

RÉGI VILÁG

ÍRTA:

Dr. báró NYÁRY PÁL

ÁRA: 3 PENGŐ

B U D A P E S T , 1941.

A „MAGYAR CSALÁDTÖRTÉNETI SZEMLE” KIADÁSA

A királyhalmeci menyegző

Elszálltak a régi szép idők, elhervadtak a régi lakodalmi virágcsokrok. Nem csendülnek fel többé a régi szép lakodalmi rigmusok s nem suttoják el többé a piruló menyasszonyok rózsás fülecskéibe sem néhai jó Hajnal Mátyás jézustársasági atya egykori jeles poémáját:

*„Kelj fel, nyisd meg az ajtódat,
Készülj s ékesítsd magadat
Mátkád jövetelére” ...*

Elszálltak a régi szép napok s az egykor délceg, ifjú vőlegények, csillogó-villogó díszmagyarokba bujtatott, ezüst sarkantyús gavallérok, piruló, hajporos comtessek és nemeskisasszonyok hosszú századok óta alusszák immár Örökké tartó, békés álmukat a sötét, csendes kripták mélyében. Elmúlt minden s feledésbe merültek az egykor fényes, hetedhét országra szóló lakodalmak, amelyekről ma már csak az olyan magam fajta, régi vaspántos családi levelesládákban és poros, bőrbekötött fóliánsokban kutató, böngésző krónikás tud mesélni szép, csendes őszi délutánokon a késő utódoknak...

*

„Én bedeghi Nyáry Krisztina löttem ez világra az 1604 esztendőben, 31 octobris. Kis-Várda várában az igaz római hitben megmaradván holtig.” Írta naplójában finom, nőies betűkkel bedeghi Nyáry Pál kancellár, egri és nagyváradi várnagy, bihari-, krasznai- és középszolnoki főispán, fejedelmi jelölt és kisvárdai Várday Kata egyetlen leánya.

„Az én szerelmes uram elvett engemet tizen- négy esztendő koromban az tekéntetes és nagy- ságos Thurzó Imre ú kegyelme pedig volt húszesz- tendős ember. Volt az lakodalmunk az 1618 eszten- dőben szent Márton napján Király-Helmecczen.” Olvassuk tovább az érdekes, gondos asszonyi írás- sal teleírt naplót.

Bizony ez a lakodalom még abban a régi-régi jóidőben is országgraszoló volt, hiszen a bájos gyer- mekasszony akkor az ország leggazdagabb leánya volt, aki a dús apai örökségen kívül a magvasza- kadt hírneves Gut-Keled-nemzetségből eredt Vár- day-család mesés vagyonát is magával vitte anyai ágról. A deli vőlegény pedig a mérhetetlen va- gyonú betlenfalvi Thurzó-család utolsó fiatal haj- tása, akire a híres Szaniszló nádor óriási kiterje- désű felvidéki uradalmi is vártak. Talán azóta sem volt Magyarországnak olyan dúsgazdag jegyes- párja, mint Nyáry Krisztina és Thurzó Imre.

A fiatalok kitűnő, rendkívül gondos nevelést kaptak. Természetesen a XVII. század elején a főúri családoknál még egészen más volt a nevelési rendszer, mint manapság. A fiúknál ekkor már szakítottak azzal a korábbi hagyományos szokás- sal, hogy pusztán a testi ügyességre szorítókat ka- tonai nevelésben részesüljenek, s így az ifjak nagy része nem csak a hazai magasszínvonalú közép- és felsőiskolákban tanultak „emberséget”, hanem igen gyakorta a külföldi, főleg német, olasz és lengyel egyetemeken is találkozhattunk gyakorta magyar főnemesi és köznemesi sarjakkal.

Maga Thurzó Imre például már tizenhét éves korában rector magnificusa volt a messzeföldön hírneves wittenbergi egyetemnek. Természetesen ez a sokak által módfelett irigyelt cím nem annyira a tudományokkal foglalkozónak, mint inkább a bőkezű pártfogónak járt ki s bizony mi tagadás, Imre úrfi drága idejét sem kötötte le éppen túlsá- gosan a rektorság. Hiszen még arra is bőven jutott ideje, hogy a Wittenbergben tanuló nemes növen- dékek és professzorok számára fényes lakomát ren-

dezzem. Valóban pompás lakoma lehetett Imre úrfi traktája, mert azon nem kevesebb, mint nyolcvan vendég vett részt, s a Thurzó kincstár 155 tallért és 15 garast fizetett ki a német uraságok szórakoztatására.

Imre úrfi magas tisztségének amúgy is hamarosan végeszakadt, mert már alig pár hónapi németországi tartózkodás után vissza kellett térnie hazájába, hogy átvegye elbetegeskedő édesatyja rengeteg uradalmának kezelését és gondozását.

Az ifjú, széleslátókörű Thurzó Imrére egyébként a legfényesebb jövő várt, s vérmes reményei kétségtelenül valóra is váltak volna, ha fontos, országos súlyú diplomáciai útján, messzi idegenben, Nikolsburg városában váratlanul utóai nem éri a korai, kérlelhetetlen halál. Mennyi szép álmom, biztató ígéret vált semmivé ezen a szomorú napon...

Thurzó Imrének egyébként az édesanyja, a dúsgazdag Czobor Erzsébet is rendkívül eszes, nagyműveltségű asszony volt, bár feljegyezték róla, hogy a betűvetés nehéz mesterségét csak akkor találta szükségesnek megtanulni, amikor férjeura mint hadvezér éveken át csaknem állandóan távol volt családi otthonától s a szerelmes szívű, de módfelett szemérmes hitves nem akarta az íródeák tudományát igénybevenni. Éppen ezért érdekes, hogy az erélyes nádornéből később igen szorgalmas, buzgó levélíró vált, amit szemléltetően bizonyít az a hatalmas vaspántos levelesláda is, amely a nádorné szobájában állt egykor messze Árva várában ...

Thurzó György nádor feleségének műveltsége tehát a mai fogalmak szerint igen kezdetleges volt ugyan, de azért özvegyisége korában mint nemes Árva vármegye valódi főispánja, mégis igen bölcsen és erélyesen látta el a nem éppen könnyű ügyeket, úgy hogy az egész országban összehasonlíthatatlanul ő volt a legtekintélyesebb asszony.

Menye, Nyáry Krisztina már sokkal gondosabb, alaposabb nevelésben részesült leánykorában.

Az a pár évtized, amely közöttük fennállt, a leányok nevelésében úgy látszik már jelentős újításokat hozott be. Az az érdekes napló, amelyet oly gondosan vezetett, bizonyítéka annak, hogy már nemcsak az egyszerű betűvetésre, hanem gondolatainak szabatosabb, tetszetősebb kifejezésére is alaposan megtanították. De a megváltozott nevelési rendszer átalakította a lelki világot is. Ő már szelíd, valóban nőies teremtés s nem az a kemény, férfias, akaratosszony, mint anyósa, akivel különben hosszú, áldatlan családi harcát kellett megvívnia, s az csak azért végződött reánézve kedvezően, mert későbbi második férje, Esterházy Miklós nádor vette kezébe az ügyeket.

Thurzó Imre és Nyáry Krisztina házasságát különben az akkori kor szokásainak megfelelően az anyák ütötték nyélbe. Mielőtt még a fiatalok láthatták volna egymást, már mindent a legapróbb részletekig előkészítettek az egybekelésükre.

Az első találkozás, amely egyúttal háztűznézésnek is számított, 1617 szeptember 24-én ment végbe Nyáry Krisztina szüleinek ősi birtokán: Kisvárdán, amely ezekben az évtizedekben élte legragyogóbb fénykorát. A gondos, főleg hatalmas vagyonukat féltő szülők vágya általános megalégedésre gyorsan teljesült. A két fiatal teremtés ugyanis már a találkozás első perceiben igen megkedvelte egymást.

A mély vallásos érzésű Thurzó Imre hazafelé utaztában forró, szerelmes szívvel írta útinaplójába: „Óh édes, kedves és jóságos Jézusom, engedd kegyelmesen, hogy ez egység, melyre itt léptem, sikeres és szerencsés legyen.”

Az esküvő, mint azt már Nyáry Krisztina naplójából idéztem: a Zemplén vármegye Királyhelmeceken volt. Az esküvői fényes szertartást a fiatal vőlegény egyenes felkérésére a XVII. század legkiválóbb protestáns lelkésze, Pázmány Péter legméltóbb ellenfele: Alvinczi Péter kassai prédikátor végezte. A Thurzók ugyanis valamennyien erős, hithű protestánsok voltak s a vőlegénynek ugyan-

csak nagy fáradtságába került, míg a buzgó katolikus menyasszonyát úgy ahogy meggyőzte.

„Kénytelen voltam az színmutatásra, de szívenben igaz pápista voltam.” Jegyezte be őszinte lélekkel naplójába Nyáry Krisztina. A fiatal gyermekasszonyka lélekben valóban buzgó katolikus maradt élete végéig, amit ez az alábbi kis igaz történet is fényesen igazol:

Későbbi második férjének, Esterházy Miklós nádornak híres fraknói várkapolnájában volt egy 1240-ből való, hársfából faragott, gyönyörű Szűzmária szobor, amelyet a buzgó grófné annyira megszeretett, hogy ura engedelmével saját szobájába vitette, hogy állandóan közelébe láthassa azt. E történelmi szobrocska előtt imádkozott aztán naponként Nyáry Krisztina, buzgón kérve a Szent Szűz segedelmét.

A családi hagyomány azt is elbeszéli, hogy Nyáry Krisztinának gyakran látomásai is voltak a szobor előtt, sőt arról is tudnak, hogy Szűzmária több ízben szólott is hozzá csendes ájtatosságainak órájában. Érdekes, hogy a buzgó grófné, talán szívbéli alázatosságában legszűkebb családján kívül soha senkinek sem szólott ezekről a látomásokról...

E kis elkalandozás után visszatérve eredeti tárgyunkhoz, megállapíthatjuk, hogy a Thurzó—Nyáry nászmenet és menyegzői ünnepség pompája még a régi megszokott főúri fényűzések mellett is párját ritkította. Akkoriban Magyarországon kevés hadjáratnak volt annyi hadnagya, annyi^ főúri résztvevője, mint a királyhelmei menyegzőnek ...

A főúri kézfogóra összegyűlt vendégek közt ott voltak a völegény közeli rokonai és jó ismerősei közül Erdődy Kristóf, Illésházy Gáspár, Jakusith András, Wizkelethy Mihály, Osztrosith János, Sibrik István, Soós István, Fántsy Ferenc, Palásthy Pál, Gyürky Benedek, Simonyi Gábor, Jakabffy Ferenc, Csörgő Mihály és a többi előkelőség hosszú, végeláthatatlan sora...

Az esküvő utáni napon a násznép felkerekedett és elindult Tokaj felé. A fiatal asszonyka üve-

ges aranyhintáját hat hófehér, drága aranyveretekkel dúsan megrakott, vörös bársonyokkal ékesített ló húzta, utánuk pedig következett a főúri vendégeket szállító hatvanhárom hintó. A kocsisor mellett lovas- és gyalogos legények haladtak fül-siketítő dobszó és kürtszó hangjai mellett.

A hatalmas, álomba illő, csillogó-villogó nászmenetet — mint azt koszorús tudósunk, Kubinyi Miklós írásaiból ismerjük — lovas nemes urak és cifra öltözetű szolgák által körülvett ékes hintók nyitották meg.

Az első hintóban Erdődy Kristóf, a másodikban Illésházy Gáspár, a harmadikban Jakusith András, a negyedikben Wizkelethy Mihály ült. A négy hintó után díszes paripákon hat nemes úrfi: Justh, Grussith, Bogády, Meskó, Bornemisza és Magossy lovagolt, akik után újabb hintók következtek, így az ötödik hintóban Thurzó Imre, a vőlegény és Chuty Gáspár főudvarmester, a hatodikban Czobor Erzsébet és házanépe, a hetedikben Erdődyné és házanépe, a nyolcadikban pedig Wizkelethy és házanépe foglaltak helyet.

A hintók után a vőlegény dúsan megrakott portékás szekerei haladtak, majd Illésházy Gáspár és Wizkelethy Mihály drága børszekerei következtek, amelyeket Thurzó Imre két, főemberekkel, inasokkal és darabontokkal telt szekere követett.

A fényes kocsisor után a vőlegény pompás vezetéklovai, azután három trombitás és a családi lobogók hordozói: Tolnay és Zmeskál urak, utánuk pedig Thurzó Imre főember szolgálainak lovasai haladtak lassú ütemben szekereikkel.

Ezek után következett a vőlegény kocsija a szekerekre ügyelő udvari emberekkel, aztán Chuty Gáspár uram kocsija. A következő szekéren Illésházy Gáspár szolgálai ültek, míg a sorban negyedik kocsin virginások, lantosok és hegedűsök szorongtak. Az ötödik szekéren a habfehérbe bujtatott szakácsok és kukták, a hatodikon pedig a pohárnokok és tálnokok utaztak. A díszes sort Erdődy, Illés-

házy, Jakusith és Wizkelethy konyhakocsijai zárták be.

A hosszú menet azonban ezzel még korántsem ért véget. Most következtek a menyasszony, a vőlegény, az örömanya és a vendégek drága portékáival dúsan megrakott szekereinek hosszú sora. Ezeket a társzekereket valóságos szolgálhad, továbbá a vőlegény ötven, tetőtől talpig kékszínű egyenruhába bujtatott, fegyverekkel ellátott gyalogos katonája vette körül.

A szekérhad után a szemet-lelket gyönyörködtető lovasság következett. A pompás, tarka egyenruhában feszítő lovasságnak a főkapitánya Bory István uram volt, míg a hadnagyok sorába Illey János, Palásthy Pál, Kováts János és Horváth János tevékenykedtek. A díszes regimentet Thurzó Imre kétszáz válogatott lovasa vezette, amelyet a vendégek kilencvenhat lovasa követett. A felvonulást a hadnagyok vezetése alatt Erdődy Kristóf, Illésházy István és Wizkelethy Mihály száznegyven lovasa zárta be.

Tokajra érve, a vígkedélyű társaság teljes három egész napot töltött az újdonsült ifjú férj mesés birtokán evés-ivás, vidám zene és tánc mellett. Innen indult aztán tovább a násznép Bitsére, ahol már újabb fényes meglepetések és örömök várták a díszes társaságot. Tokajból az utazás egyébként tíz napot vett igénybe, mialatt a hatalmas sereg újabb vendégekkel és katonákkal szaporodott. így például útközben, magában csak Lucsivnánál száz gyalogos puskás katona várta őket, hogy szintén a díszes menethez csatlakozzanak.

A tulajdonképeni igazi dáridó is itt, Bitsén kezdődött. Ha az egykori feljegyzéseknek hitelt adhatunk, a menyegző egy teljes hónapig eltartott, dús evéssel, ivással, vidám zenével, tánccal és nagyszabású vadászatokkal egybekötve. Itt a gyönyörű bitsei várkastély déli oldalában állt a díszesen faragott kettős kőoszlopokon nyugvó ékes nászfülke is, ahol a családi hagyomány szerint az ifjú pár a nászéjszakáját töltötte ...

Itt tartották meg a tulajdonképeni lakodalmi ebédet is, amelynek fényűzése még éhben a régi világban is párját ritkította. A feljegyzések szerint a bitsei menyegzőn 81 ökröt, 117 borjút, 1000 ürüt, 1681 ludat, 2346 kappant, 3013 tyúkot, 16525tojást, 1000 itce vaját, 700 darab sajtot, 100 oldalszalonnát, 2200 pisztrángot és ezeken kívül még számtalan egyéb vadat és halat, no meg rengeteg mennyiségű bort és sört fogyasztott el a jóévtvágyú vendégsereg ...

Végül is azonban minden ünnep véget ér egyszer, s a boldog ünnepnapokra szürke hétköznapok jönnek. A sok évés tol-i vastól, dínom-dánomtól végkép kimerült ünneplő gyülekezet is lassanként szétoszlott, ki erre, ki arra, magukra hagyva a fiatalokat. A fiatal házasok pedig, mi tagadás, megkönynyebbülten sóhajtottak fel. Végre egyedül maradhattak az új puha, meleg családi fészekben...

A gyermekasszonyka igaz szívvel szerette az urát s az is imádta, házának mosolygó napsugarát. A fiatalok házassága tehát igazi, ritka szépnek ígérkező szerelmi házasság volt...

A férfiás, keményakarátú anyós azonban sohasem tudta megkedvelni a törékeny testalkatú, gyöngéd lelkületű, nőies Nyáry Krisztinát. Mérhetetlenül haragudott menyére, hogy nem igen akart férjének lutheránus hitére térni s erős ellenszenve csak fokozódott iránta, amikor a várva várt fiú magzat helyett leánygyermeket hozott a világra.

Pedig erről az örvendetes családi eseményről a fiatal férj — bár ő maga is fiút várt, hiszen a nagymúltú Thurzó-nemzetségnek ő volt az utolsó sarja — meleg szeretettel emlékezett meg a családi naplóban: „Az én szerelmes gróf Thurzó Erzsébetkémét adta Isten ez világra az 1621 esztendőben. Februáriusnak 20 napján, melyet éltesen az Úriszten az Ü szent nevének dicséretire s nekünk örömkre sok esztendeig. Az igaz hitben nevelem.”

A régi, házias nevelésben részesült, zsörtölődő özvegy nádornét talán csak egyedül az a kis egyszerű orsótartócska engesztelte ki némileg, amelyet

Nyáry Krisztina még mint menyasszony vitt magával a drága skófiomos ruhák, násfák, gyöngyök és a temérdek arany és ezüst marháival együtt fiának házába. Pedig a gyermekasszonyka aligha használta valaha is ezt a kis szerszámot, amely az ő pompás, főúri kelengyéjében bizony csak mint egyszerű szimbólum szerepelt...

A szerelmi házasság azonban csak igen rövid ideig tartott, A fiatal férj országos ügyekben majdnem mindig távol járt s Krisztina egyedül töltötte napjait az ősi, zord Thurzó várakban, a kardos anyós állandó szigorú felügyelete alatt. Így bizony aztán gyakran, igen gyakran hulltak a könnyek a törékeny asszonyka nagy barna szemeiből...

Thurzó Imre nemsokára, mint titkárának feljegyzéséből tudjuk: „Az élete tavaszának virágában lévő, alig huszonhárom évet élt, páratlan éles elméjű, isteni szellemű és lelkű ifjú, hasonlóan a gyertyához, másoknak szolgálva, váratlanul kimúlt.”

A szép, fiatal Nyáry Krisztina alig három esztendei rövid együttlét után sűrű fekete fátylat öltött magára. Most már végleg egyedül maradt. Egészen egyedül. Bölcsőjében ugyan ott ringott a kis Thurzó Erzsébet, a sasos-oroszlános díszes Thurzó címert azonban mégis csak megfordították. Az özvegy nádorné haragja most már elviselhetetlenül zúdult rá. Mindenki őt okolta, mindenki benne kereste a hibát. Szegény Nyáry Krisztina végül is teljesen megtörve, szíve alatt a kis Krisztinával tért vissza özvegy édesanyjához ...

Ilyen szomorú akorddal végződött a ritka fényesnek indult királyhelmezi menyegző ...

Gondolatok dédapám arcképe előtt

Vannak emberek — olvastam egyszer egy régi könyvben —, akiknek az élete lejár, mint a ketyegő falióra súlya, anélkül, hogy a társadalmi téren nyomokat hagytak volna maguk után. Ezeknek gyümölcstelen, meddő élete örökre eltűnik, megsemmisül, még a nevük is elenyészik az utolsó hanttal, amely sírjukra gördül, úgy, mint az ágról leszakadt sápadt, sárga falevél, amelyet az őszi szél nyomtalanul elseper...

De vannak a társadalomban kimagasló alakok is. Vannak, akiknek egész élete, minden lépése a közügyeknek, vagy valamely nemes eszmének volt áldozva. Vannak, akik polgári erényeik, tudományuk, a hazának tett szolgálataik által tűntek ki, akik emelték fényét a hazának, akik ennek büszkeségét, a közügyeknek s a társadalomnak áldását képezték. Akik, ha elérnek azon mesgyéhez, amely dicsőségekben gazdag pályájuk végét határolja, nyugodtan szállnak pihenni a sírba, mert érzik, tudják, hogy csak porladó testük enyészik el, de lelkük, emlekedett szellemük, fényes nevük továbbra is élni fog a késői hálás nemzedékek emlékében is...

Ezen utóbbiak kicsiny, de díszes táborában foglalt helyet néhai jó dédapám: felsőkubini és nagyolaszi Kubinyi András is, akinek mérhetetlen tudást és kristálytisztá szívjóságot sugározó arcképe előtt már kora gyermekéveimben is oly sokszor elgondolkoztam a pilisi öreg kastély történelmi múltú emeleti gálatermében...

Milyen ritka szép, hosszú, tartalmas élet, micsoda fényes, tündöklő múlt elevenedik meg lelki szemeim előtt, amint gyöngéd kezekkel gyomlálgatók a régi emlékek, a régi poros iratok között, hogy felejthetetlen dédapám nemes emlékének megörökí-

téséhez én is egy szál szerény, de szívemből fakadt, soha el nem hervadó virággal járuljak...

Keresek, kutatok a tovatúnt emlékek között, az ócska, poros levelesládákban s régi, hűséges barátaim mesélnek nekem a hajdani fényről, dicsőségről, az első Kubinyi ősokról, akik valamikor réges-régen, még Géza fejedelem idejében kerültek Magyarországra, mint azt Kézai mester, a nagy krónikáíró is papirosra vetette a következőképpen: „Ezután jöve Hunt és Pázmán, a két testvér, svábföldi eredetű páncélos vitézek. Ezek ugyanis vitézeikkel Magyarországon túl a tengerre igyekeznek vala, de Gyeics vezér által letartva utóbb Szent István királyt a Garam vizében német módra vitézi karddal övezték.” így jegyezte fel ezt a történelem, de ha néhai jó Horváth István koszorús historikusunk feltevése sem állja ma már ki a próbát, jeles Kubinyi ősökben akkor sem volt hiány...

A régi vaspántos levelesládák szerint a család első kimutatható őse, akitől a família leszármazása napjainkig szakadatlanul levezethető, a XIII. század közepe táján élt Ite nevezetű vitéz volt, aki Györké nevű testvérével, a «felsőkubini Meskó-család ősével együtt, 1288-ban megvásárolta a Liptó vármegyében fekvő Revucse nevű helységet. Ezt a szép, ősi birtokot aztán, ki tudja mi okból, az unokák 1355-ben elcserélték Lajos királlyal az árva vármegyei Felsőkubinért, amelyről évek multával a család nemesi előnevét írták...

A levelesládák pedig tovább suttoztak, beszéltek. Elmesélik, hogy Kubinyi László kamarai tanácsos, Esterházy Miklós nádor egykori nevelőapja, bokros érdemeiért 1497-ben egy ugró zergét ábrázoló nemesi címereslevelet is nyert, mivel azonban gyermektelenül halt el, a család Kristóf személyében 1578-ban címerújító és címerbővítő levelet kapott...

Az egyre jobban terebélyesedő család később két hatalmas főágra szakadt. A Mohácsnál elesett Kubinyi Dániel a nagyolaszi, Máté nevű testvére pedig, aki Árva vármegyének volt a követe, a de-

ménfalvi ágnak lett az ősapja. A két ágra szakadt ősi Kubinyi-nemzetség tagjai azonban ezután is, mint a korábbi években, mindenkor legelsőrangú szerepet vittek hazánkban úgy megyei, mint tudományos, katonai és egyházi téren egyaránt. Ezekhez a nagynevű, dicső ősökhez csatlakozott méltóan Kubinyi András is, akinek derűsen mosolygó kék szeme, ezüstösen csillogó hosszú fehér haja kitörölhetetlenül él a szívemben...

Kubinyi András 1766 Karácsony Hava 4-ik napján született a család egyik legősibb birtokán, a Liptó vármegyében elterülő Nagyolasziban. Szülei Kubinyi Gáspár és felsővattai Wattay Zsuzsanna voltak, akik igen gondos, szeretetteljes, hazafias nevelésben részesítették gyermekeiket. A testvérek közül András volt a legidősebb, akit Zsófia, paczolai báró Hellenbach Józsefné; Róza, tótprónai és blatniczai báró Prónay Józsefné; Zsuzsanna, pottornyai és csáthi Pottornyay Janosné; Borbála, radványi és sajókazai Radvánszky Antalné és Gáspár, Liptó vármegye jelesérdemű alispánja, a művészetpártoló Prónay Honoráta bárónő férje követtek.

A meleg szülői házban eltöltött gondtalan, boldog gyermekévek elmúltával és az iskolai tanulmányok pompás, sikeres befejeztével az ifjú, rendkívül sokoldalú tehetséggel megáldott Kubinyi András először II. József császár és kalapos király uralkodásának idejében az akkor úgynevezett Subalternumnál vállalt állást szülőföldjén, Liptó vármegyében.

Kubinyi András azonban sohasem érzett magában vágyat díszes világi hivatalokban fényleni, s a világ előtti mulékony dicsőséget sohasem vadászta, bár szellemi tehetségénél fogva minden cím és rang elérhető volt számára. Így aztán egyáltalán nem volt meglepő, mikor a sok szép, biztató sikeren eltöltött esztendőket után egyre jobban vágyva az áldott falusi csendre, a békés nyugalomra, a derék Liptó vármegyeiek legőszintébb sajnálatára otthagya a megyei hivatalát s nógrádvármegyei

birtokára, a Wattayaktól öröklött Filiny be ment gazdálkodni, tudományos munkálatokat folytatni...

Itt, ebben a kedves kis palóc falucskában is hamarosan igen-igen megkedvelték a nagy tudású, finom lelkületű, rokonszenves ifjúembert, úgy, hogy a legrövidebb időn belül már egész Nógrád vármegyében általános tiszteletnek és közszeretetnek örvendezett a legmagasabb köröktől az egyszerű jobbágyokig egyaránt. A hivatali körökkel természetesen most már csak a zajló megyei életben érintkezett néha-néha, de azért készséggel és fényes eredményekkel járt el ezután is minden olyan ügyben, amelyet a Karok és a Rendek rábíztak ...

Kubinyi András magánéletében legszívesebben komoly, tudományos dolgokkal foglalkozott, jelesül az éremtudománnyal és a kertészettel. Míg legtöbbször vagyontudományokat fényes multságokra, könyvnyelmu szórakozásokra pazarolták, addig ő szép jövedelmének legnagyobb részét ritka értékű könyvekbe és nagybecsű régiségekbe fektette. Csaknem minden új tudományos munkát, vagy értékes művészeti emléket, ásatási régiséget, numizmatikai ritkaságot sietett magának megszerezni. Így aztán hamarosan el is érte azt, hogy pilinyi lakása ritkaság számba menő múzeum benyomását kellette a látogatókban s nagy könyvtára a hazai magánkönyvtárak egyik legértékesebbje hírében állt. Úgy kora ifjúságában, mint késő aggkorában legkedveltebb társai, barátai a tudományok és művészetek voltak. Ezeket szerette, ezek által művelte fenkölt szellemét, nemesítette a minden szépért, jóért lelkesedő szívét...

Kedves pilinyi kúriáját, amelyet még az 1700-as évek második felében a Wattayak építettek, állandóan számos, kiváló hazai és külföldi tudós látogatta, akikkel élénk eszmecserét folytatott a ritka nagyműveltségű házigazda. Kellemes, hosszú délutánok teltek így el s beszéd közben észrevétlenül gyémánt gyémánttal csiszolódott s fény fényvel egyesült. Kubinyi András egyébként is kitűnő társalgó volt s szalonja korának legműveltebb, de

egyszersmind a legfesztelenebb társalgásnak volt a színhelye

Bár fáradságot és költséget nem kímélve, igen sokat áldozott a művészeteknek és tudományoknak, mégis talán az egyház volt az a tér, ahol számára a legszebb és a legtöbb hervadhatatlan babér termett..

Családjának egyik ősi megyéjében, Nógrádban számos egyházi gyülekezetnek volt a lelkes tagja, majd később a nógrádi és honti evangélikus egyházmegyéknek és a bányai egyházkerületnek lett buzgó, szeretett felügyelője. Ebben a díszes minőségében sok-sok évig fejtett ki buzgó, áldásos tevékenységet s ezt a rendkívül megerőltető, sok fáradságot és költséget kívánó hivatalát csak késő öregségében hagyta el, hogy életének hátralévő napjait egészen magának és szeretett családjának szentelhesse ...

Hiába vált meg azonban díszes egyházi hivatalától, mégsem szűnt meg soha egyháza gyűlésein, vagy azon kívül is bölcs tanácsokat adni és kegyes áldozatokat hozni felekezetkülönség nélkül. Házától valóban senkisésem távozott anélkül, hogy ne kapott volna útravalóul lelki megnyugvást, vagy anyagi támogatást. Életének nem szavakkal, hanem tetteivel kifejezett jelszava volt: „Tegyünk jót mindenkivel, leginkább pedig hitünk sorsosaival”...

Mint már egészen hófehér hajú, nyolcvanéves aggastyánnak is az volt az első dolga minden reggel, hogy asztala köré gyűjtötte családját és cselédeit s ő maga kezdte el remegő, öreges hangján a reggeli szenténeket s maga mondta el a közös reggeli szentimádságot. Valósággal ő volt házának szeretett lelkipásztora, akire úgy, de úgy ráillettek az örökértékű szavak: „Az ő háza családjának iskolája, maga pedig családjának tanítója volt” ...

Kubinyi András rendkívül mély, vallásos érzületét bizonyítja kimondhatatlanul boldog, békés és példás házaselete is, amelyet tótprónai és blatniczai Prónay Pál és nándori Bene Borbála testben és erényekben oly gazdagon megáldott, nagyművelt-

ségű leányával, Évával töltött el, akitől két fia és két leánya született.

A bibliás lelkű Kubinyi András Istenbe vetett mély hite talán akkor mutatkozott meg a legjobban, amikor forrón szeretett, imádott felesége, a régi, letűnt idők oly felejthetetlen nagyasszony típusa sok-sok évi boldog együttlét után örökre elköltözött egy szebb, egy jobb világba. A mérhetetlen csapás akkor valóban porig sújtotta az agg tudóst, de azért sohasem ejtett ki egyetlen egy zokszót sem, hanem Isten kifürkészhetetlen szent akaratában példás keresztényi módon nyugodott bele...

Az agg, ezüstös fürtű Kubinyi András vallásos, hazafias érzületét alaposan próbára tették a mérhetetlenül szomorú Világos utáni napok is. Amikor megyékszerre lángokban álltak a főúri kastélyok és nemesi kúriák s a falvak kifosztott, éhező lakossága hosszú sorokban menekült az irtó-dúló császári és cári seregek véres fegyverei elől, nem kerülte el sorsát a csendes pilinyi hajlék sem...

Ezekhez a szomorú, abszolutizmusi napokhoz egy kicsi humor is vegyült azonban. Olyan, mint amikor a szomorú, bánatos szürke fellegek mögül ki-kibukkan a fáradt, halovány őszi nap-sugár, hogy végig simogassa talán mégegyszer utoljára a sápadt, hullatag lombokat, a csendben haldokló természetet...

Ez a kis derűs epizód, amelyet el akarok mondani, még akkor történt, amikor a tisztos magyar hajlékokban napirenden voltak a házkutatások s az osztrák zsandárok zaklatását a rendíthetetlen hazafisága miatt gyanúba keveredett Kubinyi András sem kerülhette el. A durva, lelketlen császári katonák egyízben valóságos vandalizmussal kutatták át a csendes, békés pilinyi épületet különöféle titkos iratok és könyvek, legfőképpen azonban Széchenyi István grófnak, a „Legnagyobb magyar”-nak „Blick”-je és „Rückblick”-je után, amikor egyszerre csak hatalmas, fehérszörű házőrző komondorok rontottak be a szobákba s mitagadás, alapo-

san helybenhagyták a kétségbeesetten, hanyathomlok menekülő császári zsandárokat...

A hatalmas kutyák elől nagy ügyel-bajjal végül is biztonságba került, csúfosan megtépázott császári vitézek szapora szitkozódások közepette förmedtek a szelíd, galambfehérhajú Kubinyi Andrásra:

— Ugyan, hogy tarthat valaki ilyen harapós vadállatokat! ...

— Mert én nem vagyok olyan gazdag nagyúr, mint Ferenc József... — felelte kiegyenesedve, kemény, acélos hangon Kubinyi András. — Azért nekem csak ezek a derék, hűséges kutyák a zsandárjaim!...

A ritka szép erényekkel megáldott szülők nemes lelkét és fenkölt szellemét maradék nélkül örökölték gyermekeik is. Így Kubinyi András fiai közül Ferenc kiváló tudós és régész, Ágoston pedig a Nemzeti Múzeum híres, dicsőemlékű igazgatója lett. Leányaik közül Amália bernáthfalvi és földvári Földváry Miklóshoz, a pesti evangélikus esepresség felügyelőjéhez, az osterlandi és altenburgi Természetvizsgáló Társaságok érdemes tagjához ment nőül, míg a fiatalabbik leánya, Jozefa, nyáregyházi báró Nyáry Antal belsőtítkos tanácsos, koronaőr, elnöklő hétszemélynök stb. hitvese lett.

A galamblelkű Kubinyi András igen szép, magas kort ért meg. Az Úr kegyes volt hűséges szolgálójához s csendes halállal áldotta meg. Édesanyjától örökölt pilinyi birtokán csukódtak le örökre szelíd kék szemű 1851 március 27-én. A család Tamásiban ülte meg a halotti tort és azon igen nagy számmal vettek részt az elhunyt tudós rokonai és tisztelői, hogy mégegyszer búcsút vehessenek a legjobb és legnemesebb szívű emberek egyikétől...

Bizony, ott zokogtak Kubinyi András koporsója felett a régi, foszladozó szélű gyászjelentés tanúbizonyossága szerint, a mélyen megszorodott hátramaradottak közül: „Tekintetes Kubinyi Ferencz és nagyságos császári királyi tanácsos s a magyar nemzeti múzeum igazgatója Kubinyi Ágoston urak

és é másodiknak szeretett övéi: Kubinyi Géza úr és neje rudnói és divékújfalusi Rudnay Zsófia asszony, Jolántha kisdéd gyermekekkel s Evelin és Laura kisasszonyok. Más részről édes két leánya: tekintetes Kubinyi Amália asszony, néhai földvári és bernáthfalvi Földvály Miklós úr özvegye és kedves családja, Földvály Miklós és Elek urak, Etelka kisasszony s Laura, garamszeghi Géczy Péter úr neje s két gyermeke, Sarolta s Gizella, a megboldogultnak ösunokája. Végre méltóságos Kubinyi Jozefa asszony, nyáregyházi báró Nyáry Antal úr hitvese, kinek családját képezik: Nyáry Gyula, pestmegyei császári királyi törvényszék ülnöke, továbbá Albert, Adolf, császári királyi főhadnagy, Sándor, császári királyi hadnagy, Jenő, Alfons, Béla urak s úrfiak és Matild kisasszony”... A tamási evangélikus templomban tartották meg a gyászistentiszteletet is, amelyen nem hiába mondotta az elhunytól Geduly János nagytiszteletű uram, hogy „Ezren óhajtának mind boldogul élni, ámde ezer közt a czélt alig éri el egy. ő ezen egy volt! Mert túlélte a nyolczvanad évet s boldogulása felett a ború ritka vala. Isten ajándoka ez! Mivel éghez hú vala s földhöz; Áldva siratja a föld, áldva fogadja az ég” ...

Az ékes szavú lelkipásztor hangulatos kis költeményt is írt Kubinyi András elhunytá alkalmából, amelynek eredeti kéziratát családi levéltáramban Őrzöm. A nemes szívvel írt sorok valóban megérdemlik, hogy többen is olvashassák:

*„Boldog öreg! a végkarczon,
Szent reményt viselve arczon,
Átesel már csendesesen,
Elaluvál édesen!*

*Hosszú pályafutásodat,
Erőtlen gyenge voltodat,
Nyugalom váltta fel és
Édes elszenderedés!*

*Hála Isten! Neked hála,
Hogy oly kegyelmet talála
E jámbor ősz előtted,
Hogy el nem hagyád ölet;*

*Vezetted ifjúságában,
Áldottad férfikorában,
Míg elfogyván ereje,
Sírba hajlott ősz feje;*

*Álom szállott szemekre,
Béke fáradt tetemire,
Lelke elment, innen el,
Hozzád, magas Isten felt*

*Boldog, aki ilyen halált
Hosszú futás után talált,
S elvénülvén tisztesen,
Átszenderült csendesen.”*

Kubinyi András koporsója fölé drága pilinyi föld borul, az a föld, amelyet úgy, de úgy szeretett, ahogyan csak egy izzó szívű, talpig magyar ember szeretheti az ősi rögöt...

Árván maradt gyermekei kimondhatatlan hálájuk és elmúlhatatlan szeretetük jeléül ékes márványsírkövet emeltettek az áhítatos, csendes falusi temetőben ezzel az egyszerű, rövid, de mégis oly sokat beszélő felírással:

„Felső-Kubinyi és Nagy-Olaszi Kubinyi András, született 1766 december 4-én, meghalt 1851 március 22-én. A gondos atya, tiszta hazafi, igaz emberbarát, buzgó keresztény porainak emlékéül, gyermekei: Ferencz, Ágoston, Amália, Jozefa”...

A nászajándék

Az Avas szelíd lankáin már hervadásnak indult a borág s a nehéz, esőszagú levegőben hosszú, fehér ökörnyalak úsztak. Tarka őszi levelek hulltak mind gyakrabban a fodrosán hömpölygő Sajó hullámaiba, piros és sárga színűre festve a csacsogó habokat. Ősz volt, Haldoklott a természet...

Annál nagyobb élet, vigasság uralkodott a zsolcai ámbitusos kúrián, ahol vajai és luskodi Vay József septemvir és hitestársa, bocsári Mocsáry Erzsébet nemzetesasszony tartottak messzeföldön híres, nagy házat. Vendég mindig bőviben volt itt, mert nemcsak nemes Borsod vármegye aranyifjúsága taposta a földet egyre a szépnél is szebb házikisasszony körül, hanem a szomszédos vármegyék ifjúságának a színe-java is egymásnak adta a kilincset a Vay-portán.

Valóban alig múlt el nap, hogy legalább egy négyes fogat be ne gördült volna az örökké tárva-nyitva álló vaskapun. Pedig az idősebbik Vay leány, a Katus, már régen kirepült a családi fészekből. Ő érte is messzi vidékről, a bérces Erdélyből jött kérő, Zeyk Dániel uram személyében, aki a félországot bejárta, hogy kedvére való menyecskét vigyen haza magával.

Most is jöttek-mentek, sűrögtek-forogtak a kényes nemes gavallérok, daliás tiszturak a sajómenti Vay-portán s a drága, különleges virágokból kötött bukéták sohasem hervadtak el a tündéri Hannácska fehér leányszobájában. Hannácska azonban egymásután kosárral engedte el a leggazdagabb, legderekkabb kérőket, az esdeklőszemű rajongókat.

— Még ráérek... — mondogatta a szülői unszólásokra. — Még nem jött el értem az igazi...

Végre azonban százszorszép Hannácskának a szíve is tüzet fogott. Erősen őszben járt már az idő, amikor egy korán sötétedő, borongós délutánon pompás négyesfogat fordult be a hervadó kertek alatt. Hannácska, aki Ábris fivérét várta éppen haza, kacagva, szökdelő táncléptekkel futott ki az érkező hintó elé. De bizony csak földbe gyökereztek apró lábcskái. A cifra hintóból ugyanis nem Ábris szállt ki, hanem egy ismeretlen, barna fürtű ifjú, akinek deli termetén csillogó-villogó, császári és királyi egyenruha feszült.

Alig röppent el egy pillanat s az ifjú katonatiszt már ott állt Hannácska előtt, mosolyogva, délcegen, mintha csak egy mesekönyvből lépett volna ki éppen.

— Borbély Gábor vagyok Tiszaroffról, a császári és királyi lovasság ezredes-kapitánya... — hajolt meg mélyen Hannácska előtt a barna ifjú, megpengetve ezüstös sarkantyúit.

Hannácska arcán sötét bíborrózsák nyíltak. Apró, fehér liliumkezeit önkéntelenül hevesebben dobogó szívére szorította. Megérezte, hogy most végre érte is eljött ennek a deli katonatisztnek képében a mesebeli herceg, akiről annyit álmodozott fehér leányszobájában csendes, lombhullató őszi éjszakákon...

Borbély Gábor ezredes-kapitány ettől kezdve állandó, elmaradhatatlan vendége lett a zsolcai Vay-kúriának. Az ábrándosszemű gavallérok, piperkőc nemes úrfiak azonban lassanként el-elmaradoztak s a vidám postasípok hangjai is mind ritkábban harsantak fel az édes titkokat suttogó zsolcai kertek alatt, mert bizony mindenki láthatta már, hogy a tündérszép Hannácska szíve csak egyes egyedül a daliás Borbély Gáborért dobog.

Hogyne dobogott volna az ábrándos leányszív a délceg katonatisztért, amikor senkisémmel tudta olyan szépen elszavalni a legújabb csengő-bongó poémákat a kertí vadrózsalugasban. Óh, hogy dobogott Hannácska szíve, amikor a bágyadt, őszi délutánokon, a pasztelszínű krizantémok között,

kéz a kézben elstutogta Gábor ezredes-kapitány az édes sorokat:

*„Add nekem te két orcádnak
Kellemes virágait,
Én ajánlom bíbor szádnak
Szám hevülő csókjait”...*

Mert szavalni, verseket felolvasni aztán igazán gyönyörűen tudott Borbély Gábor. Különösen Csokonait, a Lilla-dalok halhatatlan költőjét idézte gyakorta, akinek a szívhez szóló poémái oly sok lelki gyönyörűséget szereztek az imádott Hannácskának...

Lassan lehullottak már az utolsó sárga levelek is a kert öreg fáiról s az Avas felől egyre hűvösebb, csípősebb szél fújdogált. Kitűzték már a lakodalom napját is, s az örömszülők javában írogatták a lakziba hívó leveleket az atyafiaknak, ismerősöknek hetedhét vármegyébe, amikor váratlanul vendég érkezett Debrecen városából. .

Hannácskának különös, meleg fények gyúltak ragyogó bogár szemekben, amikor a kérdések pergőtüze alá vette a debreceni civis vendéget:

— Mi újság Debrecenben! ... írt-e új poémákat Csokonai uram? ...

Bizony a válasz nagyon lesújtó volt... — Dehogy is ír most új poémákat húgom — válaszolta a forró herbathé szürcsölgetése közben a vendég atyafi —, más, fontosabb gondjai vannak Csokonai uramnak, mint a haszontalan versfarragás. Alig pár napja csak, hogy porig égett városvégi ütött-kopott házacskája, s bizony cudarul hidegszelek fújnak már a Hortobágyról estelente...

Hannácska ragyogó gyöngyszemeiből csillogó könnycseppek peregtek az aranysárga fényűre viaszolt parkettre s mitagadás, összeszorult a póétalelkű Gábor ezredes-kapitány torka is a szomorú hírre. Bizony, ezen az esős, őszi délutánon nagyon búsan, tompán visszhangzottak a bolthajtásos szobákban a fájdalom, örökszép sorok:

*„Nékem már a rét hímetlen,
 A mező kisült,
 A zengő liget kietlen,
 A nap éjre dült.
 Bájoló lány trillák!
 Tarka képzetek!
 Kedv! Remények! Lillák!
 Isten véletek!” ...*

Gábor ezredes-kapitány halk sóhajjal csukta be a számtalanszor végiglapozott, kopott könyvet s éppen beakart térni a szomszéd szobába, hogy megnézze, mint varrják fűrge női ujjak a hószín menyasszonyi ruhát közelgő lakodalmukra, amikor könnyes szemekkel elébe állt Hannácska,

— Gábor... — rebegette elhaló hangon Hannácska — ígérd meg, hogy nem adsz nekem drága, orientális gyöngyöket, csillogó gyémántokat, cifra násfákat és aranyos reszketőket a parafernumomba... hanem... hanem annak az árát elküldöd Csokonai uramnak Debrecen városába... Hadd építhesse fel újból a leégett portáját...

Borbély Gábor nem azért volt művelt, literátus férfiú, hogy ne értette volna meg imádott Hannácskájának nemes szíve által diktált szavait. Oda lépett a piruló, könnyesszemű menyasszonyához s könnyed csókot lehelt annak hófehér, finom keskeny kezére.

— Úgy lesz Hannácska, ahogy kívánod... Még ma intézkedem, hogy az ékszerek árát a legközelebb induló postakocsival elküldjék Debrecenbe Csokonai uram számára... a Te nevedben...

Lehullott már az első fehér hópihe is, a nehéz, ólomsúlyú fellegekből, mire Borbély Gábor túláradó szeretettel haza vihette a szőke Tisza partjára Hannácskát. Most már volt tündére is az ősi tiszaroffi portának, amelyet még néhai Borbély Balázs uram, a nagy kuruc fejedelem leghívebb ezredese kapott donációba anno 1704-ben, a tiszabádi és a tiszaburai domíniumokkal...

Elporladt már réges-régen Gábor ezredes-kapitány és hitese élettársa, a szebbnél is szebb Hannácska is, akárcsak Csokonai uram, a cívis város örök-szegény versfaragója... Emléküket azonban az idők végéig hirdeti az a kicsi, igénytelen formátumú könyvecske, amelyen a következő cím olvasható: „A szépség ereje bajnoki szíven”. Irta pedig ezt a könyvecskét roffi Borbély Gábor és vajai és luskodi Vay Johanna házassága alkalmából örök hálája jeléül Csokonai Vitéz Mihály...

A Duna—Tisza köze oligarchái

Halkan hullanak a százados pilisi hársfák sápadt, szívalakú levelei, felidézve a csendes, hamvas őszi délutánokon a régi, elszállt forró nyarak tovatűnt emlékeit. Most, amikor minden köröskörül a szomorú elmúlásról beszél, jól esik emlékezni a letűnt időkről, a régi fényről, amelyeknek egykor tanúi voltak az öreg hársak. Édes-bús törtérikat suttag a koraőszi szellő a Duna—Tisza közének oligarcháiról, a Beleznay grófokról, mialatt a sárga, szívalakú levelek, mint egykor Kármán poéta égő könnyei csendben hullnak a kopár, örökké szomjas földre...

Kevés olyan törtérikás múltú nemzetség akad az országban, mint a Beleznay. Férfiai lángszelleme mint izzó zsarátnok világított az alig pirkadó magyar éjszakában, de ha kellett, kemények s félelmetesek is tudtak lenni, mint a sivatag oroszánjai. Valamennyi Beleznayban sűrű, forró vér hullámozott, s döngő lépteik alatt fel-felnyögött az ősi föld. Messzi Somogyországban, Beleznán is úgy éltek anno 1400 körül, mintha még mindig Ázsia végeláthatatlan pusztaságain vágatnának versenyt a tomboló viharral. A réges-régi krónikák legalább is így jegyezték fel a késői unokák számára.

Sűrűvérű nemesek voltak mindahány. Nem hiába ragyogott büszke arany oroszán az ősi címerükben, a harchoz, virtuskodáshoz igazán mesterien értett valamennyi Beleznay legény. Már ősi földjükön, Beleznán is valódi kiskirályi életet éltek, akárcsak hajdanán Csák Máté uram, vagy Bebek Ferenc a Felvidék vad rengeteiben. Beleznay Pétertől és Tamástól például éppen úgy rettegett a nemes vármegye népe, mint Beleznay Farkastól és Jánostól. Szinte napirenden voltak a széles belez-

nai földeken a különféle hatalmaskodások és erőszakoskodások, úgy, hogy végül is a fegyveresen felkelt vármegye tudta csak úgy ahogy rövid időre megfékezni a beleznai kiskirályokat.

Szalay János meneküléséről például egész köteteket lehetne írni. Ez még akkor történt, amikor a régi pogány ősök ivadéka, Beleznay Ferenc uram kaszákkal és vasvillákkal felszerelt jobbagyserege élén elsőnek rohamozta meg a Szalaynak elzálogosított ősi kőház mohlepte vastag falait. Mert bizony a pénz már abban az időben is könnyen kigurult a Beleznayak kezéből. Hiába, a harchoz edzett kar csak az ősi kardot tudta erősen megmarkolni. Igaz, hogy ezt azonban annál jobban! Szegény, jámbor Szalay János pedig futott Beleznáról, úgy, hogy talán még a község határában álló fehér kőkeresztnél sem tekintett vissza megnézni, mint vonul be diadalmasan a pálinkától feltüzelt, pusztító, dúló jobbagyai élén Beleznay Ferenc, békésnek hitt hajlékába.

Nagy híre-neve volt a famíliának a Dunántúlon, az igazi fény és dicsőség azonban a Duna—Tisza közén várta őket. Talán kicsi volt már az ősi föld, az ősi családi fészek, vagy a sűrű vérük miatt egyre gyakoriabbakká váltak a civakodások a családtagok között, elég az hozzá, hogy a familia egyik része egyszer csak felkerekedett s a Duna—Tisza közén raktak maguknak új családi tűzhelyet.

Bizony, szomorú, vigasztalan kép fogadta itt az új honfoglalókat. Lakatlan falvak, parlagon heverő földek, végnélküli nádasok, süppedő sárga homok buckák terültek el, amerre a gyarló emberi szem ellátott. Nem azért voltak azonban kemény fából faragva a Beleznayak, hogy megijedtek volna a sivár, vigasztalan képtől. Amit elpusztított, tönkretett a török, újjá, szebbé varázsolta azt az izzó magyar szív, a kemény magyar akarat.

Alig telt el néhány röpke esztendő s a Beleznayak már mint a Duna—Tisza közének koronázatlan királyai uralták a messzi vidéket. Pilis, Inárcs, Tápióbicske, Újhartyán, Alsódabas, Bugyi és a

Pereghez tartozó Bankháza és Ürbő mind-mind a Beleznyákat vallotta urának és parancsolójának. Az elhagyott falvak lassan újra benépesültek dolgos magyar és tót telepésekkel, s a nem rég még parlagon heverő földeken acélos arany búzakalász tengert ringatott a langyos nyári szellő.

A környéken közben egymástán épültek a szebbnél-szebb kúriák és fényűző kastélyok is. Tápióbecskén, Bugyin és mindenekelőtt Pilisen, ahol fejedelmi székhelyet ültek a Beleznyák. Ezt az utóbbi, emeletes kéttornyú kastélyt Beleznyai János, nagy Rákóczi Ferenc híres-neves generálisa építtette az Úr 1710-ik esztendejében, messzi Itáliából hozatott építőmesterek által, köréje pedig hatalmas parkot és halastavakat létesített, zöld szigetekkel, egzotikus fákkal, idillikus filagóriákkal, amint azt az akkori rococo ízlés kívánta.

Gyönyörűségesen szép volt a pilisi kéttornyú kastély, mert Beleznyai János generális már nemcsak az az oroszánbátorságú, vad ázsiai magyar volt, mint ősei. Ő már külföldi, finom nyugat-európai műveltséget is szívott magába, latin, francia és német könyveket olvasgatott, s szellemes társalgásával elkápráztatta még a legkényesebb párisi dámákat is.

A nemes generálisnak azonban nem kellett a cifra francia dámák. Az ő szívét Grassalkovich Antal gróf kamarai elnök magasműveltségű, ritkaságú nővére, Zsuzsanna hódította meg, akinek ropant, felmérhetetlen vagyona hosszú időre megalapozta a Beleznyai-család vagyoni tekintélyét.

Ennek a fényes lakodalomnak hetedhétországra ment akkor a híre. Hófehér lovak húzták az aranyos-üveges hintókat, a mesés kincsekkel, csillogó-villogó gyöngyökkel és gyémántokkal színültig megrakott szekereket. Mária Terézia királynaszony nászajándékát pedig külön futár hozta magával Bécs városából. Igaz, hogy ez az ajándék merő véletlenségből borzalommal töltötte el a fényes násznépet. Hogyne rémítette volna betegre az előkelő dámákat és uraságokat, mikor a nászaján-

dék egy hatalmas halálfejet ábrázoló gyűrű volt a csókolózó galambos gyűrű helyett, amelyet a nagy sietségben cseréltek el valahol az udvarban.

Dicsőség, hírnév, mérhetetlen vagyon vette körül Pilsen a daliás generálist, aki a nagy fejedelem tragikus bukásával, hosszú fontolgtatás után császárhűségre térve, gyarapította tovább a magyar kard becsületét. A Péro-féle lázadás leverése, Brünn és Prága városának megsarcolása, a legenda flamand-földi és rajnai-hadjárat dicsősége mind-mind az ő nevéhez fűződött.

De megbecsülte hű fiának rendkívüli vitézi tetteit a fényes bécsi udvar is. III. Károly az utolsó Habsburg uralkodó, majd később Mária Terézia királyasszony is elhalmozta kitüntetéseivel a hős generálist. A legnagyobb kitüntetésben azonban talán mégis akkor részesült Beleznay, amikor a nagy királynő meglátogatta egész kíséretével a pilisi kéttornyú kastélyban. Az öreg kastélyba Mária Terézia Gödöllőről érkezett, ahol Grassalkovich perszonális vastag sóleppel borítottatta be véges-végig a kanyargó országutakat, hogy „Magyarország édesanyja” forró nyári délutánon csilingelő szánon tehesse meg az utat. Volt is olyan nagy, fényes ünnepség Pilsen, amilyent azóta sem látott a Duna—Tisza köze egész vidéke. Az egykorú feljegyzések szerint a szépséges királynő még magyar táncokat is lejtett az emeleti nagyterem tükörfényes mozaikparkettjén a daliás házigazdával.

Mária Terézia valóban igen kedvelte Beleznayt, akinél nem is találhatott volna hűségesebb alattvalót birodalmában, nevét azonban egy fennmaradt régi adoma szerint soha sem tudta megtanulni. Egyszer is egyik rendeletében a népszerű generális nevét Peleznájnak írta, amit a mindenható Kaunitz herceg sem hagyott szó nélkül:

— Ezerszer látta már ezt a nevet leírva feleséged! Európa legnagyobb uralkodónője talán megtanulhatná végre az ortográfiát...

— Igaz... — válaszolta mosolyogva a nagy királynő. — Majd megtanulom, ha a generális megveri az ellenséget és a béke idejében a tanulásra is időm marad! ...

Beleznay János generális és Grassalkovich Zsuzsanna házasesetéből egyébként két fiú és egy leány származott. A leány, aki édesanyja után szintén a Zsuzsanna nevet viselte, Majthényi Károlyhoz ment nőül, míg a két fiú felcsepredvén, édesatyja hadibabérait gyarapította eredményesen.

Az idősebbik fiú, Miklós, teljesen édesatyja nyomdokaiba lépett s mint köztiszteletben és becsülésben álló katona, a generálisi rangot is elérte. Beleznay Miklós rettenthetetlen bátorsága és ropant testi ereje mellé azonban hatalmas tudás-szomj is párosult. Rendkívül finom műveltsége, kiváló olvasottsága, bőkezű tudománypártolása számos magyar művészt és író-t csalogatott pesti palotájába és pilisi kastélyába. Művészetpártolásában aztán igazi támaszt nyert hitvesében, a magyar literatura egyik legkimagaslóbb maecénásában, Podmaniczky Anna Máriában is, aki többek között felfedezte és megmentette a magyar irodalom számára Kármán Józsefet, a szentimentális irodalmunk legjelesebb alakját is.

A művészelelkű házaspár ugyanis hosszú hónapokon át látta vendégül a pilisi tornyos kastélyban a jeles ügyvéd-poétát, aki itt írta holdvilágos éjszakákon keresztül szomorkás regényét, a „Fanny hagyományai”-!

Kármán, a jeles losonci prédikátor fia, aki az akkori divat szerint „sima arccal és haját homlokán göndör tsigába szedve” hódította a gyengéd női szíveket, attól kezdve, hogy remekét egy pilisi irodalmi estén elsőízben bemutatta, igen sokszor megfordult a Beleznay-családnál. A generálisné figyelmes, anyás szeretettel emelte fel a szerelmében csálódott, összetört szívű poétát, élete végéig támogatva őt a két Prónay baronesszel, Piroskával és Honorátával irodalmi munkásságában. A lelkes generálisné adta ki az „Uránia”-t, a hölgyek szá-

mára létesített első magyar folyóiratot is, teljesen maga fizetve ki Gottliebét, a jeles váci nyomdászt és a többi felmerült kiadásokat.

De nemcsak a Beleznay-család fényűző pesti palotája és kedves pilisi kastélya látta szeretettel vendégül a fiatal író. Beleznayné közbenjárására szívesen megnyíltak Kármán poéta előtt a Teleki, Ráday, Prónay és Podmaniczky szalonok ajtajai is, ahol egyformán körülrajongták Pest városának „Alcibiades”-ét.

Kármán azonban legjobban mégis Pilisen szeretett dolgozni, ahol holmi theátrami előadásokkal is foglalatzkodhatott s olykor egyéb válogatott szórakozásokban is résztvehetett. Különösen akkor keltett méltó feltűnést a főváros dédelgetett „charmera, amikor egy pünkösdvasárnap álruhában, merész lovaglásával fölényesen legyőzte a pilisi és környékbeli duhaj legényeket, elnyerve a generálisné kezéből a pünkösdi királynak kijáró jutalmat.

Sajnos, sziporkázó fellángolások voltak ezek azonban mind csak a Fanny írójánál. A beteg szívet még a felejthetetlen pilisi napok sem tudták meggyógyítani. „Íme bebizonyult az én régi, kedves mondásom: igazi örömök nincsenek e földön... — írta Pilisről Schédius professzornak. — Se munka, se a dicsőség nem öröm nekem immár!” Hamarosan vissza is ment az elhagyott szülői házba, Losoncra meghalni, fiatalon akkor, amikor a maece-nás házaspár is elköltözött már a fényes kastélyokból egy csendesebb, boldogabb világba, utódok nélkül, csak hervadhatatlan emlékeket hagyva maguk után...

A Beleznay-nemzetséget tehát a fiatalabbik testvér, a szintén katonai pályán szerepelt Mihály vezette tovább, aki mint a császári lovasság félelmet nem ismerő vitézlő ezredes parancsnoka meszeszföldön híres méneséből 117 pompásan felszerelt paripát ajándékozott egyízben a császári-királyi nehéz lovasságnak.

Beleznay Mihály ezredesnek baji Patay Er-

zsétől, Patay Sámuel consiliárius szépséges unokájától két gyermeke született: Sámuel és Zszusa, akik közül az utóbbi báró Jósika Dánielnek lett a hitvestársa, míg Sámuel új fényel, új dicsőséggel gyarapította az árpádkori família régi, patinás hírnevét.

Beleznay Sámuel, aki ősi családját hamarosan a köznemesek sorából az arisztokraták fényes táborába vezette, feleségével és nyolc gyermekével már nem a régi, kéttornyú kastélyban lakott. Ő már átköltözött abba a versaillesi kastély mintájára épült fényűző új kastélyba, amelyet még nagybátyja, Beleznay Miklós generális építtetett 1771-ben. Ezt különben a világháború utáni években napvilágra került alapkövön olvasható „17 N. B. 71.” számok és betűk is bizonyítják. (Nicolaus Beleznay, 1771.)

Sajnos, a remekszép épület ma már nincs többé. A főépületet és a szárnyakat összekötő árkádos folyosókat 1885-ben új gazdái lebontatták, mert olyan rossz karban voltak, hogy további fenntartásuk teljesen lehetetlenné vált. A hozzá tartozó gazdasági épületeken kívül ma már csak két csonka tornya áll, mintegy hatalmas felkiáltójelként a borús, szürke ég felé meredezve. Elpusztultak, megsemmisültek a vagyontérő bútorok, fehér-aranyos lapos kályhák, bronzkilincses szárnyas ajtók, művészi freskók is, amelyeknek egyike Mária Terézia királyasszonyt mint Diánát ábrázolta, annak emlékére, hogy a nagy uralkodónő ebben az újabb kastélyban is megfordult a Beleznayak vendégeként.

De hát kellett is a fényes, főúri kastély a vitéz ezredes egyetlen fiának, hiszen I. Ferenc császárkirály 1800 októberében Beleznay Sámuel és hitvesétől, a szelídlelkű barsi Barsy Zszusannától született Sámuel, János, Zszusa és Erzse nevű gyermekeit báróságra, utóbb 1805 októberében pedig grófi méltóságra emelte. Ekkor került a família ősi aranyoroszlános köznemesi címere is mint egyszerű szív pajzs Beleznay Sámuel új, négyeit, vörös és ezüst liliomokkal, ugró szarvasokkal és koronás sasokkal bővült arisztokratikus címerébe.

Beleznay Sámuel először szintén a katonai pályát választotta élethivatásául s valószínűleg el is érte volna a legmagasabb rangokat, ám később megváltoztatta tervét s mint Pest vármegye táblabírája teljesen a közügyeknek szentelte életét. De lekötötte a grófnak minden idejét a hatalmas birtokok kezelése is, hiszen Pilisen 12.000, Bicskén 8400, Alsóhernádpusztán 7000, Inárcson 4000, Felsőhernádpusztán 3500, Kisdanoson 2000, Alsodabason 1400, Dánszentmiklóson pedig 1350 katasztrális hold vallotta urának a Beleznay-családot, A család többi birtokai Somogy, Vas és Bihar vármegyékben terültek el.

Kemény, nyakas, hirtelenharagú ember volt Beleznay Sámuel, úgy, hogy tőle az egész környék rettegett, mert hirtelen haragjában valóban sok erőszakoskodásra ragadtatta el magát. Ezeknek a cselekedeteinek egész kis külön irodalma van, amely azonban teljesen torz, egyoldalú megvilágításban őrizte meg számunkra Beleznay gróf alakját. Beleznay Sámuel ugyanis alapjában véve jólelkű, tudománypártoló, minden szépért lelkesedő férfiú volt. Ezeket ama tekintélyes adományok is bizonyítanak, amelyeket különféle jótékonycélokra ajánlott fel. így többek között a Ludovika Akadémiának 10.000, a Duna—Tisza csatornázására 10.000, az olaszországi hadjáratban elesettek özvegyeinek és árváinak 2000, a pesti Vármegyeházának 1000, a váci siketnéma intézetnek pedig 400 forintnyi összeget ajándékozott. Ezeken kívül a vidék szegényei és árvái, az országutak rongyos vándorai mind-mind bőkezűen részesültek óriási vagyonából.

A roppant vagyonon azonban nem volt Isten áldása. Az ősi család egykor fényesen tündöklő napja lassan leáldozóban volt már. Úgy látszik bevált a halálfejes gyűrű sötét baljóslata s Beleznay Farkas horoszkópja, amely sok fényt, ragyogást, kincset, de még több könnyet és családi vért jövendölt.

A véres jövendölés a grófi rangot szerző Beleznay Sámuelnél teljesedett be, aki saját, hasonnevű, legkedvesebb fiának fegyverétől lehelte ki lelkét az új kastély udvarán egy forró, viharszagú júliusi esthajnalon.

Az egykorú újságok természetesen elhallgatták a borzalmas családi tragédiát s csupán néhány sorban közölték olvasóikkal a hírt, hogy „Pesthez közel, Pilis nevezetű mezővárosban 1818 július 5-én véletlen halállal meghalt Méltóságos gróf Beleznai Beleznay Sámuel Ő Nagysága, Szent-Iványnak és Bankházának ura, Tsászári királyi kamarás, életének 554k évében.”

A gyilkosság azonban nem maradhatott mégsem lakat alatt, s annak híre alig pár nap múlva eljutott az ország legelrejtettebb zugába is, mindeközben a legnagyobb megdöbbenést keltve. A fejedelmi pilisi kastélyra ráborult a sötét gyász és kétségbeesés. Maga a szerencsétlen anya valóságos canosát járt a bécsi udvarban, hogy elsőszülött fiát, a családi dinasztia továbbterjesztőjét kiszabadítsa nyirkos börtönéből. Hiába volt azonban minden fáradság, könyörgés, Ferenc császár hajthatatlan maradt s a feltűnő szépségű, ifjú Sámuel grófot, a pesti és bécsi arisztokrata társaságok körülrajongott lovagját, legelső táncosát egy esztendei súlyos raboskodás után fejvesztésre ítélték. Valahol a mai Soroksári-út végén hullt szép szőke feje a legszebb pesti arisztokrata hölgyek könnyétől átázott sárga homokba...

Ettől az időtől kezdve egyik csapás a másikat érte a Beleznay-családban. A mérhetetlen vagyon rohamosan fogyott s az adósságok ijesztő mértékben növekedtek, szaporodtak, úgy, hogy lassacskán meg kellett válniuk a Pest vármegyében elterülő óriási domíniumaiktól, a díszes, főúri kastélyoktól. Még itt-ott ugyan fel-felcsillant a régi fény, a régi nagyság, még néha-néha felbuzgott a dacos, hősi vér a Beleznay-erekben, de ez már mind-mind csak a letűnt múlt halvány visszatükröződése volt a kietlen, szürke alkonyatban.

Múltak az évek, egyre múltak s a Beleznay grófok mind leköltöztek már a fényes kastélyokból a pilisi lutheránus templom alatt épült sötét csendes kriptájukba, amelyet még Beleznay Miklós vezérlő generális és fenkölt lelkű élettársa, a magyar literatúrának bőkezű maecenása, Podmaniczky Anna Mária építtettek az Úr 1784-ik esztendejének adventjén. Ez alatt pihennek most a Beleznay grófok, mind a tizenhármán ...

Itt fekszik hősizin glasszé kesztyűben, sarkantyús csizmában a rettenthetetlen hős Beleznay János generális. Rideg koporsójában egy lepecsételt üvegben kivágott szíve piroslik... Itt pihen a templom építője, Beleznay Miklós generális meggyszínű dolmányban, piros nadrágban, lábán fekete lakk-csizmával ... Mellette nyugszik kettős tölgyfakoporsóban, fehér gyolcslepedőbe csavarva, a főnemesi címet szerző Beleznay Sámuel gróf, akinek koponyáján tisztán ki lehet venni azt a hatalmas tátongó rést, amelyet fia puskájának golyója ütött rajta... Itt alussza örök álmát az óriás termetű, bikaerős Beleznay Mihály főstrázsamester, arany-sújtásos, zöld katonaatillában, feszes vörös nadrágban ... Amott pihen egyszerű fekete lutheránus papi talárban a fiatalon elhunyt Beleznay Károly gróf... Nem messze tőle aprócska koporsóban alszik sévresi porcellán bábujával a kis 8 éves Zsuzsika comtesse, a kripta egyetlen női lakója... s ott nyugsznak a többiek is, mind a tizenhármán...

A Beleznay grófok kihaltak. Megfordították az ősi címert is. Pályájuk olyan volt, mint a meteoré. Rövid ideig tündököltek, hamar enyésztek el. Ma már csak a százados pilisi hársak sápadt, szív alakú levelei mesélnek régi, fényes históriákat a Beleznay grófokról, csendes, borulatos őszi délutánokon ...

Forgácsok egy nagy székely életéből

Gyakran lapozgatok az ócska, kopottas családi fényképalbumokban, keresve, kutatva a régi arcok, régi emlékek között. Így bukkantam Orbán Balázásra, a székelyföld nagy szülőttére, a magyar áldozatkészség legszebb mintaképeére is, akinek aranytolla nyomán oly megkapó, színes erővel elevenedtek meg a gyönyörű székelyföld kies, vadregényes tájai, históriás emlékei . . .

Valóban, Erdélyország csodálatosan dús talaja Isten segítségével minden időben pazar bőkezűséggel termelte ki magából az erőskarú, éleseszü férfiakat, tudósokat, lelkes nagyasszonyokat a haza számára. Ha elmélyülve lapozgatjuk a magyar történelem vértől és könnytől oly gyakran áztatott lapjait, mennyi-mennyi fényes nevet találunk ott felsorolva, akiknek a bölcsője Erdélyországban ringott. Erdély csodálatos volt az emberi nagyságok kitermelésében...

Orbán Balázs, akit szoros baráti kapcsolatok fűzték nagyapámhoz, régi tősgyökeres székely eredetű családból származott. A família ősi családi fészke az Udvarhely székben elterülő Lengyelfalva volt, ahonnan a nemesi előnevüket is vették. A család szakadatlan leszármazása már a XVI. század derekán élt Orbán Pétertől mutatható ki s nemesen egyszerű, ősi székely címerüket is, amely kék mezőben hármashalmon kivont kardot markoló könyöklő páncélos kart ábrázol arany nappal és félholddal kísérve, azóta ismerjük...

A lengyelfalvi Orbán-család tagjai egyébként a történelem folyamán főleg a törvénytudományban való jeles jártasságuk által szereztek általános tiszteletet és megbecsülést Erdélyországban. Így az 1616 körül élt Orbán Ferenc és fia Péter, az

udvarhelyi alkirálybíró híres ügyvédek voltak a székelyföldön. Orbán Pál pedig, aki Pécsi Simonnak, a hírneves kancellárnak unokáját, Farkas Ilonát vette nőül, szintén kiváló törvénytudománya által vált ismeretessé széles Erdélyországban.

A család tekintélyes vagyonának alapját a fentebb említett Orbán Pálnak nagytehetségű Elek nevű fia, az aranyosszéki hírneves alkirálybíró vetette meg. Galgóczi-Rácz Borbálától született hasonló nevű fia pedig, aki már aranyosszéknek főkirálybírája volt, 1744 november 13-án bárói rangot is szerzett ősi, nemesi családjának. Orbán Eleknek Uzoni Béldi Katától három fia származott s ezek valamennyien ismert, szép nevet vívtak ki maguknak. A legidősebb, Antal, akinek hallerkői Haller Ágnes volt a hitvese, jeles heraldikus; az Amerikába kivándorolt Ferenc a bölcsészet kitűnő mestere; Pál pedig jó vitéz hírében állt huszárörnagy volt. Báró Orbán Pálnak Dessewffy Klárától született János nevű fia a konstantinápolyi származású Foresti Knechtel Eugéniával kötött házasságot, akitől öt gyermeke származott: Félix; Celesta, ábránfalvi Ugrón Lajosné; Eugénia, lászlófalvi Velits Károlyné; Ottó és Balázs.

Orbán Balázs, a székelyföld aranytollú lantosa, mint szüleinek második gyermeke született a család ősi fészkeben, Lengyelfalván 1830 február 3-án. Vájjon ki sejtette volna akkor, hogy a bölcsőben csendben ringó kis újszülött hazánk egyik legönzetlenebb politikusa, legkiválóbb etnográfiai és geográfiai szakírója lesz ...

A kis Balázs hamarosan világlátott ifjú lett. Alig tizenhét esztendősen már hosszabb időt töltött el édesatyjával és fivérével a messzi nagy Törökországban, ahová bizonyos anyai örökséget mentek átvinni. A mesés, csodálatos kelet varázsa már ekkor megragadta a rendkívül eszes ifjú dús képzeletét, úgy hogy tanulmányainak sikeres befejezése után csakhamar ismét ellátogatott régi álmának színhelyére, Keletre. Most azonban már nem csak a korábban megismert Törökországot ke-

reste fel, hanem éber, figyelő szemekkel bejárta egész Arábiát, Palesztinát, Szíriát és Egyiptomot is. Az itt szerzett tapasztalatait és megfigyeléseit 1861-ben „Utazás keleten” című hatkötetes remek munkájában gyűjtötte össze.

A dicsőséges negyvennyolcas szabadságharc idején újból ellátogatott kedvenc tartózkodási helyére, Konstantinápolyba, ahol a lelkes ifjú egy százötvenfőnyi remekül felfegyverzett csapatot gyűjtött össze a magyar honvédség megerősítésére. Fáradozását azonban nem kísérte szerencse, mert mire a kicsiny, harcraéhes csapatával magyar földre lépett, addigra már Görgey Artúr, a legendás hadvezér letette a fegyvert a túlerő előtt...

A Világos utáni keserves, szomorú napokat messze, távol rabházájától töltötte. Előbb Angolországba utazott, ahol Londonon és a többi nagyobb városon kívül megfordult a mesés Jersey szigetén is. Angliai tanulmányútja végeztével aztán ismét Törökország felé vette útját, ahol újabb négy hosszú esztendőt töltött el kis konstantinápolyi birtokán.

Londoni tartózkodásáról egyébként — Polónyi Géza jóvoltából — egy rendkívül érdekes, figyelemreméltó, puritán lelkületét s cinizmusát pompásan megvilágító adoma maradt fenn:

A rendkívül szerény igényű Orbán Balázs a hatalmas, idegen metropolisban Simonyi Ernőnél, a jeles képviselőnél és tudósnál ütötte fel tanyáját, aki boldog örömmel látta maga körül a már nagy hírnévnek örvendő honfitársát. Történt egyszer, hogy a házigazda túlkorán ébredt fel s unalmában benyitott az előszobába, ahol nagy meglepetésére vendégét felgyúrt ingujjal pillantotta meg, amint éppen cipőit tisztogatta nagy buzgalommal.

— Hát te mi a menydörgős ménkűt csinálsz az én cipőimmal?

— Láthatod! — válaszolta Orbán Balázs, fel sem pillantva munkájából.

— De az én cipőimmal!? Hát elment az eszed?

— Dehogy is ment — vetette oda foghegyről Orbán Balázs — hanem a kvártély árát akarom leszolgáltatni, mert én ingyen soha sem laktam életemben, most sem akarok!

Kínzó honvágya, izzó székelly szíve azonban hamarosan hazahívta a messzi idegenből ősei földjére. Magyar földön aztán Orbán Balázst Udvarhely szék 1861-ben ideiglenes főjegyzőjévé, 1871-ben Marosvásárhely, később pedig Berettyóújfalu országgyűlési képviselőjévé választotta meg. Ezekből a réges-régen tovasuhant évtizedekből való az alábbi kis humoros történetke is, amelyről annak idején a „Vasárnapi Újság” is megemlékezett:

Debrecen, a nagy cívis város éppen választásra készülődött. Az egyik esélyes jelölt Vályi Árpád volt s ellenjelöltje, gróf Degenfeld Lajos érdekében éjjel-nappal folyt az elkeseredett korteskedés. A nagy küzdelemre való tekintettel hamarosan Orbán Balázs is felutazott a „Kálvinista Rómá”-ba, akit az egyik utcasarkon a tréfás rögtönzéseiről híres Körösi Sándor a következő tréfás verssel üdvözölte:

*„Megállj, megállj Balázs!
Tilos a házalás!”*

A komoly alaptermészetű, de azért minden egészséges humor iránt is fogékony Orbán Balázst meglepte ugyan a nem várt fogdatatás, de azért a következő pillanatban már ő is versben válaszolt Körösinek:

*„Jaj, ha tilos volna:
Vályi követ volna!”*

Számos effajta jóízű, tréfás és kevésbé tréfás anekdota őrizi Orbán Balázs emlékét az utókor számára, a legszebb azonban az a már szinte legendává magasztosult história, amely sok-sok évtizeddel ez előtt történt a szolnoki indóháznál...

A mindig zsinóros magyar ruhát és mentét viselő, őszülőhajú Orbán Balázs egy kis zsák arannyal váratlanul betért a szolnoki járásbíróshoz,

tömören előadva, hogy errefelé jártában a szolnoki indóháznál találta ezt a néhány száz darab különféle arany pénzt és érmét tartalmazó zacskót. Az ámuló hivatalnok előtt végül is kijelentette, hogy ezt az értékes zsákocskát bírói letétbe szeretné helyezni, azzal a szigorú feltétellel, ha záros határidő alatt nem jelentkezik a tulajdonosa, akkor a zsák egész tartalmát az erdélyi magyarságnak ezidőtájt alakuló közművelődési egyesülete kapja meg tulajdonul.

Így szólt a legenda s talán mondanom sem kell, hogy a kitűzött határidő már réges-régen lejárt, de a zsák aranyért nem jelentkezett soha senki sem. Istenem, hogy is jelentkezett volna bárki is, amikor egész messze székelyföld azt suttogetta könnyes szemekkel, hogy ez a kis arannyal telt zacskó magáé Orbán Balázsé volt, aki nagy-nagy szerénységében így akart névtelenül áldozni mindennél jobban szeretett Erdélyének, a székelyeknek.

Orbán Balázs közben erős hivatali elfoglaltsága mellett is szorgalmasan dolgozott. A konstantinápolyi háztelkeken és az Alsó-Fehér vármegyében elterülő kis tövisi birtokán kívül a Szombati alvához közel fekvő Szejkének is a tulajdonosa volt, amelyet egyes-egyedül ő tett ismert, kedvelt fürdőhelyé. A kis fürdő egyébként közel terül el a nevezetes Nyikó völgyéhez, amelyről már egy régi, kedves székely népdal is azt zengte, hogy:

*„Szép a Nyikó, szép vidéke,
Jámbor székely szabad széke.
Szebb itt még a fűzfaág is,
Mint másutt a gyöngyvirág is.”*

Itt, az általa alapított szép Szejkefürdőjén szeretett a legjobban dolgozni. Itt írta örökbecsű műveit is a „Székelyföld leírása” címen. Ennek a gyönyörű, szinte példa nélkül álló munkának bizony minden egyes soráért, szószeres értelemben véve is alaposan megdolgozott Erdélyország halhatatlan szerelmese. Páradhatatlanul bejárta, felkutatta akár

százszor is a székelység minden egyes falucskáját, zugát, megmászta a járhatatlan hegyóriásokat, át- és áttanulmányozta a titokzatos omladékokat, az ősi dicsőséget hirdető várromokat. Hideg télben és forró nyárban egyaránt kint élt a nép között, hogy minél jobban megismerje lelküket, szokásaikat, megtanulja ősi, csodálatos balladáikat...

Valóban ezekben a kötetekben írta le Orbán Balázs mindenkinél szebben és tökéletesebben Erdélyország kincseit: Udvarszéket, Csíkszéket, Háromszéket, Marosszéket és Aranyosszéket úgy, ahogyan csak egy hazáját, szülőföldjét igazán szeretni tudó, arany szívű ember képes arra ...

Tudná-e valaki szebben, színesebben leírni az ősi Háromszéket mint Orbán Balázs? „Itt állok véghatáridnél szép és dicső Háromszék. Még felötlenek előttem szép bércid, melyek mindegyike ismerős nekem. Még látom arany embereket és arany kalászokat termő szép tereidet. Még búcsút intőleg tekint felém a hatalmas, a gyakran félelmetes Nemere, Bükkszád és Kászony szép havas sora. Elhagylak most. De keblemben viszem a tőled nyújtott élményeket és dicső, magasztos tetteknek lelket emelő emlékét. S eltávozva is mindig kedvesen fogok visszagondolni azon vendégszerető testvéries fogadtatásra, mellyel mindenütt találkoztam, mellyel minden léptemet felkaroltátok szeretett népemnek jólelkű fiai.”

Vagy álljanak itt az örökbecsű sorok Marosszékről, amelyről így emlékezik meg Erdélyország szerelmese: „Marosszék sziklaórisai messzire emelkednek ki a kincses országrészből. Ezek között is elsősorban a Hargita és a Görgény havasai. Az itt élőknek a szülőföldhöz való, határtalan ragaszkodás érzete kelti fel bennem is a székelyföldhöz való hűséget.”

Csak Orbán Balázs székely szíve és aranytolla tudja így leírni Aranyosszéket: „Ha netalán eszme és munkakör másfelé vinne is, de azért minden gondolatom, minden kedves visszaemlékezésem, lelkem minden szeretete, szívem minden dobbanása

néked lesz szentelve és így én tőled távol lenni, tőled elszakadni sohasem fogok.”

De ilyenek a többi . munkái is. „A székelyek származásáról és intézményeiről” és a „Torda város és környéke” című könyvei ugyancsak vezető helyet foglalnak el tudományos irodalmunkban.

Orbán Balázs szeretett Szejkefürdőjén kívül sokat és huzamos időre megfordult Pesten is, ahol a Kálvin-téri református egyház épületében volt állandó lakása. Orbán Balázs ugyanis lelkes, szorgalmas tagja volt a parlamentnek is, amelynek egyik legfélelmetesebb, de egyúttal legtiszteletreméltóbb ellenzéki tagja és szónoka volt. Különösen a magyar faj védelménél, a magyar nép széles rétegeinek kulturális felemelésénél hangoztatta gyakorta szavát. Valóban el lehet mondani róla, ha a nyolcvanas évek mozgalmas politikai életében Ugryn Gábor a legjobb szónok, Bartha Miklós a legkitűnőbb közíró, úgy Orbán Balázs a legáldozatképesebb erdélyi férfiú volt.

Pesti tartózkodása során Orbán Balázs nap nap mellett felkereste nagyapámat Zöldfa-utcai (ma Veres Pálné-utca) lakásán, akivel testi-lelki jóbarátságot tartott fenn. Orbán Balázs és nagyapám ugyanis nemcsak kortársak voltak, hanem tudományos és irodalmi érdeklődésük is teljesen azonos volt. Csaknem egyszerre lettek a Magyar Tudományos Akadémia tagjai is. Így aztán egyáltalában nem csodálatos, hogy a nőtlen Orbán Balázs naponként ott ebédelt nagyapáméknál, akik igaz szeretettel osztották meg vele a családi tűzhely melegét. Bizony egy-egy ebéd utáni csendes politikai zálgatás, tudományos eszmecsere elnyúlt a késő esti órákba.

Orbán Balázs egyáltalán nem tartozott a gögös főurak táborába. Mindig szerény és természetes maradt, amilyen egy igazi székely ember lehet. Gyakran lehetett látni a poros pesti utcákon, amint hóna alatt finom hazai fenyőfakéregbe burkolt juh-túróval és mazsolás hurkákkal tömött ládácskát cipelve rózta a poros pesti aszfaltot...

A puritánságig egyszerű Orbán Balázs az étkezésekre különben sem fektetett nagy súlyt. Ha olyankor járt a fővárosban, amikor nagyapámék még a pilinyi birtokukon tartózkodtak, akkor egyszerű, 16 krajcáros menüt evett egy kis külvárosi vendéglőben, a vacsorája pedig mindig csak párszem gyümölcsből és kenyérből állt csupán ...

A nagy tudós, aki szép szál férfi volt, olyan, mint a székely havasok fenyőfája, igen nagy dohányos hírében állt. Édesapámnak, aki akkor 4—6 esztendőes gyermek volt, különösen az tűnt fel, hogy a jeles székely tudós ebédutánonként csak úgy félkézzel benyúlva kabátja zsebébe, ott sodorta meg a cigarettákat, egyiket a másik után. A másik ismerető jele a nagy, ritkaságú bajusza volt, amely olyan hatalmasra nőtt, hogy egyízben édesapám, amikor Orbán Balázs éppen ebédutáni békés álmát aludta a kályhamelletti kényelmes hintaszékben, kétszer-háromszor a füle köré csavarta...

Orbán Balázs Pesten is halt meg hirtelen 1890 április 19-én, Kálvin-téri lakásán. Hagyatéka méltó volt nemes életéhez. A „Vasárnapi Újság” egykorú száma lelkes hangon hirdette hasábjain: „Végrendeletét már ösmerjük s megtudtuk belőle, hogy mire takarított egész életén át oly kitartással, mint egy ascéta. A kolozsvári távirat szerint az erdélyi közművelődési egyesületnek a tövisi telkét hagyta, mely 3000 forintot ér, azonkívül évi 200 forintot a Szejke-fürdő jövedelméből, ami egy másik ötezer forint tőkének felel meg” ...

Orbán Balázs báró hült tetemeit a fővárosból visszavitték Szejke-fürdőre, ahol annyira szeretett dolgozni, ahová bármerre is vitte az élet sorsa, mindig-mindig visszavágyott. Most ott pihen a székelység egyik legnemesebb szívű fia, hallgatva a csodálatos meséket suttogó székely fenyők álombaringató zúgását...

A kutyabőr

Az ólomszürke, őszi mennyboltozat nehézkesen borult a rozsdavörös lombruhába öltözött erdőségre. Körös-körül, ameddig csak a gyarló emberi szem ellát, mindent pirossá festett az ősz. A hűvös, játszi őszi szellő felszabadultan, sikongva száguld keresztül a panaszosan zúgó erdőn, könnyörtelenül letépve, leszakítva a haldokló faleveleket. A levelek pedig hullnak, hullnak. Millió és millió pirosra cserzett levél hever már tehetetlenül a hideg, nyirkos földön, úgy, hogy a messzi távolból érkező vándor bátran azt hihetné, kiontott vértől áztatott az öreg tarnóci domboldal. Csend van. Néma csend. Csak a késő őszi szél fúj, jajgat panaszosan, újból és újból végigborzolva a kivénhedt, százados faóriások kopaszodó lombhaját, őszi idő ez, a haldokló természet utolsó órái. A gomolygó szürke felhők lassan-lassan meghasadoznak, s kicsorduló könnyei mint csillogó gyémántcseppek halkán hullani kezdenek az utakat vastagon ellepő piros lombszőnyegre. Kip-kop, kip-kop, egyre több és több csepp hull alá, apró ezüstös tükröcskéket varázsolva szertesét. A sűrű, hamuszürke felhőfoszlányok közül itt-ott átszűrődő bágyadt őszi nap halovány, fehéres sugara talán utoljára megfűrészti kerek ábrázatát a csillogó víztükörben, hogy aztán fáradtan alábukjon a kéklő nógrádi hegyek mögé. A sötétedő égboltot egy eltévedt vándormadár-csapat hasítja át ijedt lármával. Aztán ezek is eltűnnek az esti szürkületben, s a haldokló tájra észrevétlenül ráteríti sötét fátyolát az alkony jótékony tündére...

Baán uram, a hatalmas földesúr fáradt, borús tekintete lassan végig siklott az eléje táruló őszi vidéken. Ameddig a szeme ellát Tarnóctól le egé-

szen Kesziig, minden gyenge fűszál, minden darabka kavics az övé. Neki dalolnak reggelenként az éneklő madarak, a cifra tollazatú aranymálnók, a panaszos, halkszavú vörösbegek a Karvalyos átláthatatlan sűrűjében, neki termik ízes, édes gyümölcsceiket a fák. Baán uram mégis szomorú volt, mérhetetlenül szomorú. Izzó magyar lelkét mint hegyes tör járta át az emésztő bánat: az egyre jobban közelgő török veszedelem. Nem, nem azért, mintha talán félt volna tőlük, hiszen maga is vitézül harcolt ellenük lent a végeken. Nem egy sötétbőrű, villogó fogú pogány harcospogányos feje hullt retteneteserejű kardcsapása nyomán a véres porba. Verekedne ő most is szívesen, ha lehetne, ha tudna még. Mert bizony jobb karja, amelyet valahol Eger falainál egy eltévedt szakállas nyílvesző fűrt keresztül, még mindig élesen sajog, hasogat. No meg aztán sűrű, fekete hajába is egyre több ezüstösen csillogó ősz szál vegyült már. Hiába, öregszik. Hej, pedig de jó lenne most ismét fiatalnak, erősnek lenni akkor, amikor pogány, török hordák irtják, pusztítják őseitől öröklött ősi földjeit...

Szívfacsaró, szomorú török világ volt már Nógrádban is...

A muzulmánok roppant serege valahol ott tanyázott, ahol ma a Marakodi pusztaság állja a nógrádi hegyekből leszáguldó fergeteg tomboló erejét, míg a keresztények maroknyi csapata nem messze tőlük, Keszi felé húzódott meg. Milyen más volt ez a két tábor. A törökök sátrai vidáman lengett, lobogott a lófarkos kopja, szünet nélkül szólt a vidám harci síp; a magyar vitézek sátrai bágyadtan csüngött alá a szent Szűzmáriás zászló megtépdesezt selyme s nap mint nem nyílt dalra, élces szóra a vitézek ajka...

Mindezt jól tudta Baán uram is s szíve mélyéből keserveset sóhajtott. Könnyeborult szeméit még egyszer végig legeltette a mindennél kedvesebb vöröslő domboldalon. Ki tudja, látja-e még holnap ilyenkor!

Bizony-bizony minden oka megvolt Baán uramnak erre a gyászos eshetőségre. Kora pitymalatkor, amikor a szürke őszi égboltozaton megjelenik a hajnal hírnökeként az első rózsaszínű felhőcske, indulnia kell le a zajos török táborba, hogy ott életrehalálra összemérje kardját Ibrahimmal, a hatalmas erejű török óriással.

Híres legény volt ez az Ibrahim. Hírhedt neve bejárta Nógrád vármegye zengő hegyeit, álmodó völgyeit, de talán még a szomszéd Gömörben is Ibrahim erejéről csacsogott a fodrosán hömpölygő Rima ezüstös hulláma. Ő volt a török tábor leg-erősebb, legbátrabb vitéze, dicsekedő büszkesége. Való igaz, hogy széles jókedvében kardjának egyetlen csapásával le tudta vágni az eléje hajtott ökrök nagy, busa fejét. Méltán félték, rettegtek tőle a legvitézebb harcosok is. Talán éppen ezért, Ibrahim minden áldott nap kihívott egy magyar legényt bajvívásra. Jaj volt aztán annak a szerencsétlennek, aki vele megívott. Társai hamarosan kettéhasított koponyával szedhették össze a véres porondról...

Ibrahim, a török pedig csak egyre hívta, hívogatta a magyar legényeket, s a bátor magyar vitézek levágott fejei egyre nagyobb számban tornyosultak hatalmas lábai előtt. Végül is már senki sem mert Ibrahimmal, ezzel az ördögi törökkel megverekedni. A rettenetes, bika erejű török mikor látta, hogy már senkisé is mer vele megverekedni, büszke felfuvalkodottságában egyenesen Baán uramhoz küldötte egyik szolgáját, hogy másnap kora hajnalban, mikor elsőt kukorékol a kakas, karddal várja lent a török táborban.

Szegény Baán uram bizony nagy keservesen készült fel a bajvívásra. Nem gyávaságból szakadt fel melléből a sóhajtás, de hát beteges, öregedő ember már ő, nem olyan gyors és erős, mint egykor, hajdanában, amikor még az ő nevét is rettegve ejtette ki az ellenség. Azonban mit volt mit tenni, nemes ember lettére nem hátrálhatott meg a fennhéjázó kihívás elől...

Hajnalodott. A tarnóci domboldal lágy, szelíd hajlásai mögül lassacskán felkúszott a sötétes mennyboltra az első vidám rózsaszínű felhőfoszlány s az ébredező völgyben szétterülő kitaposott gyepek körül már vígan lengette a magyar és a török kópjáknak apró lobogóit a friss őszhajnali szellő. Elérkezett tehát az óra s Baán uram oldalára kötötte sok véres csatát, dicsőséget látott ősi kardját, aztán egy mélyet sóhajtvá, kantárszáránál vezetve kedvenc paripáját, a Sólymot, elindult nagy búsan le a völgybe, a biztos halál felé... Alig tettek azonban néhány lépést, amikor a sűrű, vörösre csípett levelű kecskerágóbokrok mögül egy aprótermetű, mokány jobbágylegény toppant elébe.

— Adjon az Isten jó reggelt a nemzetes vitézlő úrnak! — köszöntötte illemtudóan. — Engedelmet kérek...

— Te vagy az, Berci fiam? — kerekítette csodálkozó szemeit Baán uram a fiatal jobbágylegényre. — Mi járatban vagy ilyen korán hajnalban errefelé? Mit akarsz tőlem!

— Tudom — válaszolta a legény félszegen, testének egyensúlyát egyik lábáról a másikra helyezve —, nemzetes uramnak most kell megvívnia azzal a fránya pogánnyal... engedje meg, hogy én vívjak meg vele ...

— Nem úgy van az fiam — korholta a gazda a fiatal legényt —, engem hívott vívni Ibrahim, nekem is kell szembenézni a halállal, még akkor is, ha a küzdelem vajmi kevés babért is tartogat számomra! Majd csak megsegít a Jóisten! ...

— Igen ám — bátorodott fel a legény s szemében szikrázó fények gyulladtak —, de a nemzetes úr karja még mindig erősen sajog a beletört nyílvevesszőtől... én pedig erős, egészséges és fiatal vagyok... Ha én megvívhatnék azzal az Ibrahimmal, tudom nem lenne többet kedve magyar vért ontani!...

Baán uram kedvtelve nézte a csillogószemű, szélesvállú, aprótermetű jobbágylegényt. Igen, sokat hallott már Kis Berciről, erről a mokány ma-

gyar jobbágylegényről, aki megszerezte híres verekedő volt. Kemény öklének csapását, gyorsjárású késének hasítását gyakran tapasztalták saját bőrükön a falubeli duhaj legények. Becsülték és félték tőle. Baán uram elnézte, mint dagadnak karjának jól kifejtett izmai, hogyan domborodik széles mellkasa. Aztán rátekintett saját öregedő testére, összeroncsolt karjára...

— Nem bánom, no ... jól van fiam... — szólalt meg végre nagysokára. — Ha annyira akarod, hát menj el helyettem megívni Ibrahimmal. Valóban, te még fiatal és erős vagy... én pedig már öreg roncs és beteg... Kísérje kardodat a magyarok Istenének áldása! ...

Nagyot kurjantott kitörő örömeiben Kis Berci, úgyszólván kétszeresen verték vissza a nógrádi hegyek. Meghallhatták azt lent a török táborban is ...

A következő percben már Kis Berci koromfekete paripája táncolva lépdelt le a völgy felé. Mire leérkeztek, a nap halványpirosan izzó korongja teljes egészében felbukott a kékszínű párákódbe burkolt hegyek mögül. Ibrahim, a török már türelmetlenül várta.

— Itt vagyok la! — vetette oda félvállról Berci vitéz.

— Mit akarsz tőlem, te vakarcs! — kérdezte Ibrahim s a hasa csak úgy rengett a fuldokló röhögéstől. — Te akarsz velem megívni! Te! ... Te!...

— Ne jártasd a szád komám! — szakította félbe villogó szemekkel a magyar legény. — Fogd inkább a kardodat!

Az éles szóvitára közben előjöttek sátraikból a vigyorgó, gögös törökök s a csendes, sápadtarcú magyarok. Mit is várhattak volna ettől az apró jobbágylegénytől! Sajnálták. Kár ilyen korán meghalnia. Némelyik harcedzett vitéz talán még egy szemébe tolakodott könnycseppet is letörölt a mutatoujjával, amint kétfelől körülállták a porondot, várva a bajvívás kezdetét...

Végre, amikor kissé lecsendesült a morajló

tábor, egymással szemközt felállt a fehérlovon ülő, óriás termetű Ibrahim és a koromfekete paripáján szinte eltörpülő Kis Berci. A halovány őszi nap már magasan felettük járt s a szürke felhőfoszlányokon átszűrődő bágyadt sugarának kihűlt fénye tehetetlenül tört meg a két kard tiszta acéljának ragyogásán.

A következő szempillantásban már egymásnak rontott a két prüszkölő, toporzékoló paripa. Patáik hatalmas, átláthatatlan porfelhőt vertek, úgyhogy csak hallani lehetett a nehéz lódobogást, a kardok csengését. Ibrahim hamar akart végezni áldozatával. Kardját magasba emelve, óriásit sújtott a magyar vitéz felé, de az fürgén elugorva a csapás elől, a következő pillanatban ügyes vágást mért Ibrahim kardot markoló kezére.

Fülsiketítő örömujjongás, üdvrivalgás verte fel egyszeribe a magyar tábort, halálos csend, megdöbbenés lepte el a törökökét, amikor az óriás Ibrahim elhajította kardját s hasogató, éles fájdalmában eszeveszett ordítózásba, szitkozódásba kezdett. A küzdelmet azonban folytatni kellett a végső diadalig.

Megint lóra ültek tehát. Kis Berci növekvő önbizalommal, a török elkeseredett dühvel. Újból összecsaptak. Döngött, nyögött a föld, repült a sűrű, fehér porfelhő, csattogtak a kardok, üvöltött Ibrahim, káromkodott a magyar legény, prüszköltek a paripák, folyt az elkeseredett küzdelem... és ekkor váratlanul megingott Ibrahim óriás teste, a jobbagylegény abban a pillanatban odaugratott s kardjának egyetlen irtózatosszerű csapásával lemetszette ellenfelének turbános fejét.

Volt is öröm azután. Csak úgy rengtek a jó öreg nógrádi hegyek Kis Berci nevéből. Csókolták, ölelték. Még a vén nap kerek arca is mintha melegebben simogatta volna a tarnóci hegyoldal vörösbe öltözött lankáit. Berci vitéz pedig feltűzte Ibrahim levágott turbános fejét kardjának hegyére, úgy indult nagy büszkén táncoló paripáján Baán uram portája felé...

Kis Berci váratlan győzelme az egész magyar tábor diadala volt. A bátor jobbágylegény megmentette a már-már veszendő magyar becsületet. Büszkék voltak rája.

A török sereg pedig szégyenszemre még aznap, az éjszaka jótékony sötét leple alatt csendben elvonult biztosabb helyre, ahol nem teremtek Kis Bercik...

Kis Berci megkapta illő jutalmát. Késő utódai még ma is büszkén őrzik valahol Mihalygergen azt a drága, kopottas kutyabőrt, amelyre hajdan az udvari festő egy feketelován ülő, jobbójában kivont kardot s annak hegyén levágott török fejet tartó magyar vitézt pingált...

Régi gyászjelentések

Erősen sárgul már az avar. Az ólomszürke felhőkől finoman szítal a késő őszi eső. Csípős szél fúj a csupasz tarlók felett, ősz van. Temet a természet ...

A magamfajta, múlt idők krónikása ilyenkor beleveti magát a jó öreg, poros családi levelek, régi okmányok közé s elmereng a régi világ szertefoszlott emlékein...

*

A múltkoriban valami okmányt kerestem kis levéltáramban, amikor véletlenül kezembe került családi gyászjelentés-gyűjteményem. Szeretettel, érdeklődéssel teregettem magam elé ezeket az érdekes, kegyeletes hangú kis faire partokat, amelyek hazánkban a XVIII. század utolsó évtizedeiben váltak divatosakká. Természetesen akkor még nem nevezték ezeket gyászjelentéseknek, hanem egyszerűen csak „parti-cédula” vagy „parti” néven emlegették országszerte. Bizony, a régi törzsökös magyar nemes családoknál ilyen néven hívták még mintegy 25—30 esztendővel ezelőtt is. Természetesen a legrégebb gyászjelentéseket még latinul írták, s az 1790—1800-as évek táján nagyon ritka volt a magyar nyelven nyomtatott gyászjelentés s ilyeneket is csak Erdélyben nyomattak. Itt azonban a „parték”-at „szomorú jelentés”-nek nevezték...

Családi levéltáramban őrzött gyászjelentések egyik legérdekesebb darabja kétségtelenül az a hosszúkas alakú, megfakult, részben nyomtatott, részben kézzel írott, vékony fekete kerettel ellátott gyászjelentés, amely felsővattai Wattay Zsuzsanna nagyasszony szomorú elköltözését tudatja az atyafisággal.

Felsővattai Wattay Farkas és márkus és batizfalvi Máriássy Klára leánya, felsőkubini és nagyolaszi Kubinyi Gáspár és túróczvivéki és nagypalugyai Platthy Aima Mária fiának, Gáspárnak volt a hátrahagyott özvegye. Haláláról legidősebb fia: András, a jeles tudós és numizmatikus értesítette a rokonokat, ismerősöket.

A birtokomban lévő gyászjelentés külső oldalán a „Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Ebeczki és Ó-Básti Tihanyi László Úrnak, több Tekintetes Nemes Vármegyék érdemes Tábla Bírájának, nekem kiváltképpen való Drága Nagy Uram Bátyámnak, szomorúan ajánlom, Egyházas-Bást” sorok olvashatók, alján pedig a fekete pecsétviaszba nyomott Kubinyi címer körövonalai láthatók.

A gyászjelentés egyébként a következőképpen hangzik:

„Tekintetes Drága Nagy Uram Bátyám!

A mindenekken szabadosann uralkodó Menyeyei Felsőnek néhai el-felejthetetlen Emlékezetű Drága s Kedves Anyám született Felső-Vattai Wattay Susanna Aszszonyt, néhai Tekéntetes Nemzetes és Vitézlő Felső-Kubinyi és Nagy-Olaszi Kubinyi Gáspár Úr el-maradott kegyes Özvegyét, öt Hetik tartott Mejjbéli Vízibetegséggel végződött nyavalyája által, példás Életének 61-dik özvegységének 18- Esztendőben, ezen folyó Böjt-Más Havának 13-dikán Besztertze Bányán estvéli tizenkét Óratájban ezen mulandó árnyék világból se Földi Élet terhei közül, amaz Örökkévalóságba, ahol sokkal boldogabb Sors vár készen bennünket, csendes Haláll által ki-szóllítani s engemet kesergő Kedves Testvéreimmal együtt mély Gyászba borítani tetszett.

A megboldogult különös jó Anyának s igazi Keresztény Aszszonyságnak lelketlen Teste számosan öszvesereglett Gyász-Rendek karjai között érzékeny tisztelettel záratot vala le, ezen Bojt-Más Havának 19-dik napján Nagy Palugyai Liptó

Vármegyében helyesztetett Familiának Temető-boltjában.

Melly fájdalmú érzékeny Esetet meg-törődött Szívvel közölvén, igaz szívből kívánom, hogy a Felséges Isten Tettes Uram Bátyámat minden szomorú történetektől Őrizze; magamat és Testvéreimet atyafiságos indulatába ajánlván, állandóan maradok

Tekintetes Uram Bátyámnak; Wídefalván Szent György Havának 14-dik Napján 1808-dik Esztend.

alázatos atyafi Szolgája:

Felső Kubinyi és Nagy Olaszi Kubinyi András.”

A másik két gyászjelentés, amelyet beszeretnek mutatni az olvasóknak, szintén ebből a korból származik. Formájuk egészen kicsiny s vékony fekete keret veszi őket körül.

A régebbi gyászjelentés nyáregyházi Nyáry Mihály táblabíró és martonfai Liska Katalin legidősebb fiának, Ignácnak, Hont vármegye egykori érdemes alispánjának, több vármegye táblabírájának, királyi tanácsosnak, szónoknak és a barsi és drégelypalánki kálvinista egyház főkurátorának halálát közli a kiterjedt rokonsággal:

„Nyáregyházi Nyáry Antal, Hites-társa született Felső-Kubinyi .Kubinyi Josépha Asszonyság s tőlük származott öt gyermekeikkel megszorodott szívvel jelentik; köz szeretetben s tiszteletben tartott édes attyok néhai Tekintetes Nyáregyház¹ Nyáry Ignác Úrnak, több Tekintetes Vármegyék Tábla Bírájának, Tüdőszélhülésből eredett négy napig tartott betegeskedése következtében a Közjónak előmozdítására szentelt betses életének 66-dik évében, f. e. Február Hava 1-ső napján estvéli 6½ óra tájban Sz. kir. Pesth Várossában történt kimúltát.

Boldogultnak hidegült tetemei Tekintetes Hont Vármegyében helyheztetett Bagonya helységében

lévő nemzetségi Sírboltba fognak eltakaríttatni, és az utolsó halotti ájtatosságok ugyan ott tartatni. Költ Pesten Febr. 1-ső napján 1834.”

A másik gyászjelentés bernátfalvi és földvári Földváry Miklós és dacsólami és keszihoezi Dacsó Apollónia legifjabb fiának, Miklósnak, a jeles tudósnek, több vármegye táblabírájának és a pesti evangélikus egyház buzgó főkurátorának szomorú elmúltát hirdeti:

„Felső Kubinyi és N. Olaszi Kubinyi Amália maga, Béla, Miklós, Elek és Laura kedves s még kiskorú gyermekei nevében a legmélyebb gyászba, borulva, elszomorodott szívvel jelenti felejthetetlen férje, néhai Bernátfalvi Földváry Miklós, több Ts. Ns. Vgyék Táblabírája, az Osterlandi és Altenburgi Természet vizsgáló Társaságok Tagja, a Pesti evang. Esperesség volt buzgó Felügyelőjének munkás élete 36-dik évében, 14 évi szerencsés házassága után f. év October 1-jén reggeli 5 órakor, hosszas súlyos betegeskedés következtében történt kora halálát. Kinek hült tetemei October Hó 4-kén a Péteriben lévő Nemzetségi sírboltban, előrebocsátott szívreható evangélika szertartású gyászos áhítatossággal takarítottak-el.

Költ Péteriben, October 20. 1837.”

*

Odakünt egyre jobban zuhogni kezd az eső. A jajgató őszi szél meg-meg kocogtatja az ablakot. Csúnya, késő őszi idő. Temet a természet. Temet, mint ahogyan mi földi halandók is temetünk állandóan rokonokat, ismerősöket, régi álmokat, régi emlékeket...

Crouy-Chanel Ágoston,

az utolsó magyar trónkövetelő

A naptárak lapjai 1873-at mutattak, amikor egy szomorú, borongós őszi délutánon, messze-messze idegenben, a franciaországi Abbeilben, Sarrazin gróf házában örökre lehunyta megtört szemét egy nagyon fáradt, magábaroskadt aggastyán: Crouy-Chanel Ágoston herceg, az ősi magyar trón egykori követelője...

A fáradt, tisztos fehér szakállú aggastyán csendes kimúlása nem vert fel nagy port seholsem, de talán legkevésbé Magyarországon, ahol az egykorú hírlapok is csak alig néhány rövid sorocskában emlékeztek meg Crouy-Chanel Ágoston herceg tragikus elhunytáról. Az emberek egyszerű, közönyös vállrándítással vették tudomásul a szomorú halálhírt, pedig nem is olyan nagyon régen még igen hangosak voltak a herceg nevétől a fényes európai fejedelmi udvarok, a híres politikai szalonok egyaránt s személyéről érdekes tanulmányok és vaskos kötetek jelentek meg Európaszerte...

Pedig Crouy-Chanel Ágoston herceg sokat hányatott élete valóban regénybeillő volt. Hiszen már csak az a tudat is, hogy ereiben Árpádvér buzgott, felkeltette rokonszenves személye iránt az érdeklődést nemcsak Magyarországon, hanem a külföldi fejedelmi udvarokban is, ahol szinte versengve keresték barátságát a kitűnő, genialis hercegnek...

A Crouy-Chanel família egyébként — mint ismeretes — vérségi jogon hosszú időn át követelője volt Szent István első királyunk trónjának, s az Árpádokkal való vérségi összetartozását a családi címerben is szembeötlően kidomborítja, amely úgy-

szólván teljesen megegyezik az Árpádház ősi, vörös és ezüst csíkozása jelvényével.

A Crouy-Chanelek az Árpádoktól való egyenes leszármazásukat a grenoblei Chambre des Comptes által teljesen hitelesnek elismert okmányok alapján a jeruzsáleminek is nevezett II. András királyunk fiától: Posthumus Istvántól vezetik le. Az utolsó Árpád-házi királyunknak, a história téves állítása szerint, csak két törvényes felesége volt. Az első Ziemomysl kujáviai herceg Fennena nevű leánya, a második pedig Habsburg Ágnes volt. Posthumus István fia: III. András király azonban — akit származása miatt velenceinek nevez a történelem — már herceg korában is megházasodott, hitvesévé téve, a hitelesnek elismert amiensi anyakönyvek szerint, Cumani Péter velencei tanácsosnak Sibilla nevű leányát, akinek ereiben anyai részről Nagy Alfréd angliai király vére is csörgedezett. Ebből, a történelemből alig ismeretes boldog házasságából két fiúgyermek született: Félix és Márkus, akiktől a híressé vált Crouy-Chanel- és Croy-családok származtatták le magukat.

Az események ettől kezdve filmszerű gyorsasággal peregtek le. A későbbi évek folyamán magyar királlyá választott Velencei András magyar földre csak egyesegyedül, mint már özvegy ember érkezett. Itáliában született fiait ugyanis a zajló politikai események miatt nem hozhatta magával s ezért Márkust és Félixet, a még régebben Arragoniai Jolántól kapott nagykiterjedésű franciaországi birtokára: Crouy-Chanelbe küldte. Itt, a messzi idegenben, növekedtek aztán fel deli ifjakká a kis hercegek elfeledve, kiközösítve, szinte száműzetésben. Hiába voltak ők az utolsó tényleges Árpádok, édesatyjuk halála után mégsem gyakorolhatták jogaikat, mert a rendkívül zavaros, kényes helyzetet ügyesebben kihasználó Anjouk mindenben megelőzték őket. A két fivér tehát bele-törődött sorsába s továbbra is Franciaországban maradt, birtokukról pedig lassanként Crouy-Chanelnek nevezték el magukat.

A testvérek közül az ifjabbik, Márkus, Croy ura lett, az idősebbik, Félix pedig Allevardba költözött s mikor a fivérek elhaláloztak, hátrahagyott gyermekeikben két ágra oszlott az Árpádok Franciaországba szakadt törzse. A család idősebb, Félix-ága Crouy-Chanel maradt, míg az ifjabb, Márkus-féle linea a Croy nevet vette fel.

A Márkus-féle ifjabb ágazatot hamarosan kiragadta egyszerű köznemesi sorsából a szerencse. A Croyak a lehető legrövidebb időn belül gyors, fényes karriereket futottak be. Kiváló hadvezérek és egyházfők kerültek ki soraikból s nevük mindig aranybetűkkel ragyogott a régi francia történet legszebb lapjain.

Félix herceg Allevardon lakozó utódai ellenben hosszú századokon keresztül csak egyszerű, jó módú földesurak maradtak. Igaz ugyan, hogy Félix herceg családjának az egyik ága is a XVIII. században egyszerre emelkedni kezdett s I. Bonaparte Napoleon császár engedelmével a grófi címet is felvette, a másik, nagyobb ágazat tagjai azonban mint engesztelhetetlen royalisták egyszerű bujdosó emigránsokként tengették továbbra is életüket, várva a nagy francia világhódító császár bukását. E királyhű családtagok közé tartozott Crouy-Chanel Ágoston is, a lángezü diplomata és pénzügyi genie is, aki egykor Szent István fényes koronáját akarta a fejére illeszteni...

Az utolsó magyar trónkövetelő, vagy mint magát nevezni szerette: trónvárományos édesatyja: Crouy-Chanel Claudius Ferenc volt, aki mint nehéz sorban élő emigráns a Rajna melletti Duisburgban várta sanyarú sorsának jobbrafordulását. Itt is nősült meg később, Bagel d'Urfe Mária Karolina kisasszonnyal kötve házasságot, aki 1793 Szilveszter éjszakáján egy egészséges fiúgyermekkel ajándékozta meg. Az újszülöttet — aki a keresztésben a Ferenc Claudius Ágoston nevet kapta — az erősen royalista érzelmű apa még egészen csecsemőkorban felvétette a külföldön állomásozó Nobel Dauphinoise Armée de Bourbon-ba, majd ké-

sőbb a Legion de Mirabeau Armée de Condé-ba, hogy ezzel a cselekedetével is bizonyítsa engesztelhetetlen gyűlöletét az új császárral szemben.

A kis Ágostont tehát a szülői tervezgetés már a bölcsőben eljegyezte a katonáskodással, úgyhogy a teljesen gyermekifjú 1805-ben, alig tizenkét esztendőskorában már tényleges katonai szolgálatba lépett az angol hadsereg kötelékébe. Úgy látszik, ügyes, bátor fiú lehetett a kis Ágoston, mert hamarosan alhadnagyi, egy esztendő elmúlásával pedig már hadnagyi ranggal tüntették ki felettesei.

A katonai hivatását rendkívül komolyan vevő kis Crouy-Chanel Ágoston napjait tehát teljesen a szigorú katonai gyakorlatozások és parádék foglalták le s bizony a könyvek forgatásához vajmi kevés ideje jutott csak. Tudta és érezte ennek a hiányát a jóeszű fiatal hadnagy ócska is s ezért hirtelen elhatározással otthagyta egy időre a katonaságot s 1808-ban Franciaországba utazott, hogy ott régi mulasztását helyrepótolva, Ralliane abbé mellett komoly tanulmányokat folytasson a grenoblei akadémián. A szép tehetséggel megáldott ifjú valószínűleg pompás eredménnyel haladhatott a jogi tanulmányok terén is, mert 1813-ban a párisi Université Imperiale már kiállította számára a Diplome de Bachelier en Droit-ot.

Ezek az utóbbi évek egyébként is nagy változásokat hoztak az ifjú eddigi, alapjában véve csendes, egyhangú életében. A nagy francia császár egykor fényesen ragyogó csillaga lassan-lassan lealkonyulóban volt már s a régi családi tradíció hatása alatt Crouy-Chanel Ágoston is sietett felvételre jelentkezni a királyhú férfiakból hevenyében létrehozott kis seregbe, a Garde du corps compagnie Gramont-ba. Ez a kicsiny, de annál lelkeesebb királyhú csapatocská fogadta a határon a Franciaországba visszatérő Condé herceg fiát: Bourbon Lajos Józsefet, aki 1816-ban sajátkezű írással állította ki Crouy-Chanel Ágoston számára a restauráció jutalmazásához szükséges bizonyítványt, miután a hűséges Gramont márki szavaiból

is alaposan meggyőződhetett az ifjú tántoríthatatlan királyhűségéről.

A trónrelépő XVIII. Lajos, Lajos dauphin negyedik fia természetesen bőségesen ellátta sokat szenvedett híveit a legfényesebb kitüntetésekkel, pazarul megjutalmazván többek között hűségéért Crouy-Chanel Ágoston édesatyját is. Az öreg Crouy-Chanel Claudius Ferenc megkapta a laoni és cousei uradalmakat s megbízott a grenoblei kerületi erdőségek és folyók felügyeleti jogával is.

A sok nélkülözésben, mérhetetlen szenvedésekben kimerült, beteges Crouy-Chanel Claudius Ferenc azonban már nem tudott örülni a jól megérdemelt kitüntetéseknek s azokat inkább fiának, Ágostonnak engedte át, akinek rendkívüli sokoldalú tehetsége ekkor kezdett igazában teljes egészében kibontakozni. Valóban úgy is látszott, hogy az ifjú Crouy-Chanel Ágoston szép karriert fut be a katonai pályán, hiszen már 1816-ban ezredes lett a Garde du Corps du Roi-ban s megkapta az oly sokak által irigyelt Szent Lajos-rendet és a máltai keresztet is.

Az ifjú márki azonban nem maradt álhatatos szép reményekkel kecsegtető pályájához. Szabad óráiban egyre többet foglalkozott politikai kérdésekkel, amelyeknek alapos, beható tanulmányozása teljesen lekötötte figyelmét, érdeklődését. Most már nagy, mesébeillő tervek foglalkoztatták szüntelenül s mindjobban elhatalmasodott rajta rendkívül nyughatatlan természete is. Így aztán nem is bírta ki sokáig az egyhangú életet, a szigorú katonai fegyelmet s fantasztikus terveinek engedve, kilépett a katonai kötelékből, elhagyva régi hű bajtársait, régi szép terveit, céljait...

Most már teljesen felszabadulva, merész sas-szárnyakon szárnyaló képzeletét követve, elhagyta Franciaországot s régi, diákkori vágyainak színhelyére, Görögország ősi földjére sietett, ahol a hevesvérű ifjú mint egyszerű közkatona vitézül végigverekedte az 1821-ben kitört görög szabadságharcot. A fiatal márki valóban méltó volt dicső őseihez!

Fantasztikus politikai tervei azonban még itt sem hagyták nyugodni. Alig hogy lecsendesedett kissé a harci zaj, új politikai elgondolásokon kezdte törni a fejét s ezeket a kiagyalt nagyszabású terveket sietve meg is írta egy levélben a hatalmas Richelieu hercegnek, aki rendkívül nagy érdeklődéssel és jóindulattal fogadta a fiatal márki ügyes, nagy tehetségre valló diplomáciai fejtegetéseit.

Nyughatatlan természete, magasbatörő szelleme azonban innen is csakhamar tovább űzte Crouy-Chanel Ágostont. Görögországot elhagyva, most már egyenesen az Ibéria-félszigetre helyezte át működési helyét, ahol legelső dolga volt felajánlani szolgálatait a rendkívül népszerűtlen, zsarnok VII. Ferdinánd spanyol királynak, akinek az ingó trónusát egyes-egyedül csak a vitéz Oudinot generálisra bízott francia fegyverek tudták megvédeni a tragikus összeomlástól...

Spanyolország izzó kék ege alatt aztán új megvilágításban mutatkozott be az ifjú márki. Itt tűnt fel először, mekkora nagy pénzügyi tehetség rejtőzött az eddig kizárólag katonai és politikai téren szerepelt fiatalemberben...

Spanyolország éppen anyagi zavarokkal küzdött s a lángeszű ifjú oly kitűnőbbnél kitűnőbb eszméket vetett fel Erre pénzügyminiszter előtt az állam megsegítésére nézve, hogy a jeles spanyol államférfiú sietve felhatalmazta az ország zilált pénzügyi helyzetének a rendbehozatalára. Mint életrajzírója, báró Nyáry Albert is említette többek között „Az utolsó magyar trónkövetelő” című jeles munkájában, elsősorban is egy nagy államkölcsön került szóba s Crouy-Chanel márki oly ügyesen fogott a kényes dologhoz, hogy alig három nap leforgása alatt sikerült megkötnie az üzletet. Hogy mekkora siker volt ez az üzletkötés, mutatja az is, hogy Ágoston márkit 999.000 frank tiszteletdíjjal jutalmazták fáradozásaiért...

A fiatal márki, talán mondanom is felesleges, igen jól érezte magát Spanyolhonban, ahol őszinte megbecsülés és tisztelet vette körül s mindezek

mellett a vagyona is igen szépen gyarapodott a nagyszabású, különféle üzletek kötése által. Heves, lobbanékony vére azonban itt sem hagyta sokáig nyugodni az ifjú márkit, úgy, hogy hamarosan ismét csak visszatért Parisba, ahol a Vendome-téren tartott magának fényes szalont. Szép híre, neve, tekintélyes vagyona volt már ekkor a fiatal márkinak s az ország legjelesebb férfiai egymásnak adták a kilincset a vendomei szalonban. Most már oly megbecsülés és csodálat vette körül, hogy nyíltan hangoztatták: működési körébe fogja vonni a félvilágot ...

Crouy-Chanel Ágoston szerencsecsillaga valóban egyre nagyobb, ragyogóbb fénnel kezdett tündökölni s váratlanul egy réges-régen húzódó nagy családi perében is döntő diadalt aratott. A francia bíróság ugyanis az 1820-as években végérvényesen kimondotta, hogy a belgiumi Croy d'Havre, de Solre és d'Ulmen családok a Crouy-Chanel famíliával szemben nem tarthatók törvényes Árpád-utódoknak...

A sok fényes sikertől elkápráztatott Ágoston márki ezekután mind veszedelmesebb, hazárdabb játékba kezdett. Most már nagy merészen azt tűzte ki célul, hogy Ferenc spanyol infánsnak megszerzi a varázsos híré mexikói trónt, még pedig a gyűlölt spanyol király tudta és engedelmével. Bár a veszedelmes terv már annyira ki volt dolgozva, hogy az új mexikói kormány tagjainak a nevei is pontosan fel voltak jegyezve, amikor a terv váratlanul kipattant. A zsarnok király az ingatag, gyenge infánst végleg lemondotta nagyravágyó terveiről, Crouy-Chanel Ágoston pedig kegyvesztett lett s vagyonának tekintélyes része is megsemmisült a szép, mesébeillő tervekkel együtt...

A váratlanul szomorú spanyolországi fordulat után az ifjú márki a szomszédos Portugáliába menekült, ahol Don Miguel herceg hívei közé szegődött. Itt aztán újabb sikerek várták Ágoston márkit. Don Miguel nagy szeretettel fogadta a híressé vált ifjú közeledését, úgyhogy hamarosan már az

egész világon azt beszélték, Ágoston márki lesz a portugál uralkodó első miniszterelnöke. Úgy látszik azonban, valami nem várt, kellemetlen dolog itt is becsúsztatott pontos számításaiba, mert az ifjú márkinak innen is hamarosan más országba kellett távoznia, hogy nagyravágyó terveit valóra válthassa...

Mesés, fantasztikus terveinek valóra váltására Portugália után az örökváros látszott a legalkalmasabbnak, ahol rendkívül jó hírek keringtek az ifjú márkiról. Crouy-Chanel Ágoston tehát sietve Rómába utazott, ahol nem tudni mi okból, Lajos Fülöp háta mögött akart szoros összeköttetéseket létrehozni Róma és a francia tőkepénzesek között. Most ez egyszer azonban rosszul számított. A titkos rendőrség egy embere is valahogyan bizalmába férköztött a jóhiszemű márkinak s bizony ekkor valóban a legkomolyabb veszedelmek fenyegették...

Ezekben az időkben egyébként is több baj és kellemetlenség érte. Amikor ugyanis Napoleon Lajos herceg — aki minden alkalmat felhasznált, hogy valami módon beleszólhasson Franciaország belügyeibe — bevonta érdekkörébe a súlyos római kudarc után politikai szerepléseitől teljesen visszavonult márkit s több ízben találkozott is vele Arenbergben és Londonban, az éber francia rendőrség meglepetésszerűen házkutatást tartott Ágoston márki házában. A házkutatás eredménye — úgy látszik — igen lesújtó volt a rendőrség számára, mert Crouy-Chanel Ágostont feleségével együtt elfogták és börtönbe vetették.

Szerencsére a márki büntetése csak rövid ideig tartott s amikor kiszabadult, őszinte szívvel meggyónta ballépését Lajos Fülöpnek, aki hamarosan annyira megkedvelte a megnyerő modorú, eszes márkit, hogy leghívebb bizalmasává tette.

B néhány kellemetlen, múló balsiker után azonban ismét szebb, biztatóbb napok virradtak Ágoston márkira. Ekkor történt, hogy az idősebbik Crouy-Chanel-ág váratlanul kihalt s Ágoston márki a családi törvények szokása szerint önként felvette

a hercegi méltóságot. Ez a cselekedet egyáltalán nem volt meglepő, mert ehhez nem kellett még az uralkodó elismerése sem, mivel a Crouy-Chanelek mindenkoron született hercegeknek tartották magukat. Ezt az elvet tartotta egyébként Lajos Fülöp is, aki ettől az időtől fogva állandóan „prince”-nek nevezte kedves hívét.

Közben egyre-másra érték a legmagasabb kitüntetések, lefényesebb sikerek Ágoston herceget. Rómát, ahol egykor az a kellemetlen, könnyen végzetessé válható kaland érte, továbbra is gyakorta felkereste, de most már nem Lajos Fülöp tudta nélkül, hanem annak egyenes megbízásából, még pedig a legbizalmasabb természetű küldetésekkel. A Rómába érkező vendégét a pápa is minden alkalmalmmal kitüntető szeretettel fogadta s érdemeinek elismerésül a Nagy Szent Gergely-rend középkeresztjével tüntette ki, Cornelié Mendez de Costától született leányait pedig a világ általános meglepetésére és irigységére, római polgárnőkké fogadta ...

Ilyen római tartózkodása idején érkezett meg a lesújtó hír az Örökvárosba, hogy a februári forradalom elseperte a szerencsétlen, jobb sorsra érdemes Lajos Fülöp *trónját* s vele együtt Ágoston hercegnek nagyszabású vasútépítési terveit is ...

A jó pápa pedig, mit tehetett egyebet, Ágoston herceg által elismerte a status-quot az improvizált bizottság előtt. A herceg pedig mindaddig ellátta a követi teendőket Rómában, míg csak a francia köztársaság kiküldött követe meg nem érkezett.

Franciaországban pedig ez alatt gyorsan váltogatták egymást a világtörténelmi események. Bonaparte Napoleon Lajos, a strassburgi és boulognei puccsok nevetséges hősének rövid ideig tartó uralma után, Bonaparte Lajos hollandi király fia, a nagyravágyó III. Napoleon lépett a francia császári trónra, aki igen szívesen fogadta az ismét Parisba költözött s táborába állt Crouy-Chanel Ágoston herceget s bevette nagyratörő titkos terveinek megbeszéléseibe is ...

Most már Magyarország neve is egyre jobban előtérbe lépett Ágoston herceg nagyszabású tervei között. A hatalmas Habsburg világbirodalom régi államszerkezete erősen recsegett-ropogott már s a napsugaras appenini félszigeten is mind gyakrabban lehetett hallani a vérpezsdítő jelszót: Unita Italia! Parma, Velence, Toscana, Lombardia, Szardínia, Modena mind-mind egyformán le akarta már rázni a gyűlölt osztrák bilincset s hasonló szent eszméktől volt áthatva Magyarország s az ezer sebből vérző lengyelség is ...

Crouy-Chanel Ágoston herceg is — úgy látszik — ezt az időt látta a legalkalmasabbnak régi, kedves tervének megvalósítására, mert a világ általános csodálkozására bejelentette trónigényét Magyarországra és Estére. A herceg váratlan porondra lépése egyszeribe két táborra osztotta Európa népeit. Mindenki jól tudta és érezte, hogy az új trónkövetelő nem áll egymagában, hanem mögötte tekintélyes fegyveres hatalom is áll, elsősorban a regényes természetű III. Napoleon császár személyében, aki egy 1847-ből való francia röpirat bizonyítása szerint ezt a trónkövetelést teljesen magáévá tette és pártolta.

Ágoston herceg tehát elérkezettnek látta az időt, hogy párisi magányából elindulva, minél nagyobb propagandát csináljon nagyszabású terveinek. Az éleseszű herceg jól tudta azonban, hogy Kossuth Lajos, a „Magyar szabadság atyja”, egyáltalán nem lelkesedik terveiért s ezért legelső útja a magyar kormányzó turini szállására vezetett. Az eléggé szerény igények között élő Kossuth 1859-ben látta vendégül a teli erszénnyel, hatalmas kísérettel érkező herceget s legyőzve személye iránti megmagyarázhatatlan ellenszenvét, türelmesen végighallgatta annak részletes elbeszéléseit a Crouy-Chanel-család származásáról is. A herceg minden igyekezete azonban hiábavaló volt. A puritán, komoly, erős köztársaságpárti Kossuthot nem kápráztatták el a herceg fantasztikus, csillogó-villogó képeket festő szavai s továbbra is a régi, tartóz-

ködő, hideg maradt Crouy-Chane Ágostonnal szemben.

A turini kudarc azonban egyáltalán nem törte le a mindent rózsaszínűben látó herceget. Ezért most Kossuth helyett Klapka Györggyel, a magyar emigráció másik nagy alakjával akart szoros kapcsolatot felvenni. Ezért Turinból Svájcba utazott, ahol minden úgy sikerült, ahogy azt magának előre kitervezte. Az agg negyvennyolcas hadvezér kitörő Örömmel fogadta Ágoston herceget s készséggel beleegyezett abba is, hogy a herceg a magyar emigráció székhelyén, Turinban telepedjék le udvartartásával együtt.

A herceg tehát biztos győzelmének tudatában tért vissza Turinba, ahol a Hotel de Bretagneban ütötte fel fejedelmi szállását. Az öregedő herceg délceg alakja hamarosan közismert kedvence lett a mozgalmas olasz városkának. A magyar emigránsok közül is napról-napra többen keresték fel a herceget. Pulszky Ferenc és báró Nyáry Albert például, aki elsőnek állapította meg a világ genealógusai közül a herceg Árpád-királyi származását, csaknem mindennapi vendégei voltak a turini szállodának. Nyáry Albert egyébként is kedvelt híve volt a hercegnek, hiszen ő volt az, aki az olasz levéltárakból összeállította a herceg számára azt a hatalmas peranyagot, amely az estei örökség megszerzéséhez kellett...

A fehér szakállú herceg megnyerő alakja mégis talán a Turinban állomásozó Magyar Légió előtt volt a legnépszerűbb. Ez a híres légió még az 1848-ban olasz földön harcoló császári ezredekben szolgáló hős magyar legényekből alakult, amikor a hazafias lelkületű báró Splényi Alajos felhívást intézett hozzájuk, hogy desertáljanak s siessenek a magyar haza felszabadítására. Splényi báró felhívásának akkor olyan sikere volt, hogy a derék magyar vitézek közül több mint százan álltak a legendás hírű Türr István parancsnoksága alá.

Sajnos ezt a kicsiny légiót hamarosan elsőporpte az idők vihara, mindamellettt még sem ma-

radt sokáig Itália napsugaras földje magyar légió nélkül. Sőt! Másodszer még több katona gyűlt össze a véres harcokban szétrongyolódott zászlók alá, úgy, hogy a megantei fényes diadal után már közel 6000 magyar vitéz várta türelmetlenül a parancsot a gyűlölt ellenség megtámadására. Igaz ugyan, hogy a magyar katonák legnagyobb része a gyötrő honvágy miatt lassanként visszatért Magyarországra, a lelkes Bethlen Gergelynek azonban még így is sikerült a megmaradt magyar vitézekből megszervezni a híres-neves piacenzai huszárokat, akik aztán annyi fényes diadalt arattak Garibaldi oldala mellett a feltámadó Itáliáért...

A garibaldista magyarok, akik oly fényesen beírták nevüket az olasz történelem lapjaira, még az annexió után is együtt maradtak s egyik legfontosabb, legmegbízhatóbb támogatóivá váltak Crouy-Chanel Ágoston herceg trónkövetelési ügyének. Hogy milyen értékes volt ez a légió, mutatja az is, hogy a Legione Ausiliaria Ungharese néven ismeretes, rendkívül népszerű katonai alakulat 1861-ben már több mint kétezer főből állt...

A herceg népszerűsége egyébként most már szinte napról-napra nőtt-növekedett a kis légióban, amit nagyban elősegített Klapkával való szoros, benső barátsága is. Valóban Ágoston herceg, míg Turinban tartózkodott, senkivel sem tartott fenn olyan mély kapcsolatot a Nemzeti Igazgatóság tagjain kívül, mint az egykori hős negyvennyolcas hadvezérrel, aki hasznos katonai tanácsokkal is gyakorta ellátta. Most már az engesztelhetetlen Kossuthon kívül egyes-egyedül csak a légiók derék parancsnoka, a zord természetű Vetter Antal nem tudott felmelegedni az ezüstösen csillogó szakállú trónkövetelővel szemben, ami aztán számos káros bonyodalomhoz vezetett a légió belső életében. Végül is a herceg befolyása győzedelmeskedett s hívei rövidesen eltávolították Vettert a légió éléről...

Mialatt a jobb sorsra érdemes légióban egymást érték az áldatlan belső harcok, addig a tevé-

kény herceg minden igyekezetével azon fáradozott, hogy nevét minél jobban szárnyra kapja a hírnév. Ezt a célját nagybárra el is érte, mert ezekben az években szinte egymást érték a Crouy-Chanel-családról szóló művek és röpiratok úgy Magyarországon, mint a külföldön. Mikor aztán úgy vélte, hogy a nevét lassanként az egész világon már megismerték, 1861 egyik hideg novemberi napján bejelentette történelmi levelében I. Ferenc József császárnak a magyar belügyekbe való beavatkozását ...

Crouy-Chanel herceg váratlan, erőteljes lépése egyszeribe lángrollobbantotta híveinek óriásivá növekedett táborát. III. Napoleon császár a hír halatára sietve elismerte a herceget trónkövetelőnek, Adam Adolph, a nagy francia zeneszerző pedig gyűjtő indulót szerzett a népszerű herceg tiszteletére. A magyar és külföldi sajtó hatalmas, vérpezsdítő cikkeket, izgalmas tudósításokat közölt a herceg magánéletéről, magában Turinban pedig reggeltől estig hangosak voltak a szűk kis utcák Crouy-Chanel Ágoston herceg nevével. Turini udvarában is változások álltak be, mert most már nemcsak a magyar és olasz emigránsok tolongtak a termeiben, hanem szép számmal sittek ide az elégtelen franciák és lengyelek is, akik mind-mind a „Principe Ungharese” kegyeit keresték...

Nyáry Albert és Kápolnay István tudományos alaposággal megírt munkái is maradéktalanul megtették a feladatukat. Valóban minden úgy látszott, hogy a herceg ügye rendkívül jól áll s már csak hetek kérdése s eléri álmainak vágyát, amikor váratlanul, mint derült égből a villám, lecsapott a hír: III. Napóleonnak nem érdeke többé a Habsburg-hatalom megsemmisítése...

E rendkívüli rossz hír természetesen nagy levertséget keltett a magyar emigránsok körében, de mindazonáltal nem gátolta meg a herceg táborának folytonos gyarapodását s a rossz híreknek még az az előnye is meg volt, hogy a hívek tunyaságát egyszeribe eloszlatta. Most már mindenki belátta,

ha végleges, gyors sikert akarnak elérni, egyetlen napot sem szabad többé mulasztaniuk. Az első fontos lépés eredményeként tehát a herceg legbensőbb hívei nyilatkozatot szerkesztettek, amelynek aláírói egyszersmindenkorra kötelezték magukat, hogy Crouy-Chanel Ágoston herceget ismerik el egyedüli vezérüknek...

A látszat szerint tehát Ágoston herceg újabb fényes sikert ért el az agg turini remetével, Kosuth Lajossal szemben, aki ezekben a szomorú napokban szinte teljesen egymagára maradt a kedves kis olasz városkában. Ezek a fényesnek látszó sikerek azonban csak egyszerű délibáb-képek voltak a herceg egyre tragikusabbá váló életében. Most már *bizonyossá vált, hogy végleg leáldozott a herceg* egykor fényesen tündöklő szerencsecsillaga ...

A súlyos csapások, fájdalmas kudarcok most már egyre sűrűbben kopogtattak a szerencsétől oly gyakran elkápráztatott, álmódzó herceg pompás lakosztályának ajtaján. A politikai események tragikus balrafordultával egyidejűleg elveszett a hercegnek az a nagy családi pere is, amellyel a fényes estei örökséget akarta megszerezni a modenai törvényszéknél. Nem mondta ki ugyan a törvényszék pervesztesnek a herceget, csak éppen azt jelentette ki, hogy ebben az ügyben nem illetékes ítéletet hozni...

Hiába, hasztalan próbálkozott aztán már a szegény jó herceg fűhöz-fához kapkodni, Fortuna istenasszonya nem volt többé kegyes egykori kedvencéhez. Hiába írt 1864-ben erélyeshangú levelet a modenai herceghez, szemébe vágva V. Ferencnek, hogy éppen olyan törvénytelenül ül a modenai trónon, mint Ferenc József a magáén s hiába követelt népszavazást is. Még világhíressé vált perének az újratárgyalása sem hozott sikert számára, bár — mint ő maga írta — a védelem kitűnő volt, csak az ítélet volt nyomorúságos ...

Mindezeknek a csapásoknak a tetejébe testi és lelki ereje is egyre jobban gyengülni kezdett s egy 1866-ban kelt levelében erős, kínzó fájdalmakról is

panaszkodott. Mégis, még most sem tört meg egészen s úgy látszik reménykedett is sorsának jobbrafordulásában, mert előbb Genuába, majd onnan Genfba utazott Klapkához. Ezek az utak azonban már nem jártak a várt eredménnyel s a szerencsétlen herceg visszatért régi sikereinek színhelyére, Parisba, ahol mindenkitől elhagyatva, csaknem teljesen visszavonult életet élt. Itt, a fény ragyogó városában érte meg teljesen elbetegesedve, összetörve nagy perének második, az előbbihez hasonló sikertelen eredményét...

Az egykori délceg, megnyerő modorú trónkövetelő élete pedig hétről-hétre szomorúbb és szomorúbb lett. Pénze teljesen elfogyott, egykori hívei elfeledték, nevével visszaéltek, úgyhogy végül is valóságos megváltás volt számára a halál, amely 1873-ban jött el érte az abbeilei Sarrazani kastélyban, ahol utolsó szomorú napjait tengette régi fényes emlékeiből élve, vejének könyörületéből...

Bizony, megdöbbenően igazak voltak azok a szavak, amelyeket Kossuth egy 1886-ban kelt levelében báró Nyáry Jenőnek írt a hercegről: „Magyar ügybe keveredését én politikailag ártalmasnak ítéltém s a vele való viszonyba lépést pedig kompromittálónak tartottam, amely felfogásomat nagyon is igazolta a herceg magánéletének szomorú befejezése”...

Most ott pihen az egykori trónkövetelő, tragikus sorsú herceg az allevardi családi sírboltban, amelynek a tetején a Szent Koronát viselő III. András király kőalakja vigyáz az agg herceg örök álmára...

A kísértet

Sok-sok esztendővel ezelőtt történt, még a rég elmúlt aranyhímposros nagyvakációk idején, amelyeket mindig nagybátyámék többszázestendős, históriás lehelletet árasztó, méteresfalú, tornyos pilisi kastélyában töltöttem.

Tikkasztó meleg, zivataros nyári éjszaka volt. Éjfél felé járhatott már az óramutató s kedvenc diákkori olvasmányom, a „Vasárnapi Újság” egyik régi, megsárgult évfolyama Összecsukva hevert az ágyam mellett s a kis éjjeliszekrénylámpát is eloltottam régen, még sem akart álom jönni fáradt szempilláimra. Hogy is jött volna, amikor odakünt valóságos ítéletidő tombolt. Az eső egyhangú zuhogással ömlött, s a kövér cseppek keményen koppantak az ablaküvegen, mialatt a szél megvadult csikóként sikongva száguldozott keresztül-kasul a park öreg faóriásai között, tépve-szagatva a síró, jajgató, sűrű sötétzöld lombokat, A fehérre mázolt spaléta kissé nyitva állt, s az így keletkezett kis résen keresztül lopva besurranó fel-felvillanó kékes villám fénye kísértetiesen világította meg a boltívek mély hajlásait, mialatt az ódon bútorok fekete árnyékai eltorzított nagyságban kúsztak végig a falakon. Rettenetesen féltem. Kint szinte percenként felcsattant a lecsapódó villám ablaküvegeket megrázó tompa dörrenése, s a szoba régi bútoraiiba befurakodot szű monoton percegése kísértetiesen összevegyült a faluban szerteszét kóborló kuvaszok keserves vonyításával. Valóban mindez így éjféltájban igen kísérteties, félelmetes hangulatot varázsolt a viharos nyári éjszakában.

Igazából hogy is tudtam volna elaludni, amikor alig néhány nappal azelőtt hallottam csak borzalmas történeteket, az egyik hosszúra nyúlt falusi

ebéd után mesélő kedvű nagybátyámtól, a Beleznay-kísértetről. Ez a hátborzongató kísértet nem volt más, mint maga a fejvesztésre ítélt apagyilkos Beleznay Sámuel gróf, aki éjfélként fehér bársonyköntösben, hóna alatt levágott fejét tartva sétált végig a pilisi Beleznay-kastély mozaikparkettes gálatermében. Még gurigázott is olykor a fejével, legalább is a pilisi öregek váltig bizonygattak, hogy hallani lehetett a levágott fej dübörgését a pádumentumon... Azóta persze sok idő eltelt már, s a csodálatosan szép Beleznay-kastélyt az idő vasfoga csaknem teljesen megsemmisítette, hontalanná téve az egykor jobb napokat átélt mesés épület kóbor szellem lakóit, mégis csak erős, szorongató félelem fogott el, hátha idetéved s itt a szemem előtt fog labdázni levágott fejével...

No meg aztán nemcsak a fejével gurigázó Beleznay-kísértetet ismertem — igaz, hogy csak halomából — kitűnően. Már akkor is a letűnt múltban kereső, kutató gyermek voltam s így aztán nem egy öreg kastély vagy kúria régi, tradicionális kísértetének a históriáját tudtam könyv nélkül. Természetesen ezen a viharos nyári éjszakán is egymásután villantak át agyamon a legkülönbélebb kísértet-históriák: a pándi hölgykísértet, aki a Szilassyak itteni ősi kastélyát látogatta szorgalmasan és a tiszaroffi éjféli vendég, aki állítólag nem más, mint a rég elhalt Waldeck Frigyes vándorló szelleme. Ekkor jutott eszembe a borostyánkői kastély egykori úrnőjének, Dersffy Katalinnak visszajáró fehér ködalakja, a zajugróci vár panaszosan jajgató, siránkozó kísértetasszonya, a lékai templomosok zárdájának egykor legyilkolt lovagjainak véres árnyai és a verbőci tüzesszakállú szellem félelmetes alakja. Aztán agyamba ötlött a dánosi nyerítő paripaszellem és a lévai várrom tüzes lókísértete és a többi borzalmat keltő história, a híres zellői szellem, amely egy páncélos, fekete tollbokrétás, fekete paripán vágató, tüzsemű jelenység képében ijesztgeti halálra a jámbor nógrádi palócokat. Igaz, a dolyáni Darvas-kastély kísér-

tetei már nem ilyen ijesztőek, mert az ódon épület éjféli vendégei vidám kártyázó cimborák csupán, akik mihelyst egyet kukorékol a kakas, máris sietnek vissza szűk, sötét koporsójuk mélyébe. Ellenben a kastély nyirkos pincéjének fehér nőszelleme s a dolyáni akasztott ember lánccsörgető, csoszogó kísértete, no meg a sümegi Kisfaludy-kúria fejnélküli vándor hegedűse ugyancsak megborzongatta a hátgerincemet.

Ezek a rémesebbnél rémesebb kísértethistóriák jutottak akkor mind-mind az eszembe, amelyek a valóban borzalmas nyári zivatar színpadias megvilágításában szinte még félelmetesebbeknek és igaziabbnak látszottak. Sok ilyen, ezekhez hasonló borzalmas kísértethistóriát ismertem ezeken kívül is, csak éppen a vajai kísértetről nem volt még akkor tudomásom. Pedig a vajai kísértet históriája talán mindegyik közül a legérdekesebb, a legmulatságosabb és egyúttal a legszomorúbb is volt. Íme most elmondom a vajai várkastély kísértetének igaz históriáját töviről-hegyire, mások okulására.

Bizony réges-régen volt. A szorgalmas várbéli íródeákok vidáman sercegő pennái éppen 1600-at jeleztek, amikor a messzeföldön híres, nevezetes vajai várkastély ura és parancsolója, Vay Péter szabolcsi vicispán, nagyságos Rákóczy György nemes erélyországi fejedelem dúsérdemű étekgómmestere és komornoka volt.

Igen híres, nevezetes helység volt a szabolcsi szelíd buckákban meghúzódó Vaja, a jeles érdemű Vay-nemzetség ősi fészke, ahol már az Úr 1418-ik esztendejében pallós joggal bírtak a nemes genus dicső elődei. Itt a község közepén terpeszkedett a Vayak ősi, büszke várkastélya, a bástyszerű toronyokkal és lőrésekkel bőségesen ellátott öles falakkal megerősített ódon épület, világgá kürtölve a szabolcsi kiskirályok meggyőzhetetlen hatalmát, utolérhetetlen fényét, megszámlálhatatlan gazdagságát. Jöhetett ide tatár vagy török, a büszke vár

ormára nem került lófarkos pogány lobogó sohasem!

Itt élt ebben a gyönyörű, meseszerű várkastélyban a hatalmas Péter úr, a titokzatos, régi-régi históriákat mesélő buckák között, ahonnét alig pár mérföldnyire valamikor a Báthoryak rettenthetetlen őse vívta diadalmas harcát a tüzet okádó sárkánnyal. Valóban Péter úr volt a messzi végtelenségbe nyúló Nyírség koronázatlan királya. Minden szava parancs volt, no meg aztán tudálékos ember is volt a javából, aki igen értette a nép nyelvét. Jöttek is hozzá sűrű rajokban tanácsért, igazságért kora napfelkeltétől késő napnyugtáig, hogy csak alig-alig győzte a bölcs igazságszolgáltatást.

Egyszer aztán igen különös, furcsa eset történt. Az egyik szép, üde nyári reggelen, amikor a lila felhőkből felkelő nap bíbor korongja éppen végigcsókolta lágyan a nyírségi buckák zöldelo hajlásait, csak megjelent a hatalmas Péter úr színe előtt castellánus uram és bár maga igen jó vitéz hírében álló férfiú volt, most mégis úgy remegett, mint az ősszel búcsúzni készülő fakó őszi nyárfa-levél. Péter úr alig akart hinni a szemének. Még meg is dörzsölte alaposan szemeit, hátha csak álmodik. Bálint uramat, vitéz castellánusát így, ilyen keserves állapotban még sohasem látta, hát csak úgy rákerekített szemekkel kérdé:

— No öreg, mi baj esett? Hé?

Castellánus uram hebegve, makogva nyögdécselte a torkába toluló szavakat, miközben fehérre fakult bozontos szemöldöke percenként szök-kent fel sűrű redőkbe vont homloka tetejére:

— Instállom vitézlő uram... az éjjel... esküszöm a mai szent éjszaka pontosan éjfélkor szörnyűséges dolgot láttam...

Péter úr félszemét lehunyva, kíváncsian sürgette:

— Osztán mit láttál? Felelj rögvest!

— Instállom tisztelettel, kísértetet... Valóságos kísértetet...

— Ugyan már! — kacagott fel mély Öblös to-

rokkal Péter úr. — Kísértetet! Azt mondd, hogy kísértetet¹? Talán biz megint sokat ittál az éjszaka öreg, oszt a kerek holdvilágot láttad kísértetnek! No de illet, hogy még kísértetet láttál a vajai várkastélyon ... Hahaha...

— Mán pedig instállom, az bizony kísértet vót! — erősködött Bálint castellánus uram. — Láták mások is... Fehér lepelbe volt öltözve, s osztán úgy gyütt-ment nagy sebesen a holdvilág fényinél ... Még suhétozott is nagy keservesen...

— No én nem hiszek semmit a kísértetekben, — mosolygott gúnyosan vastag, tömött fekete bajusza alatt Péter úr —, de ha te szentül hiszel benne, a csatlósokkal állj őrt az éjjel, töltsd meg a fegyveredet s ha ismét megjelenne, szólítsd meg. Ha felszólításodra sem állna meg, akkor... akkor egyszerűen lőjj rá... Én azonban most is ismételten kijelentem, nem hiszek neked semmit. Többet iszol a kellesténél!...

Bálint, a castellánus Péter úr parancsa szerint még azon melegében összeszedte a vár legvitézebb, számos csatában megedzödött harcos legényeit, megtöltötte puskaporral kedvenc mordélyát, s napnyugta után elindult velük a bástyatorony déli vége felé, mert hát amonnét jött tegnap éjjel is a kísértet...

Aznap éjjel sötét, zivataros éjszaka köszöntött Vajára. A sápadt holdvilág kerek tányérja hosszú percekre eltűnt a sötét, kavargó fellegek mögött, s a vaksötét éjszakát így csak a sűrűn fel-fel villanó cikkcakkos villámok vakító fénye világította meg, kísérteties kékes fénybe öltöztetve a szelíd nyírségi buckákat, az öreg vajai várkastélyt... A percek ólmos lábakon jártak, a vitézek egyike-másika lassan-lassan elbóbiskolt, csak Bálint castellánus uram kémlelt éber figyelemmel, dobogó szívvel a messzi távolba. Még hogy őt bolondnak, meg italosnak tartják emiatt a fránya kísértet miatt, dohogott, dörmögött magában istentelenül. Márpedig ő világosan láta, amint fehér lepedőben jött amonnét a torony felől, még suhétázott is nagy panaszosan ...

— Hej! Castellánus uram! — horkant fel hirtelen az egyik csuromvizesre ázott legény — Ehun-e, ott gyün a kísértet!...

A vitézek mind a jelzett irányba függesztették tekintetüket, ahonnét már javában libegett feléjük a furcsa, fehér jelenség. A sötét mennyboltozatot éppen egy vakító villám hasította ketté, s a pillanatnyi világosságban pontosan ki lehetett már venni a fehér kísértet növekvő körvonalait. A legények fogai tisztán hallhatóan összekoccantak, s a torkukban dobogó szívük vad zakatolását szinte a percenként felcsattanó égzengés sem tudta elnémitani ...

Bálint, a vén castellánus, izgalomtól kicserepedett ajkaihoz emelte remegő csontos kezeivel az oldalán fityegő kulacsot s nagyot húzott belőle, mialatt karikára dülledt szemei vak rémületet sugározva szögeződtek az egyre közeledő, imbolygó fehér alak felé. Már csak néhány lépés és egészen a legények csoportjához érkezik. A gondolkodásra tehát már nem sok idő jutott, s castellánus uram végül is megköszörülve cserepesre szláradt gégégjét, minden lelkierejét összeszedve, a kísértet felé tátotta ki öblös torkát, amelyből most bizony csak szárnyaszegetten, megtörve, recsegeve bugyborékoltak elő a hangfoszlányok:

— Hej! Az áldóját, ki vagy!

Válasz helyett irtóztatós dörrenéssel csapott le a villám az egyik közeli vén nyírfába s az odvas óriás ketté hasadva, sistergő lángolással hullt a csatakos földre, a kövémeredt legények felé pedig hideg, metsző levegőt vágott a szűk, fekete sikátorokban sikongva száguldozó, jajgató szélvihar.

A kísértet azonban ügyet sem vetve a tomboló viharra, szüntelen villámlásokra, folytatta tovább az útját, Sőt, mintha meggyorsította volna lépteit, hogy mielőbb elérje a pincébe vezető lejáratot. Nem volt mit tenni, Bálint uram fegyveréhez nyúlva, még egyszer a fehér kísértet felé kiállt, úgyhogy a torkából előbugyborékoló hangokat az ódon vár puskaporos falai megkétszerezve dobták vissza:

— Hej! Ha Istened van, állj meg!

De bizony a kísértet vagy süket volt, vagy legalább is nagyot halló, mert nem figyelt fél most sem az inkább rimánkodásnak, mint fenyegetésnek tetsző emberi szóra, ellenben most már egyenesen futólépésben nyargalt a pincelejárát ködös homálya felé. A máskülönben vitéz legények - ereiben megfagyott az utolsó csepp vér is s szájaik üresen kapkodtak levegő után. Egy pillanat még s a kísértet eltűnik a pincelejárójában. Castellánus uram agyában még egyszer átfutott a kínzó, hasogató gondolat. Ha nem fogja el a kísértetet, Péter úr megint részeges disznónak fogja titulálni. Talán el is bocsátja a szolgálatból. Nem! Ezt a szégyent ő soha túl nem élné. Határozott tehát. Megragadta fegyverét s csak amúgy vaktában a fehér alak tűnő árnya felé sütötte.

A következő minutomban leírhatatlan, fülsiketítő jajgatás, óbégatás verte fel a várkastély komor csendjét, A vitézek Bálint urammal az élen, egymást tiporva, taszigálva rohantak a földön fetrengő, jajveszékkelő kísértet felé. Castellánus uram a cikkázó villám fényénél remegő kezeivel fellebbentette a fehér jelenség fátyolát, de bizony csak hátratántorodott az öreg hadfi.

— Jézus és Mária segélly! A Gergely diák! ... A nagy zajra, lármára közben előkerült a vár hatalmas gazdája, Péter úr is, amúgy hálóköntösben.

— No, castellánus uram, — fordult a minden ízében remegő öreg vitéz felé — megvan-e a kísértet?

— Meg a... — sóhajtotta őszbecsavarodott üstökét vakargatva castellánus uram. — Csat hogy nem kísértet volt ez ... hanem a Gergely diák...

— Ihol-e, kezében szorongatja még most is a boros kulacsot... — bökött az éppen utolsót rúgó szegény diák felé az előcsoszogott vén pincemester. — Már régen figyelem, hogy milyen gyorsan fogy a hordók tartalma... Biztosan Gergely diák járt éjjelenként bort lopni a pincébe... Másként

nem mert, hát így kísértet képében akart túljárni az eszünkön ...

Péter úr intőleg emelte fel mélyen zengő szavait s a nagyobb nyomaték kedvéért bütykös mutatóját is az ég felé bökte:

— No ti kurtaeszűek! Mondtam úgy-e, hogy nincsenek kísértetek. A jólék nem jár haza, a rosszat pedig nem eresztik. Nem bizony! Most pedig vigyétek szegény Gergely diákot a kamrába, hogy illendően eltemessük. Ti pedig eriggyetek aludni és ezentúl igyatok kevesebb bort. Kivált pedig este...

Hát ilyen prózai aktussal végződött a vajai kísértet históriája. Azóta én sem hiszek a kísértetek meséjében!

Egy paradicsomi étel dicsérete

Súgnak, suttognak az ócska vaspántos családi levelesládák régi fényről, régi dicsőségről, régi cigányzenés dáridókról, amikor még a barátságos, ódon falusi udvarházak és a csillogó-villogó, fényes főúri kastélyok nehéz tölgyfakapui tárva-nyitva várták a vidám vendégsereget, amikor még kora napfelkeltétől késő napnyugtáig füstölögtek a konyhakémények, messzire hirdetve, hogy itthon a gazda, amikor a végnélküli, csendes esti szürkületbe nyúló ebédek után a boldog földi halandó Petőfivel együtt sóhajtott fel:

*„Úgy jól laktam, hogy még!...
Egyet nyújtózom és
Aztán tiéd vagyok,
Imádott heverés!” ...*

Mesélnek, mesélnek a poros családi levelesládák szakadozott szélű, megsárgult papírlapjai régi, soha vissza nem térő, gondtalan, fényes lakomákról, vidám, nótás szüretekről, hétvármegyére szóló, gazdag disznótorokról, amelyekhez hasonlónak nem akadt párja sehol széles e nagy világon...

Hiába volt ugyanis korának remek, elismert gasztronómusa Lucius Licinius Lucullus, a jeles római hadvezér és még jelesebb maecenás, hiába értették mesterien a konyhamesterség csínját-bínját a mesés gazdagságú bizánci császárok, Merész Károly burgundi herceg, Medici Katalin, XV. Lajos francia király, Condé herceg, Bonaparte Napoleon, a nagy világhódító császár, hiába büszke a világ csaknem valamennyi nációja konyhájára, szakácsművészetére, a régi magyar konyha fényűzésével a jó öreg föld egyetlen más nemzete sem

versenyezhetett egyenlő eséllyel. Nem hiába írta már egy réges-régi bajorországi szakácskönyv, hogy »a magyar konyha valóságos művészet» ...

Bizony, való igazat írt ez a régi bajor szakácskönyv. Művészet, valóságos tudomány volt a magyar konyha a legjavából...

Ahol olyan mérhetetlenül gazdag főurak tartottak messzi képzeletet felülmúló fényűző konyhákat, mint Bebek György, Perényi Gábor, Thököly Sebestyén, ahol olyan képzett szakácsművészek tartották kezükben a főzőkanalat, mint Szent-Benedeki Mihály, Antal és Mihály mesterek, vagy éppen Márton uram, akinek a manapság is közkedvelt marcipán nevezetű nyalánkság köszönheti a létezését, s ahol olyan asszonyok sűrögtek-forogtak a tágas konyhák hatalmas méretű tűzhelyei körül, mint Bethlen Gáborné, Rákóczy Györgyné, Apaffi Mihályné, Thurzó Györgyné, Nádasdy Tamásné, Csáky Istvánné, Révay Mihályné és a többi jeles, szorgalmas gazdasszonyok díszes légioja, ott bizony nem teremhetett babér a külföld számára!...

A magyar ember asztalára az elmúlt századokban — akár egyszerű köznemes volt az illető, akár hatalmas, tekintélyes főúr — változatos, ezerféle-képpen elkészített ételremek kerültek. Száz és százféle, ízesebbnél-ízesebb mártásokkal, levekkel tálalták fel a különféle húsokat a régi magyar asztalokra, s se szeri sem száma nem volt a ropogósra sült pecsenyéknek, ízletes pástétomoknak, finomabbnál-finomabb nyalánkságoknak, édességeknek, nem is szólva a zamatos innivalókról...

Hiába, szeretett jól élni, jól enni-inni a magyar ember, akár vörösbetűs ünnepnap volt, akár pedig csak egyszerű, szürke hétköznap. Dús asztalára valóban mindenkor a legváltozatosabban kerültek az eledelék csak egyetlenegy étel volt a pirosra sült héjú, foszlós bélű kenyéren kívül, ami sohasem hiányozhatott a magyar ember asztaláról: a káposzta ...

Igen, a káposzta!...

Ez volt az a különleges, jóízű eledel, amelyet már Szirmay Antal uram, nemes Zemplén vármegye egykori jeles, pennaforgató táblabírája is megénekelt anno 1760 körül a következőképpen:

*„Első része ételünknek ama káposztás hús,
Ha szalonna nincsen benne, szívünk már
nagyon bús.*

*Óh, áldott káposzta, paradicsom hozta,
Áldott, aki kolbásszal foldozta!” ...*

Bizony a káposzta, ez a paradicsomi növény igen nagy becsben állt minden időkben a magyar ember előtt. Talán egyetlenegy étel sem volt, amihez annyira ragaszkodott volna a gazdag földesúr és a szegény, nincstelen jobbágy egyaránt, mint a káposztához. Igaz, hogy ez a növény is a messzi Ázsiából került a Kárpátövezte medencébe, akár csak mi magyarok is jó ezer esztendővel ezelőtt. A káposzta utánunk jött, azaz jobban mondva egy Káp nevezetű derék szerzetes hozta magával Ázsia végeláthatatlan síkságairól, akaratán kívül is nevet adva néki. Ugyanis a növényt ettől kezdve nevezték káposztának, annak emlékére, hogy Káp hozta földünkre ezt a nemes terményt. (Káp hozta = káposzta.)

A káposzta név kialakulásában lehetséges, hogy tényleg ez az igazság. Az, hogy Oroszországban még ma is „Kapusta”-nak hívják a káposztát, még egyáltalán nem bizonyítja — mint sokan állítják — a növény szláv eredetét. Az sem fogadható el minden ellenvetés nélkül, hogy a káposzta szót és magát a növényt is a levantei kereskedelem terjesztette el Európában. Legalábbis nekünk magyaroknak ki kell tartani Káp atya mellett. Így szebb, így jobb! Ez az igazán magyaros, magyarnak való étel megérdemli, hogy nevét és származását magyarnak tartsuk, még ha arra nincsenek is döntő bizonyítékaink!...

Az ősmagyar időkben talán még a mainál is nagyobb becsben állt a káposzta, hiszen akkor kizá-

rólag csak a kolostorkertekben növekedett, akár csak a bab, csombor, varádics, vagy az ister s nagy gyógyhatást is tulajdonítottak neki. A káposzta gyógyító erejéről egyébként a híres-neves Pray féle kódex is megemlékezett, amennyiben 27 gyógyhatású növény között ezt a kitűnő terményt is fel említette. Rapaics Raymund, a neves magyar természettudós is megemlíti „A magyarság virágai” című kitűnő művében, hogy ezt a Pray-kódexben felsorolt 27 növényt kell az első magyar gyógynövény jegyzéknek tekintenünk.

A káposztát azonban nemcsak a régi, letűnt időkben használták orvossággként. Az egyszerű falusi nép például még ma is rendszeresen használja a káposztát köszvénynél és más egyéb megbetegedéseknél, hangoztatva, hogy „A káposzta szorít, jól készített leve lágyít.” Varró Aladár gyógyszerész is felemlíti azonban „Gyógynövények gyógyhatásai” című jeles könyvében, hogy a nyerskáposztát a gyomorrontásnál, a savanyított káposztát pedig borogatás formájában égési sebekre és méhcsípésekre lehet felhasználni jó eredménnyel

A káposzta tehát nemcsak mint rendkívüli ízletes étel volt kedvence elődeinknek, hanem mint azt előbb elmondottakból is láthattuk, jeles gyógyhatású orvosságnak is gyakorta használták és használják még ma is. A káposztát mindezekért a jó tulajdonságaiért érthetően nagyrabecsülték minden időkben. Ezt a nagy megbecsülést bizonyítja egyébként az a sok magyar község és puszta is, amelyek mind-mind ennek a kitűnő növénynek a nevét viselik. A Szepes vármegyei Káposztafalva, a pestkörnyéki Káposztásmegyér, a maros-tordai Káposztásszentmiklós községek, továbbá a Jászságban elterülő Káposztás és a Békés vármegyében lévő Káposztalapos puszták mind ennek az ázsiai növénynek a nevét hirdetik...

Amikor aztán a kolostorkertekben már igen elszaporodott a káposzta, régi főuraink is nekifogtak hatalmas kiterjedésű gyümölcsöseikben és

konyhakertjeikben a káposzta termesztéséhez. így írások maradtak fenn, hogy Apaffi Mihály erdélyországi fejedelem ebesfalvi és fogarasi birtokának veteményes kertjében rengeteg káposzta is termett. Nagy káposztással dicsekedhetett azonban ezekben a századokban az Esterházyak eszterházi, a Grassalkovichok gödöllői, a Pálffyok királyfalvi, a Kegievichok kistapolcsányi, az Orczyak pesti és a Forgáchok szécsényi veteményes kertje is.

A káposztát természetesen már a legrégebbi időkben is számos, változatos formában készítették el a híres-neves magyar konyhákban. így az elmúlt századokban töltött savanyú káposztát, töltött és buktatott fehér káposztát, vagdalt édes káposztát, hajdú káposztát, tejsavas savanyú káposztát, lucskos káposztát és halikrás káposztát ettek legszívesebben dédapáink. Szerették azonban a káposztát befojtva, rántva, rizskásával, sódarral, fácánnal, kolbásszal és glásszal is. Igen szívesen fogyasztották a régi magyar asztaloknál az olasz, bajor és francia módra elkészített káposztát, valamint a káposztás táskát, a csukával és osztrigával töltött káposztát is. Gyakran került elődeink fényűző asztalára a savanyú káposztába befojtott borjúvese és az almával párolt káposzta is. Erdélyországban a kolozsvári módon elkészített savanyú káposztát szerették különösen, míg az úgynevezett kék káposztát gesztenyével tálalták leggyakrabban országszerte.

A magyar vármegyék falusi lakossága legtöbb helyen még ma is első helyre teszi ételeink sorrendjében a káposztát, amely ünnepi, de lehetőleg hétköznapi asztalának is szinte elmaradhatatlan, legkedvesebb fogása.

Szabolcs vármegyében például annyira kedvelt étel a káposzta, hogy szinte gyümölcsnek tartják s télizöldnek, téligyümölcsnek hívják. A szabolcsi gazda azonban legszívesebben levesnek eszi a káposztát, de előszeretettel fogyasztja füstölt hússal s gyakran pergeli is. A szomszédos Ung vármegyé-

ben a káposztás paszulyt fogyasztják leginkább s vasárnaponként töltött káposztát reggeliznek. A módosabb ungi gazdák a káposztát hagymás zsírral leöntött rizzsel, a szegényebbek pedig tengeridarával töltik meg.

A felvidéki megyék közül Barsban a legelterjedtebb, legkedveltebb népeledel, szinte versenytárs nélküli a káposzta, akárcsak Nyitra vármegyében is, ahol disznóhússal és bőrkével fogyasztják a legszívesebben. Abauj-Torna és Heves vármegyékben szintén nagy népszerűségnek örvend a káposzta, ahol az ünnepi ebédeknek elmaradhatatlan főétke a marha- vagy juhhússal elkészített „teótelékes” káposzta.

A Délvidéken ugyancsak kedvelik a legkülönfélébb módon elkészített káposztát. így Torontál megyében a savanyú káposztát pörköelve, oldalassal és sült kolbással fogyasztják a legszívesebben, a legjobban azonban mégis a töltött káposztát szeretik, amely ünnepnapokon elmaradhatatlan fogás. Csongrádban szintén igen szívesen esznek káposztát. A töltött káposztát ezen a vidéken szármának nevezik s mint a régi írások is bizonyítják, már századok óta el van terjedve annak élvezete a megyében és környékén.

Nagy népszerűségnek örvend azonban a káposzta az ország többi részeiben is. Erdélyben például, a székely vidékeken a zsírban rántott sós-káposztát szeretik talán a legjobban.

A káposzta nagy közkedveltségét napjainkban a vidéki lakodalmakon tapasztalhatjuk talán leginkább, ahol a legkülönbözőbb vidékeken egyaránt ízes, tréfás, vagy néha komoly versezetekben kínálják a talpraesett vőfélyek a káposztával telt hatalmas tálakat az egybegyűlt, jókedvű, jóévtvágyú lakodalmas vendégseregnek.

Szabolcs vármegye különösen gazdag az ilyen ízes, meglepő fordulatokban bővelkedő, káposztát dicsőítő tréfás versekben. íme egy tréfás hangú szabolcsi versike a sok közül:

*„Aki a múlt nyáron káposztát nem kapált
Tegye le a kanált!
Násznagy uram se kapált, csak az utcákon sétált,
Hát tegye le a kanált!”*

Alaposan feldicséri a káposzta érdemeit a következő négy stróf és nyírségi versezet is, amelyet a káposzta feltalálásakor szaval el a vígkedvű szabolcsi vőfély:

*„Paradicsom kertből éppen most érkeztem,
Mely gyönyörű kertnek gyümölcséből ettem.
Mivel hogy sokáig ottan kertészkedtem,
Szép fejes káposztát ottan termesztetem.*

*Torma és káposzta az étkek vezér je,
Nemes Magyarországnak címere,
Még a királynak is gondja van erre,
Áldott ennek, ahol terem a gyökere.*

*Még is nem dicsérem, dicsérje meg magát,
Mert belé vágattam egy féloldal szalonnát,
Tizenhét disznónak elejét, hátulját,
Keresse meg benne ki fülét, ki farkát.*

*De mivel mostan a káposzta itt vagyon,
Az evéshez ki-ki jóízűen lássson,
Hogy restsége miatt éhen ne maradjon,
Azután elembe panaszokat nyújtson, ”*

Nem marad el azonban szabolcsi kollégája mögött a bihari lakodalmak talpraesett vőfélye sem, ha a káposzta dicséretéről van szó. A derék bihari vőfély ugyanis ilyen pattogó versecskével csinál reklámot a káposztának:

*„Káposzta magyarnak híres eledele,
Kigyelmeteket is megtisztelőm vele,
Szakácsné asszonyunk húst is rakott bele,
Szeretném, ha annak enyim lenne fele ”*

Még talán az előbbieknél is jobban dicséri hatalmas táljában párolgó káposztáját a gömöri magyar lakodalmak vidám vőfélye, hogy szinte alig győzik telemerni tányérjaikat a szíves kínálgatásra a jó gömöri atyafiak. A két strófás érdekes vers egyébként így hangzik:

*„Jócskán fűszerszámos savanyú káposzta,
Gazàurunk az ősszel jó maga taposta.
Rangos töltelékkel, disznó dagadóval,
De pecsenyével is jó megrakva, móddal.*

*Nem ám hitvány étel, első jó tejjellel,
Leve között egy morzsa fokhagyma cikkellyel.
Sorját, hogy ha ejtjük, harmadik csatára,
Kerül a lakzis nép rangos asztalára.”*

De nemcsak a gömöri magyarok énekelték meg kedvenc eledelüket, tudnak verset a káposztáról a szép megye derék tótjai is. Ilyen káposztáról szóló vers az alábbi is, amelynek eredetéről, sajnos, semmit sem tudunk:

*„Zsaluzsányba megtiltották,
Hogy főzhessenek káposztát;
Főznek lánglisztből metélkét,
Cifra lányok kedves étét.”*

Igen sok egészséges humort rejt magába az Esztergom vármegyei lakodalmakon elhangzó alábbi vers is, amelyet a párolgó káposztás tállal belépő vőfély mond el a vendégsereg harsogó kacagása közben a következőképpen:

*„Itt van a káposzta egy jókora tállal,
Egyék jóízűen, ne csak ímmel-ámmal.
Mer aszongya errül egy pecsétes levél,
Ki száz évig eszi, az sokáig elél.”*

Igazán magyar embernek való ételnek tartják a káposztát a Délvidéken, ahol a derék vőfély ilyen

kedves versikével helyezi a sok finomságtól roskadozó lakodalmi asztalra a káposztás tálat:

*„Valamennyi között ez a legjobb éték,
Erre a magyarnak vizet inni vétek.
Tessék jó uraim, vegyék el,
Széles jó étvággal költsék el!”*

Rendkívül szíves, ékes szóval kínálja sorba a remekbekészült káposztás ételekkel a díszes vendégkoszorút a zempléni lakodalmak vőfélye is:

*„Itt van uraim e töltött káposzta,
Álgya meg az Isten, ki hazánkba hozta!
A gazdánk előre Istennel áldotta,
Úgy küldötte velem vendégek számára.”*

Akármerre barangolunk is azonban széles e hazában, egyik vármegyéből a másikba, mindenütt faragnak ügyes, vidám magyar legények ezekhez hasonló jóízű, tréfás verseket a káposztáról, fényesen bebizonyítva, hogy nemcsak régi nagy uraink, hanem dalosajkú magyar falvaink népe is szívébe zárta a káposztát, amelyről még a régi-régi szép magyar nóta is azt mondja, hogy:

*„Kerek a káposzta,
Borul a levele,
Búsul a kisleány,
Mert nincs szeretője”*

Virágszirmok egy magyar nagyasszony életéből

Boldogasszony hava szokatlanul kemény hideggel köszöntött be az Úr 1859-ik esztendejében. Hullott, egyre hullott a hó a nehéz, ólomszürke felhők-ből s a játszi, könnyű hópelyhek hamarosan vastag, süppedő takaróval borítottak be a kedves, szelíd nógrádi hegyeket és völgyeket. Csillogó-villogó, vakító fehér hólepel fedte a messzi nógrádi tájakat, ameddig csak a gyarló emberi szem ellátott. A hópihék pedig szünet nélkül hulltak, egyre hulltak, úgy, hogy a könnyes szemű gyászoló tömeg, rokonok és jóbarátok bokán felül süppedtek a kishartyáni halmok felé vezető úton, amint lehajtott fővel haladtak felsőkubinyi és nagyolaszi Kubinyi Ferencné, született losonczi Gyürky Franciska nagyasszony koporsója után...

Sok-sok esztendő suhant el már azóta a vén világ felett, de hazánk felejthetetlen nagy tudósa, arany szívű, választékosműveltségű hitvesének nemes lényé még ma is kitörölhetetlenül él a tiszta, nemes eszmékért dobogó magyar szívek mélyén. Hiszen már Kis Gábor, a hírneves losonci lutheránus prédikátor is azt mondotta erről a finom, gyöngéd-szívű, de erőslelkű, nagyasszonyról, hogy „lelkevilágával fényt árasztott és működött amerre ment, szavaival szíveket nyert és hódított ahol megjelent, nyomában a jótékonyság virágai éledtek, s valójában a honleányiség bélyege megismerszett. Eszkjét beváltotta, keblében Istenével társalgott” ...

Kubinyi Ferencné ősi, felvidéki nemes családnak volt a sarja. A Gyürkyek őse: István 1634-ben kapott hűséges szolgálatának jutalmául egy ház-

helyet gróf Forgách Ádámtól Losonc városában, aki ezen adomány jogán vette fel a „losonczi” nemesi előnevet. A vagyonában egyre jobban gyarapodó, tekintélyes família ettől az időtől kezdve mindenkor előkelő, vezető szerepet töltött be a felvidéki vármegyék életében, elsősorban Nógrádban, ahol jegyzői, szolgabírói és alispáni tisztségeket is viseltek. A jeles család egyik ága később Gyürky Ábrahám es és kir. kamarás, belső titkos tanácsos, Nógrád és Nyitra vármegyék főispánja személyében 1867-ben grófi rangra is emeltetett.

Gyürky Franciska szüleinek legidősebb gyermeke volt. Édesatyja: Pál, belső titkos tanácsos, Nógrád vármegye alispánja, Krassó-Szörény vármegye későbbi hírneves, nagyemlékű főispánja, ludányi földbirtokos; édesanyja pedig a szelíd, fenköltlelkű ludányi Bay Franciska volt, akiknek szerfelett gondos, meleg, szeretetteljes nevelése mellett növekedett szüleinek és rokonainak igaz öröme és gyönyörűségére testben és lélekben egyaránt. Nem is csoda így, hogy ritka nagy műveltsége és szelíd, bájos egyénisége hamarosan megnyerte Magyarország egyik legnagyobb, leg-tiszteletreméltóbb tudósának, Kubinyi Ferencnek a szívét, akivel később oly ritkaság, mesébeillő boldog házaseletet élt.

A nagyasszony megyeszerzte híres losonci szalonja mindig tárva-nyitva állt kora legelső művészei és tudósai számára. Valósággal itt találkozott a legmagasabb magyar értelmiség s itt jelentek meg azok is, akikben a jó és nemes fogékony lélekre számíthatott. Túlzás nélkül mondható, hogy Franciska nagyasszony szalonja valósággal a becsületrend osztogatásának volt a temploma és ami szintén nem utolsó dolog, itt vetődtek fel legelőször a közjóra célzó áldásos indítványok hosszú sorai is.

Kubinyiné lelke, csillogó központja volt fényes társaságának. Mivel a nemes és finom társalgásnak valósággal utolérhetetlen művésze volt, egyetlenegy halk szavával is sikerült a felvetett ügynek pártolást és felkarolást aratnia. A lassúbb, nehezebb

gondolkodásúakhoz páratlan könnyedséggel a ferde, hibás véleményűekhez ügyes, finom tapintattal, a szűkkeblűekhez csodálatosan oldó hatalommal talált mindig biztos, győzedelmes bejutást. Nemesen tiszta, fenkölt gondolatai megelőzték a másokét, éles esze sebesen és biztosan talált, mint a nyíl.

Sokszor áldott nevéhez számtalan jótékonyági intézmény létesítése fűződik. Sikeresen megküzdve az akkori idők merev, elzárkózó felfogásával, a konzervatív gondolkodású édesanyáknak szigorú elfogultságával és sötét, téves előítéleteivel, egyesegyedül saját erejére támaszkodva nívós, tehetséges műkedvelő társulatot létesített, hogy Losonc városának tatarozására, csinosítására és kivilágítására ilymódon is tetemes pénzsegélyt gyűjthessen össze.

Melegen érző szívével gyakran, igen gyakran hajolt le a város betegeihez és gyámoltalanaihoz. Sok-sok betege volt a városban, akiket naponként felkeresett, bőségesen ellátva őket élelemmel, pénzzel, orvossággal és vigasszal. Ez azonban még mindig nem volt elég számára. Mindaddig fáradt és küzdött, amíg csak az általa összegyűjtött fillérekből fel nem épült nemes Losonc városának legelső kórháza és menháza, amelyek most már biztos védőfedelelet nyújtottak az elhagyottaknak és betegeknek a hideg téli viharok ellen...

Fájdalom, a nemesszívű emberpárt a Gondviselés nem áldotta meg gyermekekkel, de talán éppen ezért övék volt a kedves város és vidékének egész apró népe. Az ő számukra nyílt meg kora reggelenként az ősi Kubinyi-ház nehéz tölgyfakapuja, hogy megteljenek az ódon boltíves szobák vidám, gondtalan, csilingelő gyermekkacagással. Valósággal az ő házuk adta a város első Angyalkertjét, ahogyan az kortársának, Pestalozzi mester nagy tanítványának, Brunswick Terézia grófnőnek nemesen érző szívében megfogant...

Kubinyiné azonban egy lépéssel még tovább haladt, mint Beethoven halhatatlan szerelmese.

Izzó magyar honleányi szíve ugyanis megérezte, hogy Losonc városa a magyar nyelv és nemzetiség egyik végvára a Felvidéken, tehát rendkívül nagy jelentősége van itt a magyar szónak, a magyar kultúrának. Ez a tudat megkétszerezte Franciska nagyasszony erejét. Reggeltől estig fáradt, dolgozott a magyar szó diadaláért, a helyi iskola magyarosításáért, a szellemi nívó javításáért és emelé-
seért de el is érte, hogy míg a kisededóvók nyelve országszerte a német volt, addig a losonci Kubinyi-féle Angyalkertben már réges-régen magyarul csevegtek, daloltak, játszadoztak az apróságok...

Úgyes előrelátással karolta fel Kubinyiné a hazánkban még a gyermek cipőkben is alig-alig topogó ipart és kereskedelmet is, amelyek szintén igen-igen sokat köszönhetnek a derék, kora lelki-világát messze túlhaladó nagyasszonynak. Így például maradandó érdemeket szerzett Franciska nagyasszony a losonci takarékpénztár felállítása és egy részvényeken alapuló gyár létesítése körül is.

Kubinyi Ferencné volt megint csak az, aki messze megelőzve kortársait, több ízben fogadta házában Thália leghíresebb papjait és papnőit, akiknek az ajkán oly csodálatosan szépen csendültek fel a magyar szavak, a magyar költemények. Ezekben a szomorú, sötét évtizedekben a Kubinyiak losonci háza valósággal a Felvidék Olymposza volt. Itt gyűltek, gyülekeztek össze nap-nap mellett élénk eszmecserékre a magyar nemzet legnagyobb, legkiválóbb férfiai és szerény tanulói, a jövő eljövendő nagyságai...

A nagyműveltségű Kubinyiné szerette, szinte imádta a könyveket is. Szép, értékes könyvtárában a magyar és a világirodalom csaknem valamennyi jeles terméke fellelhető volt. De nemcsak ő olvasgatta gyakran késő éjszakai órákban is szorgalmasan azokat, hanem megismertetett velük másokat is, úgy, hogy valósággal apostola, terjesztője lett az egyre jobban fejlődő s néha-néha már sasszárnyakon szárnyaló magyar literatúrának. Valóban elmondhatjuk Kiss János koszorús költőnkkel együtt:

*„A múzák seregében
A legszebb elmés lelkekkel
Vigadozik”...*

Mindekezen felül Franciska nagyasszonyban kimondhatatlanul erős hívő lélek is lakozott. Amikor az absolutizmus nyomasztó, fekete korszaka ránehezedett Magyarországra s orosz, meg osztrák császári hadak irtották, pusztították a magyar tájakat, üszkös romokat, kifosztott kastélyokat, véres holttesteket, mérhetetlen nagy nyomort és sok-sok könnyet hagyva maguk után, s rajongásig szeretett férje is elvesztett mindent: a szabadságát, vagyonát, élete munkáját, akkor a gyöngye, törekeny asszony szinte megmagyarázhatatlan lelkievel vette át a rabságban sínylődő tudós vállaira nehezedő rettenetes, terhes gondokat. Ő vigasztalta urát a nehéz időkben, a súlyos megpróbáltatásokban, ő volt tudós élettársának őrzőangyala...

Pedig nagyon, nagyon keserves idők voltak ezek, hiszen jól ismerjük Kubinyi Ferencnek Pauler Tivadarhoz 1872-ben írt egyik levelét, amelyben így emlékezett vissza a Világos utáni rettenetes napokra: „megfosztva bár az orosz invasio alkalmával, nem annyira Grabbe (mert losonczy házában beszállva volt osztrák és orosz tisztek gyönyörködven a XV., XVI. és XVII-ik századból a legnevezetesebb férfiaktól származó bútoraimban, amelyek mindmegannyi ritka unicumok valának, ásvány-, földtani- és palaeontologiai gyűjteményeimben volt, hanem felgyűjtását utolsó pillanatig akadályozták) mint inkább az odarendelt császári biztos, házamat minden ott található ritkaságokkal felgyűjtván, valóságos autodafét tartott, — minden iparkodása mellett is, az alsó szobák erősen lévén boltozva, azokat belül gyűjtatta meg, a felső szobák be nem akarván égni, a tűzmentesen készült stukatúráját a szobában lévő családi képeimnek egy részét; az ott elhelyezve volt bútoraimmal együtt összevagdaltatván, nemcsak utána azokat szurokkel és gyantával pontosan bevonatta, felgyűjtatta,

sőt több ízben, hogy minél előbb herostratusi vandalizmusát befejezze, az égést puskaporral elősegítette. Akkoron történt, hogy a házhoz tartozó kertben díszlő százados hársfák, melyeket még a híres Báday Pál, II. Rákóczi Ferenc titkára ültetett, árnyékában elhelyezve volt tarnóczi óriás kövületnek nagyobb része darabokra töretett, úgy, hogy alig küldhettem az örökké emlékezetes orosz invázió után egy-két nagyobb példányt a nemzeti múzeumnak — nemcsak anyagi vagyonomnak nagyobb részétől, de mi sokkal fájdalmasabb, szellemi adataimtól, melyeket 30 év alatt történelmi, archeológia, ásvány-, földtani, kivált hazánk ősemlősei maradványainak gyűjtésében nem csekély fáradsággal és költséggel annyira gyűjtöttem és összeállítottam, hogy nagyobb terjedelmű munkámat, mely már akkor majdnem befejezve vala, sajtó alá bocsájthattam volna”...

Itt bizony igazán szükség volt vigasztalásra, biztató szóra, s a derék nagyasszony talán ekkor mutatta meg legjobban, mekkora csodálatos erő, szeretet és lélek lakozott benne. Mintha csak Kubinyinéről írta volna Garay János örökbecsű, magasztos sorait:

*„Hogy míg honleányink alig valának,
Te büszkesége voltak a hazának!” ...*

Kubinyi Ferencnének nemesen érző meleg szívét mélyen átjárta a vallásosság is. Isten házának buzgó, lelkes látogatója volt, s a vallás tisztességszolgái is gyakori és szívesen látott vendégei voltak házának és gazdagon terített asztalának. Bátran kimondhatjuk, hogy Franciska nagyasszony egyike volt azoknak az evangéliumi asszonyoknak, akiknek lámpásából sohasem fogyott ki az olaj...

Kubinyi Ferencné szomorú elköltözését e nyomorúságos földi életből, testileg és lelkileg megtört férjén és vérrokonain kívül őszinte szívvel gyászolta meg a losonci evangélikus gyülekezet, az egész város és vidéke is, mert mindegyiknek ked-

ves, szeretett asszonya, valóságos édesanyja volt Istenem, mily színtiszta igazságként jajdultak fel Kis Gábor prédikátor uram ajkairól a szívekbe markoló szavak, amelyeket a losonci templomban mondott el Franciska nagyasszony gyászünnepe alkalmából:

„Óh, bárcsak volna ma is egy ilyen szellem közöttünk, bárcsak élne ma is egy Kubinyiné, bárcsak volna egy szellem, ki e magyar Trója omladékaik közé új életet lehelne, vagy miként Marius Carthago romjai fölött, régi dicsőségünk poraira történelmi könnyeket ejtene! A szellem, mely lélek alakjában csak jót, csak üdvöset tudott eszközölni, ki buzgó kebelével, imádkozva hagyta itt a földet; most mint egészen tiszta jóssággá szellemülve hinti tisztelőire az ég áldásait!” ...

Réges-régen porlad már felsőkubini és nagyolaszi Kubinyi Ferencné, született losonci Gyürky Franciska nagyasszony a csendes, áhítatos kishartyáni temetőben. Teste már az enyészete, galambfehér lelke azonban ragyogó mécsesként világít az idők végezetéig azok számára, akik tiszta szívből tudnak lelkesedni a szépért, a nemesért, akik át tudják érezni Medgyes Lajos prédikátor uramnak Franciska nagyasszony emlékezetére írott régi szép fohászatát:

„Isten! Vigasztalás és szeretet Istene! Ki sújtod, de nem hagyod el az embert, ki keresztekkel látogatsz, de nem görbesztesz a földre s a legkedvetlenebb csapásokban is lelkünk nemesítésére, lelkünk fölemelésére törekszel, ne hagyj kétségbe esnünk mostani veszteségünkben is. Ha elvetted e nemes lelkű hölgyet, plántáld által halhatatlan erényeit több nemes női keblekbe, s egy jelesnek vesztését pótolj ki többekkel, kikre büszke lehessen a haza, kik nemöknek ékességei legyenek. A nőktől függ a nemzet jövője; ha elfajul a nőnem, vége a nemzetnek. Atyánk, Istenünk, ne oltsd ki, ne töröld el halhatatlan erényű ősanynak példányait e földről. Adj nagylelkű, adj honszerető, adj erényes nőket e hazának!” ...

Az öreg Jóska

Csendes nyári délutánokon, mikor egyedül, magamban bolyongok a pilisi park százados fáinak sűrű zöld lombsátra alatt, elfeledve a csúf szürke körengeteget, a várost, ahová a kérlelhetetlen Sors kegyetlen akarata száműzött, lelkem vissza-visszaszáll a régmúlt nagyvakációk gondtalan, vidám világába. Eszembe jutnak ilyenkor a hosszú arany-szabadság felejthetetlen emlékei, s szívem csordulásig megtelik a visszaemlékezés édes gyönyörűségével. Ilyenkor mindig feltűnik lelki szemeim előtt egy jóságos szemű, görnyedhátú öregember képe...

Most is látom magam előtt, amint sárgarézakupakos cseréppipájának sűrű, fojtogató füstfelhőjébe burkolva ül a kastély udvarán szerényen meghúzódó keskeny, ócska fapadon. A lepihenni készülő nap lángvörös korongja lágyan végigsimítja hófehér haját, becsületes magyar paraszt arcát, s a messzi mennybolt tiszta kéksége búcsúzóul még egyszer megfürdik örökké mosolygó, jóságos szemekben. Szortyogó pipájának pirosuló parazsa lassan-lassan kialszik s ő csontos, ráncos kezével gondosan lesimítva ruháját, csoszogva elindul az akácillatos udvaron keresztül a konyha felé...

Igen, őt keresem emlékeimben az öreg Jóskát, aki annyira hozzátartozott az árnyas pilisi parkhoz, a jókedvű gyermekkacagással teli vakációkhoz, akinek görnyedt alakját soha-soha nem tudom elfelejteni, ha el-elmegyek az árván maradt kopott lóca mellett...

Szegény jó öreg Jóska még mint apró pendelyes gyerek került dédapám pilisi birtokára cselédnek. Itt élt, dolgozta példaadó szorgalommal és páratlan becsülettel az áldott magyar föld dúsán

termő rögét. Rajongó szeretettel, ritka hűséggel ragaszkodott a családhoz, megszakítás nélkül három generációt szolgálva. Becsületos hűségét, kéréses kezének munkáját megbecsülték azonban mindenkor gazdái is. Szinte mint örökségi tétel szállt elődről utódra...

Kitartó, szorgos munka mellett szálltak az évek, évtizedek, s a sötét hajban egyre több ezüst szál csillogott, a pirosposzsgás arcra pedig egyre mélyebb barázdákat szántott a könyörtelenül rohanó esztendőök száma. Munkában megacélosodott karjainak duzzadó izmai is lassan-lassan elernyedtek s barázdás, fakuló arcra is egyre jobban a föld felé hajolt...

Most már kiérdemesülve, mintegy harminc hosszú esztendőn át élvezte a hűséges szolgát megillető jutalmat: a pihenést. Ettől a perctől kezdve az öreg Jóska napestig szívta a kopott lócán sárgarézkupakos, szortyogó szárú pipáját...

A család szerető, féltő gonddal vette körül a már szinte családtagnak tekintett öreg cselédet. Nagybátyám drága, megcsodált gyűrűs szivarjai, nagynéném messze földön híres konyhájának ízes falatjai, zamatos borai nem voltak ismeretlenek előtte...

A véget nem érő, hosszú, késő délutáni órákba nyúló nagy falusi ebédek után, mikor a felnőttek fekete és szivarfüst mellett még a hosszú asztalnál maradtak megtárgyalni a legújabb politikai és társadalmi eseményeket, mi, a soha vissza nem térő gondtalan vakációk ezer örömét élvező, falusi szabadságtól megvadult, sápadt városi gyerekek, csendben kiszöktünk a parkba játszani. Ilyenkor az első dolgom volt felkeresni a békésen pipázgató öreg Jóskát. Istenem, hányszor szorítottam meg munkában kifáradt, ráncos kezét, hányszor néztem jóságos szeretetet sugárzó kék szemébe...

Nagyon-nagyon kedveltük az öreg Jóskát s ő is szeretett bennünket igaz ragaszkodással. Órák-hosszat képes volt elnézni vidám játékunkat, s mosolygó kék szemei ilyenkor meleg szeretettel

simogattak bennünket. Néha-néha aztán bevettük őt is játszótársnak Volt is nagy nevetés, kacagás amikor szegény Jóska esetlen, öreges mozdulatokkal iparkodott elkapdosni a magasan ívelő labdát... De nemcsak mi szerettük az öreg Jóskát. Ismerte és szerette őt az egész falu. Ha görnyedt háttal lassan végigcsoszogott az illatos fehér akácokkal szegélyezett alföldi utcákon, örömmel üdvözölte a falu apraja-nagyja. Mindenki, még a legapróbb gyerek is csak „kedves fiam”-nak szólította.

Éveinek a száma közel járt már a százhoz, amikor még mindig izgatott örömmel várta piros hús-vét reggelének felvirradtát. Ilyenkor már kora hajnal előtt felkelt, felöltötte ünneplő fekete ruháját, gondosan zsebébe süllyesztette a patikában már hetekkel előbb megvásárolt illatos rózsavízzel telt óriási palackot és derűs gyermeki lélekkel végiglocsolta a falu szépeit, úgy mint egykor régen, fiatal legény korában... Késő dél felé, mire hazavetődött, kalapja telis-tele volt frissen szedett mezei virággal, zsebei pedig púposra dagadtak a piros hímes tojásoktól...

A betűvetés mesterségéhez nem értvén, nem igen ismerte szegény öreg az akkori időkben oly gyakorta változó papiros pénzeket sem. Így aztán bizony gyakran megesett, hogy az akkori észten-dőkben forgalomban lévő nagyalakú ezerkoronásnak jobban megörült, mint a kisebb formájú tízezerkoronásnak ... Érdekes, hogy ezzel a hiányos ismeretével soha senki sem élt vissza...

Mikor egyszer — Istenem de régen volt — a Ferenc József nevelőintézet díszes, aranyujtásos egyenruhájában, kardosán, csákósan pillantott meg a kastély udvarán, ártatlan, gyermeki lelkét visszatükröző kék szemeit rámfüggesztve, csodálkozva kérdezte:

— Ilyen kicsike és már valódi kardja van...

Egyszer hirtelen megbetegedett s nagybátyámék orvost hívtak hozzá. A doktor gondosan, alaposan megvizsgálta, megkopogtatta, majd nagy fejcsóválgatások közben távozásakor felírt valami

keserű orvosságot az öreg Jóska számára. Alig múlt el azonban pár nap, már ismét jó egészségben, kopott lócáján csendben pipázgatva fogadta a minden rosszra felkészült doktort.

Az orvostudományok illusztris doktora alig akart hinni a szemének. Ilyen csoda még nem fordult elő a prakszisában. Éppen ezért büszkén, ki-düllesztett mellel, elismerést várón fordult az öreghez:

— No, kedves fiam! — Úgy-e hogy meggyógyította az orvosságom?

Az öreg Jóska illendően kivette szájából szor-tyogó pipáját, majd meggyőződéses hangon, ég felé emelt szemekkel felelte:

— Köszönöm alásan ... Meggyógyított a Jó-isten! ...

Valóban igaza volt. A sárga orvosságos üveg, úgy ahogy a patikából hozták, felbontatlanul he-vert az öreg Jóska ágya alatt...

Az évek pedig múltak, egyre múltak s szegény öreg Jóska az egyik hűvös áprilisi reggelen nem kelt többé fel ágyából. Mosolygó kék szemei nem simogatták többé a pilisi park suttogó lombjait, illatos virágait. Árván maradt az ütött-kopott lóca is az akácillatos udvaron ...

Most ott álmodik a csendes pilisi temetőben, közel a sejtelmesen susogó nádashoz. Korhadó fej-fája fölé az áldott magyar alföldi édes gyermekei, illatos fehér akácok borulnak. Tavasszal a csendes, áhítatos falusi temető minden kis zuga telis-tele van bódító akácillattal. Játszi langyos szellő csók-jai sodorják magukkal az édes szirmokat, amelyek mint finom, puha hópihék hullnak, hullnak hófehér lepelként befödve szegény öreg Jóska sírját...

Régi levelesládák, régi levelek

Már hajdan, diákkoromban is rabja voltam az ócska, vaspántos levelesládáknak. Nem akadtak izgalmas regények, kalandos útleírások, amelyek jobban lekötötték volna figyelmemet, mint azok a sárga, porlepte levelek, amelyek színültig megtöltötték a családi vaspántos levelesládákat. Ezeket betűzgettem kivörösödött szemekkel akár napestig is, hiszen semmi sem tudta olyan megkapó erővel feleleveníteni a régi, titokzatos múlt ezer szépségét, varázsát, mint az a sok foszlottszerű, fakósárga levél...

Most, hogy a hűvös, késő őszi idő bezavart a négy fal közé, megint csak ott üldögélek a régi, kedves levelesláda előtt. Órákhosszat turkállok a fakó, poros levelek között, amelyeknek íróit már réges-régen hamuvá és porrá emésztett az enyészet. Találomra kiveszek belőlük egynehányat s tarka mezei virágcsokorként átnyújtom az olvasóknak ...

*

Tenyéryi nagyságú, díszes, kétfejűsasos címerpecsét ékesíti a bécsi kancelláriából érkezett s az 1865-iki pesti országgyűlésre invitáló levelet, amelynek borítékján a „Nagyságos nyáregyházi báró Nyáry Antal, a magyar szt. korona Őre, kedvelt Hívünknek” címzés olvasható. Maga az érdekes szöveg a következő:

„Nagyságos Báró, kedvelt Hívünk!

Népeink boldogítására törekvő atyai szívünk azon őszinte óhajtása által indítatva, hogy a fennálló törvények értelmében eszközöndő kir. fölvatásunk, ünnepélyes megkoronáztatásunk s királyi hitlevelünk kiállítása által a szeretet azon köteléke,

melylyel kedvelt Magyarországhoz csatoltatunk mindinkább megszilárdítassék, újra megnyitjuk ama tért, melyen mindenek előtt Szent István apostoli dicső Elődünk koronájához tartozó Országaink kölcsönös viszonylata, a függő közjogi kérdéseknek az újabban lényegileg változott viszonyokhoz mért igazságos és méltányos s ugyanezért tartós megoldása s szeretett Magyarországnak alkotmányos jogainak birodalmunk léte s hatalmi állásának elutasíthatatlan követelményeivel leendő összhangzásba hozatala iránt, az Ország Rendéivel és Képviselőivel tanácskozassunk s üdvös törvényeket alkothassunk.

E végből s a fennebbi előleges kérdések szerencsés megoldása után az 1861 évi böjtelő 14-én kelt kegyelmes királyi meghívó levelünkben kijelölt, valamint egyéb az Ország boldogságának nevelésére, szellemi s anyagi érdekeinek előmozdítására s a közjó gyarapítására célzó számos nagy fontosságú s halasztást nem szenvedhető törvényes intézkedések fölött kedvelt Magyarországnak s a hozzá csatolt Részek hű Rendéivel és Képviselőivel atyai szívünk kívánata szerinti értekezhetés végett folyó 1865 évi karácsonhava 10-ére eső Advent 2-ik vasárnapjára szab. kir. Pest városunkba Isten kegyelméből saját Személyünkben megnyitandó és vezérlendő közországgyűlést rendelendőnek és hirdetendőnek elhatározáink.

Mire nézve Veled a fenntemlített országgyűlés határnapját a végett tartottuk kegyelmesen tudatandónak, hogy a kirendelt helyen és időre az érintett országgyűlésen megjelenni tartozzál. Hozzád egyébiránt császári királyi kegyelmünkkel kegyesen hajlandók maradván. Kelt birodalmi fővárosunkban Bécsben, Ausztriában, Szentmihályhó tizenhetedikén, ezernyolcszázhatvanötödik eszten-tőben. Ferencz József s. k., Mailáth György s. k.”

Az alább közölt levelet nyáregyházi Nyáry Ignác, Hont vármegye későbbi híres alispánja, a vármegyei közgyűlések jeles szónoka írta sáros-

pataki diákkorában szüleikhez, nyáregyházi Nyárv Mihály táblabíróhoz és martonfai Liska Katalin asszonyhoz Varsányba. A levél érdekesen világítja meg a szülői háztól távol tanuló kisdíák életét, valamint a XVIII-ik század második felének gazdasági körülményeit is.

A levél külzetén a következő címzés olvasható gondos, gyermekes írással: „Perillustri ac Generoso Domino Michaeli Nyáry de Nyáry-Egyháza plurium Hottuum Tabularum Iudiciarum Assessori t. titt. titt. Domino et Parenti meo plurimum colendo. Egyháza a Varsány”. A levél tartalma a következő:

„Édes Atyám Uram s Asszony Anyám!

Már jó ideje, hogy édes Atyám Uraimékat nem tisztelhettem, melynek az volt az oka, hogy alkalmatosságom semmi módon nem- akadott, Postán pedig azért nem írtam, hogy T. Járdánházi Uram levelére nem válaszolt Édes Atyám Uram, melynek kézhez meneteléről kételkedünk, melyért Postán írni nem akartam. Hanem most minden bizonyai ezen betsületes Deáktól kézhez fog adattatni, minek-okáért minden szükségemet édes Atyám Uramék eleibe terjesztem. Arról a 40 forintokról is a melyeket Moktsainé Asszonyom szekerétől vettem ekképen számot adok. Amelyet ugyan már Járdánházi Uram még a minapi Lévai postán küldött levelében már megírt. A múlt esztendő béli Gazdasszonyomnak attam bellőle 24 Rhenes forintokat és 42 Kr. Rozgonyi Uramnak, adósságot, amit T. Járdánházi Uram ki fizetett, helyettem mikor elment, 3 Rh. 12 Kr. Az Járdánházi Uram, amit az előtt superegált reám, 4 Rhen. 30 Kr. Amelyekről már az elebbi levelemben a hol mindent meg írtam, számot attam. Az kaputomnak varrásáért 5 Rhén. 25 Kr. Az az a két kaputroknak mert kitsint és nagyot tsináltattam belőle, hogy a nagyot házba mindenütt ne hordozzam, abból pedig magából ki nem telt hanem fél rőfet vettem hozzá, a botban. A nagyobhoz

Gombok is kellettek, mert azokat a melyeket édes Atyám Uramék küldöttek a kitsinyre tétettem, mivel hogy az nagyra, mint az maidonnak vastagságáért nem tétethettek. Azonkívül még Czaf pántlikára 18 Kr. az kalapom is elszakadott volt, mást kellett venni. 1 Rhén. 52 Kr. néha pedig orvosság gyanánt egy kis gyümöltre 5 Kr. mely mind öszve teszen 43 Rhénes forintokat, mely három forinttal több már azt Járdánházi Uram superogálta. Már azonkívül megént nadrágot is csizmát is tsináltott, az nadrág 3 Rhénes 35 Kr. Csizma^ 2 Rh. 24 Kr. és egy keszkenőt 36 Kr. mely teszen 9 Rhén. 35 Kr. a melyei már Járdánházi Uramnak adós vagyok azon kívül már tél van, fára mint Classisba mind pedig ide haza kell, azonkívül gyertya. Szent Pál napkor már az helyért is fizetni kell 2 aranyat. Már az Újj esztendőre is az Gazdasszonynak bár megküldené Atyám Uram egész Aratásig, hogy vele semmi bajom ne lenne. Már az Frantzia nyelvet is tanulom, egész erővel és már addig nem akarom el hagyni míg valamennyire magamban észre nem veszem, hogy tudom, mivelhogy most igen jó frantzia Instructort hoztak, a mellyel magamat a németben szint úgy gyakorlom, mint a Prantziába; melyet ugyan egy részen azért is tanulok, hogy az németet el ne felejtsem, annak minden holnapra fizetek 30 garasokat, melyet már egy holnapja leszen hogy el kezdettem, kérem édes Atyám Uramat ha ezt is meg küldené és egy néhány holnapra előre is küldene, hogy úgy ne járjak mint Posonyba és félbe ne kellessék hagynom, ezeket édes Atyám Uramnak és Asszony Anyámnak megjelentetvén s Atyám Uramék gratiájókban bízván, kezeiket tsókolom s maradok engedelmes fiók Nyáry Ignázt. S. Patak. 1784. die 13. Decembris. P. S. Én hála Istennek egészséges vagyok mely egészséget édes Atyám Uraméknak is kívánok. Köszöntöm az oda haza valókat, az az mindeneket valakik engem köszönteni kívánnának. Uram Bátyámat alázatosan tisztetem. Járdánházi Uramat is Édes Atyám Uramékkal egyetemben”.

Gyermekek írták a következő két levelet is Az egyiket báró Nyáry Albert, a későbbi neves heraldikus, Kossuth Lajos és Garibaldi hős hadsegéde a másikat pedig öccse ,báró Nyáry Adolf, a későbbi altábornagy, belső titkos tanácsos és József főherceg főudvarmestere írta édesanyjához nevénapja alkalmából. Íme az előbbi levél:

„Kedves Anyám! Meg érkezvén a tőlem annyira várt József (Jozefa) nap melyben kedves anyám névnapodat ünnepled, a fiúi szeretet s kötelességtől serkentve ez egynehány sorokkal üdvözlek: Taroson meg a minden ható ég még számos évekig egészség, megelégedés s öröm közepette. Vedd ezen kívánatomat gyermeki szeretetem zálogául, melly ugyan csekély szavakból álló, de szívbeli. Téged szerető fiad Ny. Albert.”

A másik levél így hangzik:

„Kedves Anyám! E mai nap elérkezése nagy ünnep reám nézve, mivel kedves anyám névnapodat ünnepled s azért vedd e csekély, de szívből eredt kívánságokat, hogy t. i. mindenható Isten számos évekig jó és állandó egészségben tartson meg mindnyájunk örömére. Mind ezeket kívánja Téged mindig szerető fiad Adolf”.

A szerelem édes hangja csendül ki az alábbi levelekből, amelyeket az ifjú nyár egyházi Nyáry Ignác alispán úr írt menyasszonyához, hétvármegye legeslegszebb leányához, ebeczki Tihanyi Rozáliához:

„Nemes Szívű Kis Aszszony, Kedves Lélek!

Táplált az reménység, hogy személyes szerentsém lészen, de ettől az Egek el rekesztvén ez alkalmatossággal tsak e jelenlevő leveletském szerentséltetik Kedves Kis Aszszonynak olvasása által. Én Kementzéről vagy Kedden estve, vagy bzerdán el múlhatatlanul haza jövök, noha az Gyűlés tovább fog tartani, talán még akkor Varsányba az Kis Aszszony jelen létté is boldogíthat. Ha pedig ez is meg tagadtatnék töllem, ide zárom

tsekély Személyemnek rajzolatját, tsak azért, hogy ez is alkalmatosságot nyújtson emlékezetemre. Az a gyönyörűség adja életemnek vizit, ha az Kis Asszony addig is, míg a Kis Asszonytúl távolabb lenni kéntelenítetem, rólam emlékezni fog. Én 16 vagy 17-dik Máji Báston szándékozom lenni, addig pedig Kedves Kis Asszonyt szüntelen szívem rejtékében hordván, vagyok s leszek igaz hív és érzékeny tisztelője Ny. Ignázt. Varsányban, 28. Áprili. 1800.”

Éppen ilyen bájos a másik levélke is:

„Nemes szívű Kis Asszony, Kedves Mátkám! Érzékeny hűséggel takargatom kedves emlékezetét el válásunk ideitől fogva, nem is foglalatoskodtam szorgalmatosabban semmi körül, mint ígért óhajtott levelének kerestetésében. Én szerentsésen érkeztem haza, azon kívül, hogy sok nyughatatlanságom egessegem rovásába került, hálaadó szívvel veszem ez eránt való tudakozódását. Örömmel telik meg szívem azon reménységgel hogy mind az Tettes Nagy Asszonyt, mind pedig kedves Kis Asszonyt 27-ik Júniban Pesten személyessen tisztelhetem, óhajtom azon szempillantás mennél hamarább való meg jelenését, kettőzött lépésekkel igyekszem én is 27-ba az Fejér Hajóhoz be szállni, de az lészen az első gondom, hogy az Fehér Hattyúhoz által mennyek. Minthogy most vásárkor el nem mentem, nekem egynehány napig ottan kelletik mulatnom, noha nem e volt meg határozásom. A Tettes Nagy Asszonyt, az Nagy Urat alázatosan tisztelem, a Kis Asszonyt pedig azon hűséggel mellyel magamat ki nyilatkoztattam örökös szíves igaz szeretettel ölelni óhajtom. Rozália Húgom kedves férjével itt volt négy Hétig közel, az fördőbe Vichnyén is voltak, de még az múlt héten vissza utaztak. Várván várva tehát Pestre 27-dikre a Tettes Nagy Asszonynak kezeit alázatosan tsókolván, kedves drága Kis Asszonyt örökös szív szeretetében ajánlott, minden maga le kötelezetével marad igaz és hűséges szívű mátkája Ny. Ignázt.”

Lássuk most, mit ír haza szüleinek a messzi idegenből a régi, letűnt világ katonatisztje, báró Nyáry Alfonz császári és királyi százados, a Custozzai csata legendás hőse:

„Múlt hónap 12-én új ezredemhez jöttem, bár nehezen esett a 8-dik huszárezredet elhagyni, hol az óbester igen jó emberem volt és hol igen sok valódi barátaimtól kellett megválnom, mégis meg kell vallanom, teljes kárpótlásra lelek ezen rendkívüli derék ezredben, melyet egy lovagias és solidáris tisztikar kormányoz. Az ezredes Rupprecht, ki Téged, szeretett Atyám számtalanszor köszöntet, valamint Bobory, ki már négyszer bízott meg, hogy különös tiszteletét írjam meg. Divisio parancsnokom Gr., Schönfeld alezredes minden tekintetben egy kitűnő egyéniség.

Pettau igen kellemes kis város, egy igen kiélegítő kis színházzal. Én mintegy fél óra járásra vagyok innét Gr. Attems Dornan-féle uradalmán, ahol az uradalmi kastélyban egy igen jó szállást kaptam.

Az utazás Klattauból Pettauba, úgyszólván a birodalom egyik végétől a másikba igen nagy költségekbe került; Bécsben hat napig kellett maradnunk, mivel a hófuvatagok miatt a Semeringen az összeköttetés a veszély miatt félbe volt szakasztva és eszerint minden gazdálkodásom ellenére a lassanként gyűjtött 165 forintocskáimat el kellett költenem ez utazás közben; és miután az ezred itt minden percben várja az olaszországbani kiindulást, már készségbe vagyunk és a tiszteknek nagyobb része el van látva már e célra szükséges dolgokkal, ezért volnék bátor Hozzád fordulva, szeretett Atyám azon kéréssel, ha kegyeskedni méltóztatnál 35 forinttal kiségiteni. Nem élnék ennyire határtalan jóságoddal vissza, ha a feljebb őszintén megvallott körülmény nem lépett volna be.”

Az előbbi levelek vidám, színes hangulatával merőben ellenkezik báró Hellenbach Károly uram hátrahagyott özvegyének, született ráhói és szuhai

Jánoky Anna asszonyomnak több birtokban lévő írása. Csaknem minden sorából lemondás és kétségbeesés tükröződik vissza. Íme mutatóban néhány sor az 1700-as évek második feléből származó levelekből:

„Édes Öcsém! Tudósítlak, hogy nagy Nehezen ide vergődtem. Az Út valamint mindenkor igen Rossz. Hol a Pokolnak fenekéig, hol az Mennyország pitvarában viszi az Embert. Ma érkeztem be, az Útban a Kocsiban háltam meg.”

Később így ír Hellenbachné asszonyom az öccse urának:

„Én ide Nyáregyházára jöttem, Orvossággal élek, igen el Erőtlenettem. Az Hideglelés, Catharus és Haecticalis az Embert fogyasztya és Sírjához közelíti. Mindazonáltal míg Éli az Ember, tartozik maga Conservatiójáivai. Szegény Leányom is Nyomorúságban, az ura talán már ki is múlt ez Világúí. Kívánom ez Levelem talállyon jó Egészségben.”

Beesteledett már. Az asztali lámpa halovány sárga fénye kísérteties árnyakat rajzol a fal fehér kárpitjára. Odakünt a csípős őszi szél újult erővel rázza meg az ablakot. Ismét itt vagyunk a mában. A XX-ik században. Csak az ócska, egérrágta levelek dohos illata emlékeztet a régi világra, a letűnt múltra...

A papagáj

Szép, meleg tavaszi nap volt s a jó öreg császárváros vidám, aranyos ünnepi köntöst öltött magára. A Tiergarten felől friss, pajkos szellő fújdogált, játékosan felborzolva a vén Duna lágyan hömpölygő kék hullámain s a Stephans Dom ódon tornya szinte mosolyogni látszott, amint végigtekintett a derűs, tavaszi napfényben csillogó-villogó főúri palotákon, a fagyos téli álmából felébredt hatalmas, zajló, morajló városon. Tavasz volt. A Ring széles, árnyas útján kényes fogatok, pompás fiakkerek suhantak s a derék bécsi polgárok végeláthatatlan, tömött sorokban, vidám énekszó mellett hömpölyögtek a Sechshauseren, meg a Mariahilf er Strassen Schönbrunn felé s színültig megteltek boldog, önfeledt, mámoros tömeggel a grinzingi és ottakringi sörözők és borházak is. Tavasz volt s véges-végig a vén Práter édes titkokat sutogó sűrű zöld lombjai alatt fehér frakkos katonabandák játszották szünet nélkül a legújabb Laner, Strauss és Fahrbach-féle indulókat és valzerket, amikor szépapám, a császár-király belső titkos tanácsosa és a Szent Korona hűséges őrizője halaszthatatlan, fontos ügyben ismét Bécsbe utazott.

Szépapám gyakorta megfordult Bécs városában. Járt ő már a negyvennyolcas szabadságharc előtti időkben is éppen eleget a régi, koronázó császárvárosban, amikor pedig a Kárpátoktól koszorúzott hazában kibontották a szabadság szent lobogóját, akkor egyenesen Bécs mellé vonult siratni a magyar szabadságot. Igen, siratni ment ide, mert előre megérezte, megjósolta a szomorú, tragikus bukást. Amikor ugyanis Petőfi, azon az emlékezetes márciusi napon elszavalta a Múzeum lép-

csőin lángoló, gyújtó költeményét: a Talpra Magyar, a konzervatív főurak díszes csoportjának is színt kellett vallania., Akadt sok, aki a haza ellen fordult a császár személye kedvéért, szépapám azonban azok közé szegődött, akik önkéntes száműzetésbe mentek. Elvonultak siratni Magyarországot. A Bécs melletti Badenben egy egész kis kolónia volt ezekből a jó, izzó magyar szívű, de konzervatív gondolkodású urakból...

Réges-régen kiegyezett már a császár és a nemzet s Magyarország terebélyes, ezeresztendős büszke fája ismét virágba borult, amikor szépapám — mint említettem — fontos ügyben ismét Bécsbe utazott. Erre az útjára elkísérte őt szépanyám is, aki rendkívül gondos, pedáns háziasszony lévén, óriási árkus papírokra írta fel, kinek mit kell vásárolnia a Rothenthurm Strasse fényűző boltjaiban. Rokonok, jóismerősök szép számmal akadtak s bizony valóban sok mindent kellett feljegyeznie. Ennek ezt, annak azt visz majd haza...

A Hofgarten közelében álló fényes, emeletes hotelban szépanyám éppen készen lett a csomagolással s a nehéz bőröndök, tarka-barka dobozok, kicsi és nagy csomagok példás, katonás rendben sorakoztak útra készen, amikor váratlanul, huncutul mosolygó szemekkel belépett szépapám.

— Találd ki Galambom, mit hoztam? — fordult titokzatos arccal szépanyámhoz, miközben hátamegett egy jókora csomagot iparkodott nagy ügyesen elrejteni a kíváncsian fürkésző, kutató szemek elől. — Nos, talád ki egy-kettő! ...

Szépanyám izgalomtól kipirult arccal találgatta a rejtélyes ajándékcsomag tartalmát, de bizony szépapám egyre csak a fejét rázta s olyan jóízűeket kacagott a sikertelen találgatásokon, hogy még a könnyei is kicsordultak a szeméből. Végül is a türelmét vesztett dédanyám könyörgésre fogta a dolgot:

— Nem, igazán nem tudom kitalálni... Pedig olyan kíváncsi vagyok... Mutasd meg édes szívem ... Mutasd meg hamar...

Szépapám még várt egy kissé, hogy még jobban felköltse szépanyám kíváncsiságát s csak aztán nyújtotta át néki a titokzatos csomagot, maga pedig az illatos fehér jácintokkal telerakott ablakmélyedésből nézte mosolygó szemekkel, mint bontogatja f ürge ujjakkal hitvestársa a rejtélyes ajándék papíros köntösét.

Szépanyám halálos csendben, torkában dobogó szívvel, lázas sietséggel bontogatta a csomagot, míg végre ott állt az asztalon a titokzatos ajándék: egy csillogó-villogó rézkalitka, benne egy drága, csodaszép, tarkatollú papagájjal...

— Gu-ten Mor-gen! — rikácsolta éles torokkal a napvilágra került papagáj — Gu-ten Mor-gen!..

Szépanyám túláradó örömmel borult az ablakmélyedésben kacagó szépapám nyakába. Szó is alig jött az ajkára a váratlan nagy örömtől és a sűrű csókeső közt egyre csak azt hajtogatta:

— Papagáj... tarkatollú, beszélő papagáj... Éppen ilyenre vágytam már réges-régóta ...

A nagy, leírhatatlan öröm lecsillapodása után szépapám még egy kalitkát helyezett az asztalra. Ebben a kalitkában azonban már nem ékeztollú, beszélő madár pompázott, hanem csak egyszerű, de annál ízletesebb húsú tollas jószág szomorkodott.

— Fiatal fogoly — mondotta szelíd mosollyal szépapám — jó lesz holnap ebédre. Úgy-e Galambom, megérdemlek egy kicsike kis f ogolypeesenyécskét a papagájért?...

— Meg... meg ... — válaszolta szépanyám, alig figyelve élettársa szavait, annyira el volt telve a tarka papagáj szemlélésében. — Már hogyan érdemelnéd meg, amikor akkora nagy örömet szerezteél nekem ezzel a papagájjal...

Még hosszú ideig elmulattak kettesben a bohókás papagáj csacska beszédén s elgyönyörködtek annak tarka tollaiban, amikor szépapám végül is megunva a haszontalan játékot, beszólította kedves inasát, Jánost, akit mindenüvé, még külföldi útjaira is elvitt magával.

— János fiam — szólott szépapám a szobába lévő jóvágású legényhez — te még a ma esti vonattal hazautazol Pilisre s magaddal viszed a csomagok egy részét, meg ezeket a madarakat is. Ezt — mutatott a papagájra — beteszed az emeleti szalonban álló aranyozott kalitkába, ezt pedig — s most a fogolyra bökött mutatójával — készíted el a szakács holnap ebédre. Megértettél mindent?

— Igenis excellentiás uram — csapta össze a bokáját János:— parancsa szerint minden a legnagyobb rendben lesz!

Másnap korahajnalban már döcögött szép-
szüleimmel a vonat hazafelé...

Maguk mögött hagyták már Bécset s a fiatalos lendülettel fejlődő, növekedő magyar fővárost is. Míg szépanyám a kékborítékú Családi Kör olvasásában volt elmerülve, szépapám hatalmas füstkarikákat eregetve gondolt a közlgő ebédre, kedvenc eledelére, a fogolyra. Ahogy egymásután elmaradozott mögöttük Vecsés, Üllő, Péteri, annál jobban kívánta már az ízes falatokat, mert hogy finom lesz, az egészen biztos. Bretschneider uram, a szakács, igazán jól értette a mesterségét...

Szépapám ugyanis nagy, nyílt házat tartott s konyhája messze földön páratlan volt. Országgraszoló fényes gálaebédek voltak Pilisen, ha Mailáth György, a szerencsétlen, tragikus véget ért utolsó országbíró, a legszókimondóbb magyar férfiú, vagy gróf Andrassy György, a nagy államférfi, a Magyar Tudományos Akadémia egyik alapítója felkereste szépapámat az öreg tornyos kastélyban. Fogyott a madeira és a valódi francia champagner, ha beállított a pirostornyú kastélyba gróf Károlyi György, szépapám bőkezű koronaőrző társa, báró Huszár Károly, a koronaórség vitéz kapitánya, báró Sennyey Pál tárnokmester, Bónis Samu, a híres ellenzéki szónok, a trombitaszóval érkező Bánffy báró, Kubinyi Ágoston és Ferenc, a két európahírű tudós testvérpár és a többi előkelőség hosszú-hosszú sora ...

Különösen aromás aszúborai és teknősbéka levesei voltak messzeföldön híresek. Amazokat méir évtizedekkel ezelőtt a hírneves Brettzenheim *hercegek* szüretelték a messzi, szőlőfürtöktől aranyló Tokajban, a leveseknek való teknősbékákat pedig az úrfik füttyentgették ki a pilisi park ezüstösen csillogó tavaiból. Csak a sűrű bokrokból kellett füttyenteni nekik s az ostoba állatok lassan, kényelmesen kicammogtak a partra, mintha egyedüli vágyuk csak az lett volna, hogy Bretschneider mester ízes levest csináljon belőlük. Bizony az öreg Bretschneider valóságos fogalom volt. Igazi szakácsfejedelem, akiről számos udvari koszthoz szokott kényes bécsi mágnás is azt állította, hogy a krokambust jobban készíti az udvari szakácsnál is. Hát még ha enni mertek volna Bretschneider uram híres paprikáscsirkéjéből, vagy töltöttkáposztájából ...

Így elmélkedett sűrű pipafüst mellett szépapám, mialatt lassan beérkeztek Monorra. No most már csak néhány röpké pillanat s a füstokádó, prűszkölő vasparipa bedöcög velük Pilisre. Végre! Egy éles fütty hasította át a levegőt s a déli verőfényben feltűnt a kis pilisi állomás barátságos fehérre meszelt fala. Hála Istennek, megérkeztek minden baj nélkül...

János, az inas már várta őket az állomáson. Miközben szépanyámat ezer csomagjával és podgyászával együtt egyesült erővel lesegítették a szűk, kényelmetlen kocsiból, szépapám, mint gondos családfő, erősen érdeklődött az otthoni eseményekről:

— Nincs semmi baj otthon! Elintéztél mindent! ...

— Minden a legnagyobb rendben van excellenciás uram! — válaszolta szolgálatkészen János inas.
— Nincsen sehhol semmi hiba!

Szépapám közben igen-igen megéhezett s már alig várta, hogy a hintó begördüljön velük az árnyas park hús útjaira. Ezért, alig hogy megérkez-

tek s kissé lemosták magukról az útiport, sietve asztalhoz ültek.

A kiszolgálóinas egymásután hozta az ízesebbnél-ízesebb fogásokat, szépapám mégis türelmetlenül várta már kedvenc szárnyasának, a fogolynak a feltalálását. Végre az is megérkezett ízes mártással, hófehér rizskásával körítve ...

Szépapám tüstént elővette a kést és villát, hogy belevágjon az ínycsiklandozó szárnyasba. Azaz csak megkísérelte, mert az bizony nem akart sikerülni sehogysem. Recsegett a villa, meg a kés kegyetlen módon a tányéron, a fogolypecsenye azonban csak gúnyosan ugrált a vágó- és szűrőszerszámok között ide-oda, mintha incselkedni akart volna vele. Halálos csendben múltak a percek s szépapám arcára egyre több és több sötét viharfelhő gyülekezett...

— Teljesen ehetetlen ez a fogoly, — dörmögte bajusza alatt szépapám — pedig igazán nem értem, hiszen egészen fiatal fogoly volt...

— Nem tudom elképzelni — csóválta fejét ijedten szépanyám — mit csinálhatott a szakács ezzel a madárral...

Szépapámnak, aki bár a föld legjámborabb embere volt, közben mégis csak végleg elfogyott a türelme. Fölugorva az asztal mellől, vérpiros arccal kiáltotta:

— Hol van az a szakács! Azonnal jöjjön be!

Szegény Bretschneider uram a falnál is fehérebben, rogyadozó léptekkel támolygott be az ebédlőbe. Vele még sohasem történt meg ilyen szegyen. Ezt kellett megérnie tisztességben megöszült fejfel...

— Mit csinált ezzel a madárral, maga szerencsétlen? — förmedt rá szépapám villámló szemekkel. — Hiszen ez egészen fiatal állat volt!...

— Fiatal! — hüledezett a derék konyhamester. — Fiatal!... Excellentiás uram, esedezem a bocsánatáért, meg volt az már vagy száz esztendő is.

— Száz! — csodálkozott most már szépapám — Micsoda bolondokat beszél össze-vissza! A fogoly nem él száz évig?

— A fogoly instálom nem is... — makogta a szegény, megkínzott szakács, mialatt homlokáról sűrűn gurultak le a kövér izzadtságcseppek — de a papagáj... a papagáj az igen...

Szépapámnak hirtelen rossz sejtelmei támadtak.

— Maga ... — maga ... csak ... csak nem a papagájt főzte meg!...

— I... i... gen... — nyögte ki a szerencsétlen ember s tátott szájjal kapkodott a levegő után. Én is nagyon csodálkoztam... de hát a parancs ... parancs...

Szépanyám Bretschneider uram felvilágosító szavaira hangosan felsikoltott:

— Jesszusom... a papagájom... — s aztán krétafehér arccal dőlt hátra a karosszékében ...

Szépapámnak csak ez kellett. Magából kikelve ordította:

— Ki adta magának ezt a szamárságot! Kitekerem annak a nyakát íziben!

— A János ... excellentiás uram... a János ... ő mondta, hogy így méltóztatott parancsolni... a papagájt elkészíteni... a foglyot pedig a kalickába tenni... Most is ott csipog az ártatlan ...

— Óh, ti féleszüek! — verte öklével az asztal lapját szépapám. — Papagájt etettetek velem... Hol van az a pernahajder János!... Majd megtanítom én keztyűbe dudálni! ...

Zengett, harsogott a jó öreg kastély bolthajtásos ebédlője, de azért még sem volt ez igazi, komoly harag. Szépapámnak galambepéje volt s mialatt ökle az asztalt verte, addig jóságos szemeiben már megjelentek a mosoly első sugarai. Mire a minden ízében remegő János előkerült, addigra szépapám már csak öszülő fejét csóválgatta szelíden...

— Ó, te együgyű János, nem lehet rád bízni semmilyen feladatot sem. Mindent össze-vissza-cserélsz. Mindig másutt jár az eszed ...

Sok-sok idő elmúlt már azóta s Bretschneider mester, meg János is sokszorosan jóvátették ezt a kis hibájukat, de szépapám még hosszú-hosszú éveken keresztül is el-elmesélgette vendégeinek unalmas téli estéken, mialatt a kandallóban vidáman pattogtak a hatalmas fahasábok, barátságos piros fényt árasztva a pipafüstös, boltíves szobákban, a papagáj-pecsenyét...

— Bizony, bizony igen kevés ember dicsekedhetik el azzal, hogy papagájhúst evett... — mondogatta szépapám jóízűeket kacagva. — Igaz, hogy nagyon-nagyon rossz volt, de azért megérte!...

Réges-régen nevetett már mindenki a papagáj-histórián, csak egyesegyedül aranyszívű szépanyám siratgatta még sokáig kedves, tarkatollú, beszélő papagájának szomorú, dicstelen elmúlását...

TARTALOMJEGYZÉK:

	Oldal
A királyhalmeci menyegző	3
Gondolatok dédapám arcképe előtt	13
A nászajándék.....	23
A Duna—Tisza köze oligarchái	29
Forgácsok egy nagy székely életéből	39
A kutyabőr	47
Régi gyászjelentések	55
Crouy-Chanel Ágoston az utolsó magyar trónkövetelő	59
A kísértet.....	75
Elgy paradicsomi étel dicsérete	33
Virágszirmok egy magyar nagyasszony életéből.....	93
Az öreg Jóska	101
Régi levelesládák, régi levelek	105
A papagáj	113

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE:

- Baán Kálmán*: Magyar Családtörténeti Szemle. 1935-1941.
- Benkó Imre*: A Beleznyak tragédiája, Bud. Hírlap. 1927 nov. 11.
- Borovszky Samu*: Magyarország Vármegyei és Városai.
- Börzsönyi Béla*: Pilisi nevezetességek. Bud. Hírlap. 1927 júl. 30.
- Csikvári Antal*: Vármegyei Szociográfiák.
- D'Artagnan*: Régi magyar társasélet. 2 k. Bp., 1900.
- Eszterházy János gr.*: Az Eszterházy-család oklevéltára, Bp., 1901.
- Faragó Jenő*: Egy boldogtalan család története. 8 Órai Újság. 1931 júl. 19—aug. 29.
- Farkas Klára*: A Beleznyak kriptájában. 8 Órai Újság. 1931 aug. 30.
- A pilisi kastélyban. Magyarsg. 1929 dec. 1.
- Gyürky Antal*: Ötvennégy év Hont vármegye történetéből. Vác, 1874.
- Hraskó Lajos*: Jól vagyon jámbor és hív szolgám. Közérdek. 1932 máj. 1.
- Ipolyi Arnold*: Bedegi Nyáry Krisztina. Bp., 1887.
- Kempelen Béla*: Magyar Főrangú Családok. Bp., 1931.
- Nemes családok. 11 kötet. Bp., 1911—1932.
- Kenyeres—Lengyel László*: A Beleznyak kriptájában. Magyarország. 1937 aug. 29.
- Kerekesházy József*: Kossuth Lajos ismeretlen levele. Új Magyarország. 1937 jan. 6.
- Komáromy András—Pettkó Béla*: Nagy Iván Családtörténeti Értesítő. 1899—1901.
- Kubinyi Ferenc*: A felsőkubinyi Kubinyi-család története. Bp., 1901—1906.
- Kubinyi Miklós*: Árva vára, Bp., 1890.
- Bethlenfalvi gróf Thurzó Imre. Bp., 1888.
- Magyar Nemzetiségi Zsebkönyv*. Főrangú családok. Bp., 1888.
- Nemes családok. Bp., 1905.
- Móricz Pál*: Régi albumok lapozgatása. Magyarország. 1927 jún. 29.
- Nagy Iván*: Magyarország családai. 13 kötet. Pest, 1857-1868.
- Nagymihályi Sándor*: Kisasszony-látással kezdődött. Bud. Hírlap. 1939 febr. 12.
- Régi magyar főúri lakodalmak. Magyarország. 1937 jan. 31.
- Nyáry-család levéltára*. (Részben dr. br. Nyáry Pál tulajdonában.)
- Nyáry Albert br.*: Az Árpádház kihaltának kérdése. Bp., 1922.
- Az utolsó magyar trónkövetelő. Bp., 1912.
- Nyáry Pál br.*: A Beleznyay grófok. Szabadság. 1939 febr. 4.
- A Crouy-Chanel család. Tükör. 1940 jan. 1.

- Akiknek visszatért a szülőföldje. Hargitaváralja 1940 szept. 15.
- A kutyabőr. Függetlenség. 1939 aug. 13.
- A nászajándék, Szabadság. 1941 okt. 3.
- A papagáj. Függetlenség. 1939 szept. 14.
- A pilisi öreg kastély álma. Bp., 1939.
- A Szent Korona mesterei. Függetlenség. 1939 aug. 15.
- A vajai kísértet. Szabadság. 1940 aug. 30.
- Az öreg Jóska. Szabadság. 1940 máj. 17.
- Árpádok vére. Szabadság. 1939 okt. 5.
- Dús asztalok derüje. Szabadság. 1941 okt. 24.
- Egy elfelejtett magyar főúr. Magy. Csal. Szemle. 1937 febr. 15.
- Egy magyar diák levele szüleihez. Magy. Csal. Szemle. 1941 márc. 15.
- Egy magyar főúr és kora. Bp., 193S.
- Egy trónkövetelő és ősei. Magy. Csal. Szemle. 1941 nov. 15.
- Egy régi kastély. Tükör. 1937 júl. 1.
- Emlékezés Kubinyi Andrásról. Magy. Csal. Szemle. 1938 júl. 15.
- Familia comes Beleznaý etc. Magy. Csal. Szemle. 1937 dec. 15.
- Forgácsok báró Nyáry Antal életéből. Magy. Csal. Szemle. 1938 ápr. 15.
- Híres lakomák. Szabadság. 1941 jan. 31.
- Kossuth Lajos és br. Nyáry Jenő levelezése. Bp., 1936.
- Letűnt idők. Bp., 1940.
- Orbán Balázs báró. Tükör. 1940 jún. 1.
- Orbán Balázs emlékezete. Hargitaváralja. 1940 ápr. 15.
- Régi étkek, régi dínomdánomok. Magy. Csal. Szemle. 1940 nov. 15.
- Régi hozományok, kelengyék. Tükör. 1938 aug. 1.
- Régi idők, régi lakzik. Függetlenség. 1939 jan. 4.
- Régi kastélyok, régi kísértetek. Függetlenség évkönyve. 1941.
- Thurzó Imre és Nyáry Krisztina. Magy. Csal. Szemle. 1937 szept. 15.
- Virágszirmok stb. Magy. Csal. Szemle, 1939 ápr. 15.
- Wattay Zsuzsanna gyászjelentése. M. Csal. Szemle. 1940 dec. 15.
- Rados Jenő*: Magyar kastélyok. Bp., 1931.
- Radvánszky Béla br.*: Magyar családélet és háztartás. 3 kötet. Bp., 1879.
- Rapaics Raymund*: A magyarság virágai. Bp., 1932.
- Révay József*: Szenthelyek könyve. Bp., 1928.
- Szécsi Ferenc*: Ami a történelemből kimaradt. Bp. é. n.
- Szerencs János*: Főrendiházi Évkönyv. Bp., 1907.
- Takáts Sándor*: Régi idők, régi emberek. Bp., 1922.
- Tolnai Gábor*: Régi magyar főurak. Bp., 1939.
- Varadi Géza*: Árvamegyei Almanach. Alsókubin, 1912.
- Varró Aladár Béla*: Gyógynövények gyógyhatásai. Bp., 1941.
- Vay Sándor gróf munkái*. 10 kötet. Bp., 1907.

A SZERZŐ EDDIG MEGJELENT MUNKÁI:

- Nyáregyházi báró Nyáry-család genealógiája. 1935.
Kossuth Lajos és báró Nyáry Jenő levelezése. 1936.
Dr. báró Nyáry Albert élete és munkássága. 1936.
Gondolatok a pilisi kriptában. 1937.
Báró Nyáry Albert emlékezete. 1937.
Magyar—lengyel barátság. 1938.
Komárom vármegye története. 1938.
Komárom sz. kir. város és Komáromújváros története. 1938.
Szent István kora és a lengyelek. 1938.
Egy magyar főúr és kora. 1938.
Lengyelország és az Anjouk. 1938.
A pilisi öreg kastély álma. 1939.
Jánosi község és földesurai. 1939.
Abedik gróf csodálatos élete (Kallós Lajossal és Kerekesházy Józseffel). 1939.
Abauj-Torna vármegye és Kassa sz. kir. város címere. 1939.
Ung vármegye és Ungvár thj. város címere. 1940.
Letűnt idők. 1940.
Hulló levelek (Versek). 1941.
Régi világ. 1941.